

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ.
«ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ
ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ»

**«ΕΝΑΛΛΑΓΗ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ
ΑΠΟ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΟΥΣ ΟΜΙΛΗΤΕΣ
ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΕΟΡΔΑΙΑΣ»**

Διπλωματική εργασία της Μπαλτζή Μαρίας

Επιβλέπουσα: Γεωργαλίδου Μαριάνθη

Μέλη της εξεταστικής επιτροπής: Κοτζόγλου Γεώργιος

Φραντζή Αικατερίνη

ΡΟΔΟΣ, ΜΑΪΟΣ 2018

Sekui kamen šo ki gu potmestiš ut mestoto, satsine po lesno.
(Κάθε πέτρα που θα μετατοπίζεις από το μέρος της, γίνεται πιο ελαφριά)

Στη μνήμη της Ευδοξίας
(† 1949-2011)

«Οι απόψεις που διατυπώνονται στην παρούσα πτυχιακή εργασία εκφράζουν αποκλειστικά τη συγγραφέα»

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας υπήρξε η μελέτη του συστηματικού φαινομένου της εναλλαγής γλωσσικών κωδίκων από δίγλωσσους σλαβόφωνους ομιλητές/τριες της επαρχίας Εορδαίας του νομού Κοζάνης, καθώς και της κοινότητας Βαρικού του νομού Φλωρίνης, στο πλαίσιο της ανάλυσης δίγλωσσου λόγου. Αρχικά, περιγράφηκε η υπό εξέταση σλαβική γλωσσική ποικιλία, παρατέθηκαν ιστορικά στοιχεία για τις προσπάθειες εγγραφισμού του εν λόγω κώδικα και, ακολούθως, έγινε αναφορά στη σλαβόφωνη γλωσσική κοινότητα της περιοχής. Για την αποπεράτωση της εργασίας ηχογραφήθηκαν και αναλύθηκαν δίγλωσσες συνομιλιακές διαδράσεις 12 πληροφορητών/τριών άνω των 60 ετών. Η επιλογή έγινε σκόπιμα λόγω της ιδιαιτερότητας του δίγλωσσικού τους προφίλ, μιας και ο σλαβικός κώδικας στην περίπτωση τους υπέχει θέση μητρικής. Για την ανάλυση των μεταγραμμένων δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το δομικό μοντέλο ανάλυσης του Auer. Μελετήθηκαν, δηλαδή, τα δίγλωσσα συνομιλιακά επεισόδια βάσει των εναλλαγών γλωσσικών κωδίκων, που είτε συνδέονται με τις πραγματολογικές παραμέτρους της οργάνωσης της δίγλωσσης διεπιδραστικής ομιλίας, είτε σχετίζονται με τις προτιμήσεις των ομιλητών/τριών, οι οποίες συνδυαστικά συντελούν στην κατασκευή ή οριοθέτηση κοινωνικών ταυτοτήτων, βάσει του εκάστοτε κοινωνικού, επικοινωνιακού και ιδεολογικού πλαισίου. Στο επίκεντρο της μελέτης τέθηκαν, επίσης, αφηγηματικά αποσπάσματα, στα οποία διαφαίνεται με ευκολία πως οι εναλλαγές γλωσσικών κωδίκων αποτελούν μέρος ενός συνεχούς του υπό εξέταση δίγλωσσου λόγου. Τα μεταγλωσσικά σχόλια των ομιλητών/τριών για την ίδια την γλώσσα τέθηκαν επίσης στο επίκεντρο της μελέτης.

Λέξεις - Κλειδιά: εναλλαγή κωδίκων, δίγλωσσία, δίγλωσση κοινότητα, κατασκευή ταυτοτήτων, Εορδαία, προφορική αφήγηση, Auer

Abstract

The present thesis was aiming to analyze the systematic phenomenon of code-switching in the bilingual talk-in-interaction within a Conversation Analytic approach. More specifically, the examined excerpts of bilingual conversation appertain to 12 members of the slavophone local community in the province of Eordaia in Kozani Prefecture, including three speakers from Variko, a small village of the Florina regional unit. A short linguistic description, as well as,

some historical details about the slavic code and the slavophone community were also included. Only age-restricted speakers –older than 60 years- were recorded, due to their specific bilingual repertoire. In this case the slavic code can be characterized as the mother tongue of the selected speakers. The analysis of the bilingual (narrative) excerpts was based on the four patterns proposed by Auer as prototypical cases of the code alternation. Due to the switching and mixing practices of the recorded bilingual speakers the discourse functional and the participant oriented code alternations were examined as part of a continuum of the bilingual speech. The social identities, that were constructed through the linguistic competence of the selected slavophone speakers of the present study, have been analysed based on the aforementioned code-switching devices.

Keywords: code-switching, bilingual speech, bilingual community, Eordaia, identities, narrative speech, Auer

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	7
2. Ο σλαβικός κώδικας της Εορδαίας	9
3. Ιστορική αναδρομή	13
4. Η γλωσσική κοινότητα	15
5. Θεωρητικό πλαίσιο.....	18
5.1 Μοντέλα ανάλυσης δίγλωσσου λόγου	18
5.2 Συνομιλιακή αφήγηση.....	21
5.3 Συνομιλιακό χιούμορ	25
6. Μεθοδολογία έρευνας	27
6.1 Επιλογή πληροφορητών	27
6.2 Έρευνα πεδίου- Συλλογή δεδομένων	30
7. Ανάλυση	34
7.1 Ανάλυση βάσει των προτυπικών δομών του AUER	34
7.2 Αφήγηση και ταυτότητα	51
7.3 Δευτεροπρόσωπη αφήγηση	68
8. Μεταγλωσσικά σχόλια για τη γλώσσα	78
9. Στάση των ομιλητών	83
10. Συμπεράσματα	89
Βιβλιογραφία.....	91
Παράρτημα.....	99

Ευχαριστήριο σημείωμα

Για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας θα ήθελα, αρχικά, να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Γεωργαλίδου Μαριάνθη και τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής για την αρχική έγκριση του θέματος αλλά και την μετέπειτα πολύτιμη βοήθειά τους και καθοδήγηση κατά τη συγγραφή και διόρθωση της εργασίας.

Θα ήθελα να εκφράσω την απέραντη ευγνωμοσύνη μου τόσο στους 12 πληροφορητές και πληροφορήτριες, καθώς δέχτηκαν να ηχογραφηθούν στα πλαίσια της έρευνας πεδίου, όσο και στη Βούλη, στην Τασούλα, στον Σίμο και στον Τρύφωνα που δίχως τη διαμεσολάβησή τους ένα μέρος των συνεντεύξεων θα ήταν ανέφικτο να πραγματοποιηθεί. Για το επίπονο κομμάτι της απομαγνητοφώνησης και διόρθωσης των μεταγεγραμμένων αποσπασμάτων ευχαριστώ, επίσης, τον παππού μου Κώστα, την Tanja και την Kristina για την ασύλληπτη συνεισφορά τους, καθώς επίσης και τον Ηλία για την παραχώρηση πολύτιμου ιστορικού υλικού.

Τέλος, δε θα μπορούσα να παραλείψω την αναφορά και ευχαριστία προς τη διευθύντρια Sabine Prem και την αυστριακή ομάδα του γραφείου International Relations and Mobility Programmes του Graz University of Technology, καθώς η αποπεράτωση των μεταπτυχιακών μου σπουδών θα ήταν ανέφικτη δίχως την ενεργό συμμετοχή μου κατά τα τελευταία χρόνια στον εργασιακό αυτόν χώρο. Ευχαριστώ ακόμη θερμά όλα τα άτομα που με στήριξαν στους μήνες της συγγραφής, μεταξύ των οποίων ο Wolfgang, η Herta, η Heidi, η Δέσποινα.

1. Εισαγωγή

Στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος «Γλωσσολογία της Νοτιοανατολικής Μεσογείου» του Τμήματος Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου, η παρούσα εργασία μελετά τη δίγλωσση σλαβόφωνη κοινότητα της επαρχίας Εορδαίας με απώτερο σκοπό τη συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Πριν την οποιαδήποτε αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο και τα μοντέλα ανάλυσης των δεδομένων της έρευνας πεδίου, που πραγματοποιήθηκε για την εκπόνηση της εργασίας, γίνεται εκτενής αναφορά στη γλωσσική φύση της υπό εξέταση γλωσσικής ποικιλίας. Το ερώτημα για το αν αποτελεί διάλεκτο της Βουλγαρικής ή της Σερβικής γλώσσας ή απλά οριοθετείται ως Σλαβομακεδονική, στο πλαίσιο του νοτιοσλαβικού διαλεκτικού συνεχούς, προβληματίζει και διχάζει ιδίως στις μέρες μας λόγω της έντονης πολιτικής επικαιρότητας και του πολυσυζητημένου «Μακεδονικού» ζητήματος. Πέρα από τη σύντομη περιγραφή του σλαβικού κώδικα της επαρχίας Εορδαίας και την παράθεση ιστορικών στοιχείων για προσπάθειες εγγραφισμού της εν λόγω γλωσσικής ποικιλίας στο παρελθόν, παρουσιάζεται η σλαβόφωνη γλωσσική κοινότητα της υπό μελέτη περιοχής.

Πιο συγκεκριμένα, κατόπιν της περιγραφής και κατάταξης των ομιλητών/ομιλητριών σε τρεις κατηγορίες, γίνεται αιτιολόγηση της επιλογής μονάχα των ηλικιωμένων σλαβόφωνων ομιλητών/τριών ως πληροφορητών/τριών στα πλαίσια της επιτόπιας έρευνας. Η επιλογή αυτή είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το διγλωσσικό προφίλ και τον βαθμό διγλωσσίας που χαρακτηρίζει τους εν λόγω ομιλητές, καθώς μόνο οι εναπομείναντες ηλικιωμένοι, που υπερβαίνουν τα 60 έτη, μπορούν να χαρακτηρίσουν ως μητρική τη γλωσσική αυτή ποικιλία. Το στοιχείο αυτό αποτελεί ουσιαστικά την αιτία της επιλογής του θέματος από πλευράς μου για την πραγματοποίηση της έρευνας πεδίου και ενδεδειγμένης μελέτης των δεδομένων, που συλλέχθηκαν από τη μαγνητοφώνηση των επικοινωνιακών διαδράσεων με 12 δίγλωσσους ομιλητές και ομιλήτριες από 5 κοινότητες της Εορδαίας

Βασικό στόχος της εργασίας αποτελεί η συστηματική μελέτη των επικοινωνιακών τακτικών των δίγλωσσων ηλικιωμένων της Εορδαίας βάσει των δεδομένων που απορρέουν από την επιτόπια έρευνα. Στα πλαίσια της Ανάλυσης Λόγου, και συγκεκριμένα του δίγλωσσου προφορικού λόγου, παρατίθενται στο θεωρητικό μέρος της εργασίας μοντέλα ανάλυσης δίγλωσσων συνομιλιών, με ιδιαίτερη έμφαση το δομικό μοντέλο ανάλυσης του Auer. Πρόκειται για τις τέσσερις προτυπικές δομές, οι οποίες συνδέονται είτε με τις οργανωτικές

λειτουργίες του λόγου, είτε με τις προτιμήσεις των δίγλωσσων ομιλητών για χρήση ενός εκ των δύο κωδίκων. Λόγω των αφηγηματικών αποσπασμάτων, που προέκυψαν στη διαδικασία της μαγνητοφώνησης των δίγλωσσων συνομιλιών με τους/τις επιλεγμένους/ες ομιλητές/τριες, κρίθηκε αναγκαίο να γίνει θεωρητική προσέγγιση τόσο του συνομιλιακού αφηγηματικού είδους, όσο και του συνομιλιακού χιούμορ και της δευτεροπρόσωπης αφήγησης. Επομένως, αναδεικνύονται οι λειτουργίες της εναλλαγής κωδίκων στις συνομιλιακές διαδράσεις των σλαβόφωνων ηλικιωμένων της Εορδαίας.

Αναφορικά με την ανάλυση των δεδομένων της υπάρχουσας έρευνας πεδίου, λόγω της κυρίαρχης υφολογικής επιλογής των δίγλωσσων ηλικιωμένων για συχνές γλωσσικές μετακινήσεις από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα, το μοντέλο των προτυπικών δομών του Auer συντελεί στην κατανόηση των υφιστάμενων γλωσσικών προτιμήσεων. Μάλιστα η ανάλυση αυτή, αποτελεί αρωγό για την κατανόηση, κατασκευή και οριοθέτηση κοινωνικών ταυτοτήτων, καθώς ο λόγος είναι πάντοτε άρρηκτα συνδεδεμένος με την ανθρώπινη και κοινωνική δράση. Έτσι, ένα ερώτημα που λαμβάνει απάντηση στα πλαίσια της ανάλυσης είναι πώς ο δίγλωσσος λόγος λειτουργεί κατασκευαστικά στη δημιουργία της ταυτότητας των υπό μελέτη πληροφορητών/τριών.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται επίσης και στη στάση των σλαβόφωνων ομιλητών, καθώς μέσω της φυσικής ροής του λόγου αναδύονται κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων αρκετά μεταγλωσσικά σχόλια για την ίδια την γλώσσα, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον από κοινωνιογλωσσική οπτική.

Εν κατακλείδι, τα συμπεράσματα που απορρέουν από το ερευνητικό κομμάτι και την ανάλυση των απομαγνητοφωνημένων δεδομένων παρατίθενται στο κλείσιμο της εργασίας.

2. Ο σλαβικός κώδικας της Εορδαίας

Πολλά άρθρα¹ και αναλύσεις έχουν γραφτεί για τη γλωσσολογική υπόσταση του σλαβικού κώδικα προφορικής επικοινωνίας, που χρησιμοποιείται παράλληλα με την ελληνική από γηγενείς ομιλητές πολλών κοινοτήτων του βορειοδυτικού τμήματος της ελληνικής επικράτειας. Οι εν λόγω αναλύσεις αποτελούν μέρος των συζητήσεων γλωσσολογικού, κοινωνιογλωσσολογικού, ιστορικού και πολιτικού περιεχομένου με απώτερο σκοπό τον προσδιορισμό του υπό μελέτη γλωσσικού κώδικα. Διατυπώνεται, δηλαδή, συχνά το ερώτημα για το αν ο σλαβικός κώδικας της περιοχής είναι μία ακόμη βουλγαρική διάλεκτος ή απλώς αποτελεί διάλεκτο της σλαβομακεδονικής, ως μέρος δηλαδή του μεταβατικού διαλεκτικού συνεχούς της περιοχής (μεταξύ της Σερβικής και της Βουλγαρικής γλώσσας). Η διάκριση, εξάλλου, ενός κώδικα σε γλώσσα ανεξάρτητης υπόστασης ή απλώς σε διαλεκτική ποικιλία ή γλωσσική υποδιαίρεση ορίζεται συχνά και από πολιτικές συνιστώσες, π.χ. οριοθετημένα σύνορα (Ντίνας, 2003: 575).

Ο Bugarski (2004: 23) χαρακτηρίζει το διαλεκτικό συνεχές των νοτιοσλαβικών διαλέκτων ως ένα από τα πιο περίπλοκα και συνάμα ενδιαφέροντα του ευρωπαϊκού χώρου. Σύμφωνα με τον Alexander (2000: 4) το εν λόγω διαλεκτικό συνεχές έχει ως αφετηρία τις βορειοδυτικές σλοβενικές διαλέκτους στις Ιουλιανές Άλπεις και καταλήγει σταδιακά ως τις νότιες σλαβικές

¹Ιωαννίδου, Α. 2018. Όχι «σλαβική διάλεκτος», γλώσσα είναι! (άρθρο της Αλεξάνδρας Ιωαννίδου με κάποια πρόσθετα στοιχεία. Στο <https://sarantakos.wordpress.com/2018/02/14/makedonski-2/> (πρόσβαση 26.03.2018).

Ιωαννίδου, Α. 1997. Τα σλαβικά ιδιώματα στη Μακεδονία: Γλωσσολογικές προσεγγίσεις και πολιτικές αποκλίσεις. Στο: *Ταυτότητες στη Μακεδονία. Επιμ. Β. Γούναρης*,: 89-101. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Μπαμπινιώτης, Γ. 2008. Γλωσσικές παραχαράξεις. Η «Μακεδονική» των Σκοπίων και τα περι σλαβομακεδονικής μειονότητας. Στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=190288> (πρόσβαση 26.03.2018).

Μπαμπινιώτης, Γ. 2018. «Μακεδονική»! «Μας είπαν έναν μύθο σαν να είμαστε παιδιά». Στο <http://www.babiniotis.gr/dimosieumata/27-diafora/248-makedoniki-mas-eipan-enan-mytho-san-na-eimaste-raidia> (πρόσβαση 26.06.2018)

Ντίνας, Κ. 2002. Γλώσσα ή διάλεκτος; Ιδού το ερώτημα. *Μακεδόν*, 9, Επιστημονική Επετηρίδα της Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας, 139-160.

Ρωμανός, Γ. Αποψη: Γιατί δεν υπάρχουν «Σλαβομακεδονική» γλώσσα και «Σλαβομακεδόνες». Στο <http://www.kathimerini.gr/956454/gallery/epikairothta/politikh/apoyh-giati-den-yparchoyn-slavomakedonikh-glwssa-kai-slavomakedones> (πρόσβαση 30.04.2018).

Damianopoulos, E. N. 2012. *The Macedonians: Their Past and Present*. London: Palgrave Macmillan.

Trudgill, P. 1992. The Ausbau sociolinguistics of Greece. *Plurilinguismes*, 4(Jun),167-191.

διαλέκτους της περιοχής του Αιγαίου και τις ανατολικές βουλγαρικές κατά μήκος των ακτών της Μαύρης Θάλασσας. Σχετικά με τη γεωγραφική κατανομή των σλαβικών διαλέκτων στον βόρειο ελλαδικό χώρο, η γραμμή που μπορεί να οριοθετήσει τη χρήση αυτών ξεκινά από την περιοχή των Καστανοχωρίων του νομού Καστοριάς και συνεχίζει στην επαρχία Εορδαίας² του νομού Κοζάνης. Έπειτα, κατευθύνεται στην περιοχή της οροσειράς του Βερμίου (Νάουσα) για να ακολουθήσει κατόπιν πορεία στις πιο κεντρικές και ανατολικές περιοχές της Μακεδονίας³.

Η Ιωαννίδου (1997) αναφέρει, πως ενώ η σερβική και οι διάλεκτοί της διαφέρουν αρκετά από τη βουλγαρική και τη σλαβομακεδονική, δεν ισχύει το ίδιο για τις δύο τελευταίες καθώς η μεταξύ τους γλωσσική απόσταση είναι δύσκολο να οριστεί λόγω της πληθώρας των ομοιοτήτων τους. Τα κοινά στοιχεία, που συναντώνται μεταξύ της σλαβομακεδονικής και της βουλγαρικής σε γλωσσικά επίπεδα όπως το φωνολογικό και το μορφολογικό, ερμηνεύονται στα πλαίσια του προαναφερόμενου γλωσσικού συνεχούς.

Η δομική ομοιότητα της σλαβομακεδονικής ως επί το πλείστον με τη βουλγαρική και λιγότερο με τη σερβική τεκμηριώνεται από συγκεκριμένα βασικά χαρακτηριστικά. Μεταξύ αυτών είναι η αποβολή των πτωτικών καταλήξεων, καθώς και η βουλγαρική και η σλαβομακεδονική μείωσαν δραστικά το κληρονομημένο κλιτικό σύστημα των σλαβικών γλωσσών (Corbett & Comrie, 2003: 16). Επίσης υπάρχουν ομοιότητες ως προς τη μορφολογική δομή των ονομάτων πληθυντικού αριθμού, π.χ. selo - πληθ: sela, ερμην: χωριό - χωριά (Bräuer, 1969: 65) και την ύπαρξη οριστικού άρθρου ως επίθημα οριστικότητας π.χ. žena - ženata, ερμην: γυναίκα - η γυναίκα.

Αναφορικά με τα ληκτικά επιθήματα της σλαβικής γλωσσικής ποικιλίας της Εορδαίας, αξίζει να σημειωθεί, πως παρατηρείται συχνά η απώλεια των ληκτικών φωνηεντικών φωνημάτων του θέματος ενός λεξήματος, εφόσον υπάρχει προσθήκη επιθήματος (δηλ. του άρθρου), με αποτέλεσμα τη δημιουργία συμφωνικών συμπλεγμάτων. Ενδεικτικά παρατίθενται οι λέξεις žena (ερμην: γυναίκα), žen'ta (ερμην: η γυναίκα) και žen'te (ερμην: οι γυναίκες) αντί για ženata και ženite αντιστοίχως, rodnin'te αντί για rodninite (ερμην: οι συγγενείς), slam'ta αντί

² Ντίνας, Κ. 2014. Ο γλωσσικός χάρτης της ευρύτερης περιοχής Κοζάνης-Γρεβενών. Στο: *Καρανάσιος, Χ., Ντίνας, Κ., Μυλωνάς, Δ. & Σκρέκας, Δ. (επιμ.) 2014. Κοζάνη, 600 χρόνια ιστορίας. Γένεση και ανάπτυξη μιας Μακεδονικής Μητρόπολης*. Κοζάνη: Δήμος Κοζάνης, σσ. 365-380.

³ <https://www.ethnologue.com/language/mkd>

για *slamata* (ερμην: το άχυρο). Επιπρόσθετα, στα κοινά χαρακτηριστικά συγκαταλέγονται η χρήση του μορίου *ro* και *naj* για τον μορφολογικό σχηματισμό του συγκριτικού και υπερθετικού βαθμού αντιστοίχως, π.χ. *dobro - rodobro - najdobro* (ερμην: καλό - καλύτερο - κάλλιστο), η διηγηματική έγκλιση ρημάτων και η κατάργηση του απαρεμφάτου (Κωστόπουλος, 2008: 33).

Επιπροσθέτα, δε μπορεί να μην αναφερθεί η ύπαρξη πολλών δάνειων μορφοφωολογικών στοιχείων αλλά και λεξημάτων, τα οποία προέρχονται από τη διεργασία της γλωσσικής διεπαφής και διεπίδρασης του σλαβικού κώδικα της περιοχής τόσο με την τουρκική (μέχρι και το 1912) όσο και με την ελληνική γλώσσα. Οι Chambers & Trudgill (2011: 211) αναφέρουν πως οι γλωσσικές αλλαγές μπορούν να επέλθουν μέσω κοινωνιογλωσσικής, λεξικής και γλωσσικής διάχυσης και μπορούν να θεωρηθούν το αποτέλεσμα της επίδρασης μιας κοινωνικής ομάδας σε μια άλλη, μιας λέξης σε μια άλλη λεξική μονάδα, είτε ενός γλωσσικού περιβάλλοντος σε κάποιο άλλο. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της δάνειας λέξης *para* <τουρκ: *para* (ερμην: χρήματα) και του ρηματικού λεξήματος *zaglikosfam* <ελλην: γλυκό (ερμην: γλυκαίνομαι), που αποτελείται από το ελληνικό δάνειο λέξημα «γλυκό» και την προσθήκη σλαβικών προσφυσμάτων. Πιο συγκεκριμένα, στον δανεισμό υλικού παρατηρείται αναπαραγωγή της μορφολογικής ύλης και του φωνολογικού σχήματος ενός λεξήματος με πλήρη ενσωμάτωση του δανεισμένου στοιχείου στη γλώσσα-αποδέκτη, όπως στο πρώτο προαναφερόμενο παράδειγμα (*para*). Από την άλλη, στον δανεισμό σχήματος δεν σημειώνεται αντιγραφή της δομής παρά μόνο οργάνωση και κατανομή του γραμματικού και φωνολογικού νοήματος με μη πλήρη ενσωμάτωση του δανεισμένου στοιχείου και εισαγωγή νέων φωνημάτων στη δανεισμένη μορφή (Sakel, 2007: 15 & 17), όπως στην περίπτωση του ρηματικού τύπου *zaglikosfam*.

Πιο συγκεκριμένα, εξετάζοντας τη γλωσσική ποικιλία των σλαβόφωνων ομιλητών της ευρύτερης περιοχής διακρίνουμε μικρές γλωσσικές διαφοροποιήσεις μεταξύ κοινοτήτων στις περιοχές της Καστοριάς, της Φλώρινας και της Εορδαίας, χωρίς να προκύπτει όμως δυσκολία ως προς την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των ομιλητών. Στα κοινά χαρακτηριστικά, βάσει των οποίων μπορεί να οριστεί η ομαδοποίηση των σλαβικών διαλέκτων της ελληνικής επικράτειας, συγκαταλέγονται ο τονισμός (λήγουσα ή παραλήγουσα), η εξέλιξη της προφοράς του παλαιοσλαβικού έρρινου φθογγικού τεμαχίου *o*, το οποίο και αντικατοπτρίζει τον μονοφθογγισμό ρινικών διφθόγγων της πρωτοσλαβικής (Ιωαννίδου, 2015), ο σχηματισμός παρακειμένου με τη χρήση συγκεκριμένης μορφής μετοχής καθώς και η

κατάληξη των ρηματικών λεξημάτων στο πρώτο και τρίτο πρόσωπο ενικού αριθμού σε ενεστώτα χρόνο (Ιωαννίδου, 1997: 97).

3. Ιστορική αναδρομή

Οι πρωτοβουλίες για κωδικοποίηση της εξεταζόμενης γλώσσας προφορικής επικοινωνίας υπήρξαν περιορισμένες λόγω των υφιστάμενων πολιτικών συγκυριών κατά το πέρας του προηγούμενου αιώνα. Τα συστήματα γραφής που έχουν χρησιμοποιηθεί για τον εγγραφισμό του σλαβικού κώδικα του ευρύτερου βορειοελλαδικού χώρου είναι το λατινικό, κυριλλικό και ελληνικό αλφάβητο. Το αλφαβητάρι ABECEDAR, το οποίο βάσει της Συνθήκης των Σεβρών (10/8/1920) εκδόθηκε το 1925 για να εξυπηρετήσει τις γλωσσικές ανάγκες των δίγλωσσων σλαβόφωνων μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του βόρειου τμήματος της χώρας, απέδιδε στα πλαίσια του εγγραφισμού τον υπό μελέτη γλωσσικό κώδικα με την χρήση λατινικών γραφημάτων (Κούφης, 1996: 18). Στα γραφήματα που απορρέουν από το λατινικό αλφάβητο προστέθηκαν δάνεια γραφήματα με διακριτικά όπως το *ü*, υποδηλώνοντας έτσι την ουρανικοποίηση του συμφώνου που προηγείται, καθώς και ο φθόγγος *î*, ο οποίος συγκλίνει με το φωνηματικό φθόγγο της βουλγαρικής *ъ* [ɐ]. Επίσης, για την απόδοση των τριβόμενων φθόγγων [ʃ, ʒ] και του προστριβόμενου [ʃʃ] χρησιμοποιήθηκαν διακριτικά γλωσσολογικά σύμβολα. Επομένως, βάσει και του σερβοκροατικού αλφαβήτου προκύπτουν τα γραφήματα *š, ž* και *č* αντιστοίχως. Το εν λόγω αλφαβητάρι, που συντάχθηκε βασισμένο στις σλαβικές διαλέκτους των περιοχών Φλώρινας και Μοναστηρίου, αποσύρθηκε ταχύτατα από την κυκλοφορία.

Χρήση του κυριλλικού αλφαβήτου έγινε μεμονωμένα από μη κρατικούς φορείς, όπως το ΚΚΕ και το ΣΝΟΦ, οι οποίοι στη διάρκεια της δεκαετίας του '40 εξέδωσαν για ελάχιστο χρονικό διάστημα εφημερίδες στα κυριλλικά, όπως την *Prespanski Glas* (Πρεσπιώτικη Φωνή), *Slavjanomakedonski Glas* (Σλαβομακεδονική Φωνή) στην Καστοριά, την *Sloboda* (Ελευθερία) και *Robeda* (Νίκη) στην περιοχή της Φλώρινας (Κωστόπουλος, 2008: 192, Κούφης, 1990: 86). Επιπρόσθετα, στη διάρκεια της δεκαετίας αυτής και συγκεκριμένα τον Δεκέμβριο του 1944, βάσει της απόφασης του ΣΝΟΦ και έγκρισης του ΚΚΕ, πραγματοποιήθηκε η έκδοση 500 αντιτύπων του δεύτερου αλφαβηταρίου «*Bukvar na Makedonski Jazik*» (Αλφαβητάριο της Μακεδονικής Γλώσσας) από τον φοιτητή Νομικής Αλέξανδρο Ιωαννίδη (Ιβάνοφσκι) σε αντιστοιχία με το αλφαβητάρι του ΟΕΣΒ «*Τα Παιδάκια*» της χρονικής εκείνης περιόδου. Γλώσσα-βάση του εγχειριδίου υπήρξε η διάλεκτος Καστοριάς- Φλώρινας- Μοναστηρίου, η οποία για λόγους αμοιβαίας κατανόησης από το ευρύτερο σλαβόφωνο κοινό υπέστη επεξεργασία με αφαίρεση όσο το δυνατόν περισσότερων τοπικών ιδιωματισμών (Κωστόπουλος, 2008: 195). Η χρήση του κυριλλικού αλφαβήτου

(προερχόμενου από την επίσημη θεσμοθετημένη γλώσσα της FYROM και μη στηριζόμενου στις διαλεκτικές αποκλίσεις των εκάστοτε αναγνωστών) σε συνδυασμό με το ελληνικό αλφάβητο συναντάται, επίσης, και στην εφημερίδα *Nova Zora*⁴, η έκδοση της οποίας πραγματοποιείται την τελευταία δεκαετία από το πολιτικό κόμμα Ουράνιο Τόξο, Μέλος της Ευρωπαϊκής Ελεύθερης Συμμαχίας.

Μεταγενέστερα προτιμάται η χρήση των ελληνικών γραφημάτων για την αποφυγή της όποιας αναγνωστικής δυσκολίας κατά την οπτική πρόσληψη του γραφικού συστήματος. Το στοιχείο αυτό συνδέεται, από την μια, με το αίσθημα της αποδοχής του κώδικα από την πλειοψηφική ομάδα των δίγλωσσων κοινοτήτων και, από την άλλη, με την αποφυγή του συσχετισμού με τους εκτός συνόρων ομόγλωσσους ομιλητές λόγω της κυριλλικής γραφής (Voss, 2003: 339). Ένα αξιόλογο παράδειγμα προς αναφορά είναι το έργο της καταγραφής του Κούφη (1996) κατά τη δεκαετία του '90. Στην ουσία πρόκειται για καταγραφή εθιμοτυπικών παραδόσεων, λαογραφικών συνηθειών, τραγουδιών και ορισμένων ιστορικών συμβάντων συγκεκριμένων κοινοτήτων των περιοχών Καστοριάς και Φλώρινας με απόδοση των μεταγραμμένων προφορικών κειμένων με τη βοήθεια των γραφημάτων του ελληνικού αλφαβήτου.

⁴ <http://novazora.gr>

4. Η γλωσσική κοινότητα

Η σημερινή ακριβής απαρίθμηση των ομιλητριών και ομιλητών όλων εκείνων των γλωσσών, για τις οποίες εκλείπει θεσμοθετημένη αναγνώριση και νομική προστασία, όπως και στην περίπτωση του υπό μελέτη σλαβικού κώδικα, χαρακτηρίζεται από μεγάλο βαθμό δυσκολίας (Τσιτσελίκης, 2001: 143). Βάσει παλιότερων στοιχείων γίνεται λόγος για 10.000 με 50.000 σλαβόφωνους στο βορειοδυτικό άκρο της χώρας, ιδίως στην περιοχή της Φλώρινας⁵ (Trudgill & Schreier, 2006: 1885, Karakasidou, 1993 και Lunden, 1993). Ο Κωστόπουλος (2008: 31) αναφέρει πως μετά τις έντονες πληθυσμιακές μετακινήσεις, που διαδραματίστηκαν στο χρονικό διάστημα 1912-1925, οι σλαβόφωνοι συναντώνται επί το πλείστον στη Βορειοδυτική Μακεδονία. Βάσει της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας το ποσοστό τους ανέρχεται στην επαρχία Εορδαίας στο 20% σε αντίθεση με το 77% της επαρχίας Φλώρινας και το 45% της επαρχίας Καστοριάς. Σε πιο πρόσφατες πηγές ο αριθμός των σλαβόφωνων ομιλητών ανέρχεται στους 40.000 (Jelen, 2014: 1).

Η δυσκολία του ακριβή καθορισμού του αριθμού των ομιλητών και ομιλητριών εντείνεται ιδίως στις περιπτώσεις που οι εν λόγω γλωσσικοί κώδικες καταλογίζονται ως μητρική γλώσσα των εκάστοτε υπό μελέτη ομάδων. Στην περίπτωση της επαρχίας Εορδαίας περιορίζεται ο αριθμός αυτός σε ομιλητές των οποίων η χρονολογία γέννησης τοποθετείται στις αρχές της δεκαετίας του '50 και νωρίτερα. Ένα ιστορικό γεγονός, που δύναται εξάλλου να αιτιολογήσει την παραπάνω τοποθέτηση, είναι και το χρονικό σημείο που έλαβε χώρα η μαζική ορκωμοσία του σλαβόφωνου πληθυσμού μιας εκ των κοινοτήτων της εν λόγω επαρχίας. Πρόκειται για την 5^η Ιουλίου 1959, όπου με συμμετοχή των τοπικών κρατικών αρχών οι κάτοικοι της κοινότητας Καρδιάς όσο και το υπόλοιπο παρευρισκόμενο πλήθος, ορμώμενο εκ γειτονικών κοινοτήτων, «ωρκίσθησαν ενώπιον Θεού και ανθρώπων να μην ομιλούν την σλαβική διάλεκτον»⁶ και «ότι θα ομιλούν εφεξής αποκλειστικώς την ελληνικήν γλώσσαν»⁷ (Κωστόπουλος, 2008: 235).

Στην υπό μελέτη περιοχή για τη γλωσσική ποικιλία, χρήση της οποίας γίνεται από τις σλαβόφωνες κοινότητες, αποδίδεται από τους ίδιους τους ομιλητές ο χαρακτηρισμός

⁵ <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2001/eur/8261.htm>

⁶ Ελληνικός Βορράς 8/7/59, σ. 5.

⁷ Φωνή της Καστοριάς, 4/10/59.

«σλάβικα», «ντόπια», «stariski» (*παλιά/ παλαικά*) ή «našinski» (*τα δικά μας*) με αποτέλεσμα την αποφυγή χρήσης επιθετικών προσδιορισμών που εμπεριέχουν τον όποιο στιγματισμό από εθνολογική σκοπιά (Grimes, Pittman & Grimes, 1988). Οι χαρακτηρισμοί αυτοί μπορούν να ερμηνευθούν στα πλαίσια των κοινωνιογλωσσολογικών προσεγγίσεων του δίγλωσσου λόγου, όπου βάσει της διεπιδραστικής κοινωνιογλωσσολογίας υπάρχει διάκριση μεταξύ των «we/ they codes», δηλαδή των δικών μας κωδίκων και των κωδίκων των άλλων (Gumperz, 1982). Πιο συγκεκριμένα, ο Kahl (2010: 386) διαχωρίζει τους προσδιορισμούς αναφέροντας πως οι ομιλητές της σλαβόφωνης κοινότητας στον εξεταζόμενο γεωγραφικό χώρο ορίζουν τον ομιλούμενο σλαβικό κώδικα ως «naši» (*η δική μας γλώσσα*) ή «starcki» (*τα παλιά*) στα πλαίσια των ενδοκοινοτικών συνομιλιακών διαδράσεων, εν αντιθέσει με τις εξωκοινοτικές επικοινωνιακές περιστάσεις, όπου για τον χαρακτηρισμό του ίδιου κώδικα από τους ίδιους ομιλητές προτιμώνται οι όροι «ντόπια», «ντόπικα» ή «σλάβικα». Ο Κούφης (1996: 15) αναφέρει πως η τοπική σλαβική γλώσσα Φλώρινας-Καστοριάς αποκαλείται ως «σλαβικών γλωσσικών ιδίωμα» αλλά προσδιορίζεται ως επί το πλείστον από τους ομιλητές της ως «νάσενσκι μακεντόνσκι ιάζικ», που μεταφράζεται ως δική μας μακεδονική γλώσσα. Σε άλλες πηγές επικρατεί ο χαρακτηρισμός «μακεδονική» ή «σλαβομακεδόνικα» (Πυλάης, 1990: 51, 180) σε εξάρτηση, όμως, πάντα με το ιδεολογικό υπόβαθρο του συγγραφέα και αντιστοίχως το πολιτικό περιεχόμενο των εν λόγω κειμένων.

Σχετικά με την ορολογία «ντόπιος», που αντιστοιχεί ερμηνευτικά στην ιδιότητα του γηγενή, προέκυψε μετά τη συνάντηση του γηγενούς με το προσφυγικό στοιχείο. Θεμελιώθηκε ουσιαστικά στα πλαίσια της αντίστιξης, της συνύπαρξης, δηλαδή, των δύο διαφορετικών αυτών στοιχείων, γεγονός που εναντιωνόταν στην προβλεπόμενη από το κράτος προϋπόθεση συνοχής (Γιαννησοπούλου, 1998 & Van Boeschoten, 2000 & 2006). Ο χαρακτηρισμός των σλαβόφωνων κατοίκων της βορειοδυτικής Μακεδονίας ως «εντόπιοι» συναντάται και στη διαλεκτολογική έρευνα του Roland Schmieger (1998: 480), στο επίκεντρο της οποίας βρισκόταν η ουσιαστική γλωσσολογική μελέτη του γλωσσικού κώδικα του Νεστορίου, κοινότητας του νομού Καστοριάς.

Όσον αφορά τα σημερινά κοινωνιογλωσσικά δεδομένα, είναι συχνή η χρήση του όρου «γαλλικά» από τους μη σλαβόφωνους κατοίκους της περιοχής, αποφεύγοντας έτσι τη χρήση οποιουδήποτε άλλου εθνοτικού προσδιορισμού για τον υπό μελέτη κώδικα. Οι νέες γενιές των δίγλωσσων κοινοτήτων, που οι ίδιες πλέον δεν χαρακτηρίζονται από διγλωσσία, φαίνεται να ενστερνίζονται τον εν λόγω όρο, μιας και η απόκριση στις περιπτώσεις αυτές είναι πως ομιλούν «γαλλικά με 3 λάμδα». Πρόκειται στην ουσία, όμως, για την τεχνική της

αναπλαισίωσης με περαιτέρω επιμήκυνση του λ. Ακυρώνουν, δηλαδή, τον όρο μέσω της διακωμώδησής του, εφόσον στο ελληνικό λεξιλόγιο δεν υφίσταται λέξη που να εμπεριέχει περισσότερα από δύο λάμδα.

5. Θεωρητικό πλαίσιο

5.1. Μοντέλα ανάλυσης δίγλωσσου λόγου

Λόγω του δίγλωσσου προφίλ των υπό μελέτη σλαβόφωνων ομιλητών και ομιλητριών της παρούσας έρευνας ακολουθεί στην ενότητα αυτή η θεωρητική προσέγγιση του δίγλωσσου λόγου. Οι πραγματολογικές λειτουργίες της γλώσσας συναντώνται όχι μόνο σε μονογλωσσικά περιβάλλοντα αλλά και σε εκείνα, των οποίων οι συμμετέχοντες χαρακτηρίζονται από διγλωσσία. Οι ομιλητές με δίγλωσσο προφίλ διέπονται από ιδιαίτερη γλωσσική συμπεριφορά, καθώς δύνανται να χρησιμοποιούν δυο διαφορετικούς γλωσσικούς κώδικες, ο βαθμός ανάπτυξης των οποίων καθορίζεται από τις επικοινωνιακές ανάγκες του εκάστοτε γλωσσικού περιβάλλοντος (Grosjean, 1990). Ο βαθμός της διγλωσσίας των εν λόγω ομιλητών καθορίζεται από παράγοντες όπως το προφίλ των αποδεκτών των μηνυμάτων τους, το περιεχόμενο ενός επικοινωνιακού επεισοδίου και ο στόχος που πρέπει να επιτευχθεί βάσει των συνομιλιακών αναγκών. Επιπλέον, σημαντικοί ιστορικοί παράγοντες είναι η εσωτερική συνοχή αλλά και η αριθμητική ισχύς της δίγλωσσης κοινότητας, οι ισχύοντες κανόνες και οι εκάστοτε κοινωνικές νόρμες (Smolicz, 1984). Βάσει της Holmes (1994) αποδίδεται στις γυναίκες συχνότερη προτίμηση για διατήρηση της τοπικής ποικιλίας. Επομένως, ο παράγοντας του φύλου επηρεάζει τον βαθμό χρήσης της δίγλωσσης επικοινωνιακής τακτικής και συνεπώς την προσπάθεια διατήρησης των ενδοκοινοτικών γλωσσικών κωδίκων, πόσο μάλλον σε περιπτώσεις ασθενών και υπό συρρίκνωση γλωσσικών ποικιλιών. Όσον αφορά τον όρο «κώδικας», αξίζει να σημειωθεί, πως ο όρος αυτός αποδίδει με μια πιο ουδέτερη σημασιολογική ερμηνεία την εκάστοτε γλωσσική ποικιλία, που χρησιμοποιείται ως σύστημα επικοινωνίας μεταξύ δύο ομιλητών (Wardhaugh, 2010).

Ένα μεγάλο εύρος των αναγκών των δίγλωσσων ομιλητών εξυπηρετείται σε ενδοκοινοτικές ή εξωκοινοτικές περιστάσεις μέσω της επικοινωνιακής λειτουργίας της εναλλαγής γλωσσικών κωδίκων. Η Romaine (1992: 110) ορίζει την εναλλαγή κωδίκων ως την ταυτόχρονη χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσικών ποικιλιών ενδο- ή διαπροτασιακά στο πλαίσιο της επικοινωνιακής δράσης μεταξύ δίγλωσσων συνομιλητών. Λόγω της πλαισίωσης από ποικίλες επικοινωνιακές και κοινωνιογλωσσικές καταστάσεις, συνηθέστερη εμφάνιση της γλωσσικής αυτής τακτικής πραγματοποιείται σε περιπτώσεις αλλαγής επικοινωνιακού ύφους, σε επικοινωνιακά ενδοκοινοτικά συμβάντα, ως δείκτης περικειμενοποίησης του γέλιου, αμφισημιών, της σπουδαιότητας ενός υπό συζήτηση ζητήματος ή και μυστικών (Τσοκαλίδου, 2006: 204). Η κοινωνιολογική προσέγγιση των δίγλωσσων συνομιλιών, ως μιας συνεχούς αντιπαράθεσης διαφορετικών σημειωτικών συστημάτων, έγκειται στη φύση της

συνομιλιακής δράσης ως διεπιδραστικής συνομιλίας μέσω της οποίας πραγματώνεται η κοινωνική δράση και κοινωνικότητα των ομιλητών της εκάστοτε υπό μελέτης γλωσσικής κοινότητας (Βασιλακοπούλου, 2014: 81), εμπεριέχοντας συνομιλιακά προτιμώμενες (και μη) δομικά ενέργειες κυρίως σε γειτνιαστικά ζεύγη, οι οποίες με άτυπες αξιολογήσεις παραπέμπουν σε παρατηρήσιμες κανονικότητες. Από μια γραμματική θεώρηση της γλωσσικής αυτής τακτικής, η εναλλαγή κωδίκων δεν εκλαμβάνεται ως μια αυθαίρετη μίξη γλωσσικών ποικιλιών αλλά συμβαδίζει με τους γραμματικούς κανόνες και τις αρχές των υπό χρήση κωδίκων (Cantone, 2007).

Η σύνδεση της διγλωσσικής χρήσης και του αξιακού συστήματος της εκάστοτε κοινότητας, της οποίας η κανονιστική κοινωνική δομή ρυθμίζει και τον λόγο (Βασιλακοπούλου, 2014: 92), διαφαίνεται στην υπόθεση των πεδίων του Fishmann (2000/ 1965) όσο και στη θεωρία των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων που εισήγαγε η Myers-Scotton (1988) με το μοντέλο της μαρκαρισμένης ή αμαρκάριστης επιλογής (Myers-Scotton & Bolonyai, 2001) στα πλαίσια της κοινωνιογλωσσολογικής θεώρησης του φαινομένου. Βάσει του τελευταίου μοντέλου οι δίγλωσσοι ομιλητές διακατέχονται από την αίσθηση του σεναρίου, το οποίο καθιστά εφικτή τη σύνδεση της γλωσσικής επιλογής με το σύστημα των δικαιωμάτων και υποχρεώσεών τους. Όταν η επιλογή του κώδικα γίνεται συμπτωματικά και λαμβάνοντας υπόψη τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ομιλητών, τότε γίνεται λόγος για την αμαρκάριστη επιλογή κώδικα, ενώ υπό αντίθετες συνθήκες, με απουσία της προαναφερόμενης σύμπτωσης, πρόκειται για την τακτική του νοητικού μαρκαρίσματος. Η εναλλαγή μπορεί να εκληφθεί και ως δείκτης περικειμενοποίησης με απώτερο στόχο την οργάνωση του δίγλωσσου λόγου (Gumperz, 1982, Blom & Gumperz, 1972), όπου το περικείμενο και οι επιμέρους λειτουργικές παράμετροι του λόγου λαμβάνονται υπόψη αναφορικά με τις περιστασιακές πρακτικές του φαινομένου.

Η θεώρηση της εναλλαγής κωδίκων ως μέρος της υπερκείμενης τάξης του λόγου και η προτιμητέα χρήση του όρου «μέσο» αντί «γλώσσα» και «κώδικα» εμπεριέχεται στην προσέγγιση του Gafaranga (2007). Μια από τις βασικότερες και σημαντικότερες όμως αναλύσεις είναι εκείνη του Auer (1995), ο οποίος εισήγαγε τέσσερις προτυπικές δομές αναφορικά με το γλωσσικό φαινόμενο της εναλλαγής κωδίκων. Η διάκριση των προτυπικών αυτών δομών συνδέεται, αφενός, με τη λειτουργική οργάνωση του λόγου με προτίμηση για κοινό συνομιλιακό μέσο (Δομή I και III) και, αφετέρου, με τις προτιμήσεις των συμμετεχόντων των εκάστοτε συνομιλιών (II και IV). Πιο εξειδικευμένα, χαρακτηριστικό γνώρισμα της Δομής I είναι η μετακίνηση και εναλλαγή από τη γλώσσα-βάση με στόχο πάντα την οργάνωση του λόγου, ενώ η συνεχής εναλλαγή και διαπραγμάτευση μέσω της

γλωσσικής μετακίνησης για τον τελικό καθορισμό του κοινού κώδικα συνομιλίας αποτελεί το κύριο στοιχείο της Δομής II. Οι μείξεις και η δυσκολία καθορισμού γλώσσας-βάσης στη διάρκεια ενός δίγλωσσου επεισοδίου χαρακτηρίζουν τη Δομή III, ενώ οι στιγμιαίες μετακινήσεις που δεν δύνανται να προκαλέσουν διαφοροποίηση ως προς την προτιμητέα γλώσσα-βάση αφορούν τη Δομή IV (Γεωργαλίδου, 2014: 332). Η διάκριση των τεσσάρων αυτών προτυπικών δομών προσέγγισης της λειτουργικότητας και του απώτερου επικοινωνιακού σκοπού της τακτικής της γλωσσικής μετακίνησης ενός ομιλητή δεν αναιρεί όμως την ύπαρξη ενός γλωσσικού συνεχούς και την απορρέουσα αναγκαιότητα εξέτασης των δίγλωσσων συνδιαδράσεων βάσει αυτού (Georgalidou, Kaili & Celtek, 2010).

5.2 Συνομιλιακή αφήγηση

Στα πλαίσια της ανάλυσης του δίγλωσσου λόγου και βάσει των δεδομένων του ερευνητικού μέρους της παρούσας εργασίας, όπου απορρέουν από την προφορική ροή του δίγλωσσου λόγου των υπό μελέτη πληροφορητών και πληροφορητριών και αρκετές δίγλωσσες αφηγήσεις, προκύπτει η ανάγκη για εξέταση του αφηγηματικού είδους. Με αφετηρία τον προφορικό λόγο και τη σπουδαιότητα αυτού, καθώς συντελεί στην ύπαρξη γλωσσικής έκφρασης (Lyons, 1995: 31-36) μελετάται η αφήγηση ως βασικός τρόπος επίτευξης επικοινωνίας απόλυτα συνυφασμένης με την αντιληπτική πρόσληψη και ερμηνεία παρελθοντικών (συχνά αυτοβιογραφικών) συμβάντων ώστε να καταστεί κατανοητή η ανθρώπινη εμπειρία (McAdams, 1997). Η αφήγηση αποτελεί τον κειμενικό τύπο, στον οποίο πραγματώνεται η συγκρότηση της υποκειμενικότητας του εκάστοτε ατόμου, ουσιαστικά οριοθετείται η σχέση του με τον ίδιο του τον εαυτό και εν συνεχεία με τον περίγυρο (Rosenwald & Ochberg, 1992), μιας και η ταυτότητα εκλαμβάνεται ως ένα δυναμικό σύνολο χαρακτηριστικών που αλληλεπιδρούν με τον ιστορικό χώρο και χρόνο. Βάσει του Bamberg (2011) η βιογραφική και αφηγηματική προσέγγιση της ταυτότητας ενός ομιλητή συσχετίζεται με την αντανakλαστική και ερμηνευτική φύση της ταυτότητάς του ως υποκειμενικής δομής. Η αφηγηματικότητα ως φυσική ανάγκη της ανθρώπινης ύπαρξης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ατομική εμπειρία και τη γενικευμένη ταξινόμηση των ατομικών και κοινών εμπειριών (Fischer, 1987). Λόγω της προαναφερόμενης σπουδαιότητας γίνεται τοποθέτηση του αφηγηματικού είδους από τους Swales (1990) και Virtanen (1992) στη θεμελιακή βάση της κατάταξης των κειμενικών ειδών. Και ενώ ο αφηγηματικός κανόνας ταυτίζεται με την εξιστόρηση παρελθοντικών γεγονότων, το στοιχείο αυτό δεν αναιρεί την ύπαρξη αποκλίσεων, όπως της αφηγηματικής παρεμβολής μελλοντικών συμβάντων ή ελλειπτικής/ συνεπτυγμένης δομής ενός αφηγήματος (Ochs & Capps, 2001).

Η εμφάνιση ενός αφηγήματος διαφαίνεται από την προσωρινή αναστολή της στιχομυθίας, δηλαδή της διαδοχής συνεισφορών, κατά τη διάρκεια ενός επικοινωνιακού συμβάντος μεταξύ δύο ή περισσοτέρων συμμετεχόντων. Η αναστολή αυτή δύναται να παραχωρήσει εκτεταμένα συνομιλιακά δικαιώματα στον έναν εκ των ομιλητών μιας συνομιλιακής συνδιάδρασης, να μεταβεί στο προφορικό αφηγηματικό είδος και να καθορίσει εν συνεχεία τους επικοινωνιακούς στόχους, στο εύρος των οποίων δύναται μεταξύ άλλων να εμπεριέχεται η απλή ενημέρωση περί των αληθοφανών πεπραγμένων (Αρχάκης, 2002), η προσδοκώμενη επίτευξη της πειθούς του ακροατή ή η πρόκληση χιουμοριστικής διάθεσης. Η αφήγηση διακρίνεται σε μονολογική ή συνεργατική σε συνάρτηση πάντα με τη συμμετοχή ή μη των

συνομιλητών στη διαμόρφωση και εξέλιξή της. Κάθε αφήγημα μπορεί να εκληφθεί ως μέσο κωδικοποίησης της επιλεκτικής αφήγησης παρελθοντικών γεγονότων μέσω συγκεκριμένης οπτικής γωνίας (Bruner, 1990: 77), η οποία επιτρέπει συνάμα την αξιολογική ανάδειξη των βιωματικών και συναισθηματικών διαστάσεων του αφηγήματος.

Εξετάζοντας τη δομή ενός προφορικού αφηγηματικού επεισοδίου, βάσει των θεωριών του Labov (1972: 359, Labov & Waletzky, 1967) στα κύρια συστατικά του συγκαταλέγονται η περίληψη, ο προσανατολισμός, η εξέλιξη της δράσης, τα αποτελέσματα, η αξιολόγηση, το κλείσιμο. Πιο συγκεκριμένα, η περίληψη προλογίζει, αρχικά, το θέμα του αφηγηματικού επεισοδίου για να ακολουθήσουν οι κεντρικές πληροφορίες, που αφορούν τους συμμετέχοντες του προς αφήγηση γεγονότος, τη δράση, τον χρόνο και τόπο εκτύλιξης αυτού. Εν συνεχεία έπεται η χρονική ακολουθία των γεγονότων που απαρτίζουν τη δράση του αφηγήματος (εξέλιξη). Στο σημείο αυτό δύναται να συμπεριληφθούν γεγονότα που αντιτίθενται στην κανονικότητα της αφηγηματικής πλοκής της εκάστοτε ιστορίας και διαταράσσουν την ισορροπία των υφιστάμενων καταστάσεων, η οποία δεν ανακτάται παρά μόνο στη λήξη της αφηγηματικής πλοκής ή οδηγεί σε διαμόρφωση μιας νέας πραγματικότητας (Γεωργακοπούλου & Γούτσος 2011: 204-205). Η αναγκαιότητα έκφρασης της κορύφωσης της εξέλιξης κάποιων εκ των αφηγούμενων γεγονότων οδηγεί συχνά στην προτίμηση χρήσης ιστορικού ενεστώτα, κατασκευασμένων διαλόγων, της δευτεροπρόσωπης αφήγησης, προτάσεων με ατελές ποιόν ενέργειας, προσδίδοντας έτσι την απαιτούμενη αμεσότητα και σύνδεση του αφηγηματικού περιβάλλοντος με το πραγματικό της εκάστοτε επικοινωνιακής συγκυρίας (Georgakopoulou, 1997).

Οι συνέπειες (αποτελέσματα) της διατάραξης των τεκταινόμενων της αφηγηματικής δράσης και της συνήθους ισορροπίας βάσει των καθιερωμένων προτύπων και πεποιθήσεων έπονται της εξέλιξης. Κατόπιν ακολουθεί η εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση των διαδοχικών γεγονότων, της γενικότερης στάσης των συμμετεχόντων του επεισοδίου αλλά και των συναισθηματικών στοιχείων ολόκληρου του αφηγήματος. Η εξωτερική αξιολόγηση συνεπάγεται τον ρητό σχολιασμό των προαναφερόμενων στοιχείων, ενώ η εσωτερική ταυτίζεται με τον υπόρρητο σχολιασμό μέσω της χρήσης παραγλωσσικών στοιχείων (ιδιαίτερος επιτονισμός, κινήσεις μελών του σώματος) ή μέσω της εκφοράς πρόσθετων επιθετικών προσδιορισμών, επιρρηματικών λεξημάτων ή περαιτέρω συντακτικών δομών (Αρχάκης, 2014: 447). Έτσι, καθίσταται πρόδηλη η διαφοροποίηση μεταξύ του μύθου, δηλαδή του τοπικού αφηγούμενου κόσμου με επίκεντρο τη σύνδεση των βασικών συμμετεχόντων της ιστορίας, και της εξιστόρησης, δηλαδή του διεπιδραστικού κόσμου.

Υπάρχει, επομένως, πλήρη συνάφεια της διαφοροποίησης αυτής με την πραγματικότητα και τις ρεαλιστικές επιλογές του αφηγητή για την πραγμάτωση της εξιστόρησης (Blum-Kulka, 1993). Στα πλαίσια της κοινωνιολογικής θεώρησης του όλου ζητήματος αξίζει, στο σημείο αυτό, να υπογραμμιστεί πως η ιδιότητα του αφηγητή/τριας ως φορέα του κόσμου και ταυτοχρόνως της γλώσσας συντελεί στην αποδοχή του εκάστοτε γλωσσικού κώδικα ως μια κοινωνική διεργασία, καθώς η χρήση των αξιολογήσεων αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των εκάστοτε κοινωνικών αναγκών (Βελούδης, 2005 & Halliday, 1978). Τα γενικά συμπεράσματα, συμπεριλαμβανομένων των αξιολογικών σχολίων, εμπεριέχονται στο αφηγηματικό μέρος του κλεισίματος, όπου και πραγματώνεται η μετάβαση από τον παρελθοντικό κόσμο στον κόσμο της πραγματικότητας (Γεωργακοπούλου & Γούτσος 2011: 100).

Ακολούθως παρατίθεται η θεωρητική προσέγγιση της δευτεροπρόσωπης αφήγησης, καθώς αποτελεί στοιχείο που απορρέει από τα μεταγραμμένα δεδομένα της ανάλυσης του υπό εξέταση σλαβόφωνου προφορικού υλικού της εργασίας αυτής. Η προτίμηση χρήσης του αφηγηματικού δευτέρου προσώπου οργανώνει την εξιστόρηση στη μορφή διαλόγου δίνοντας την αίσθηση της εναλλάξ συμμετοχής στα αφηγούμενα γεγονότα, τόσο από πλευράς των δρώντων προσώπων (με ύπαρξη ή μη ταύτισης με τον αφηγητή) όσο και του δέκτη των μηνυμάτων. Η αίσθηση τόσο της συμμετοχής όσο και της απορρέουσας ανάγκης για αντιμετώπιση εξιστορούμενων καταστάσεων ή προβλημάτων βάσει του εκάστοτε επικοινωνιακού συμβάντος συντελείται με τη χρήση αντίστοιχων ρηματικών κι αντωνυμικών τύπων, ανατρέποντας έτσι τους συνήθεις κανόνες λόγου.

Ο Richardson (2006: 35) υποστήριξε πως αυτή η μορφή αφήγησης, πέραν της εμφανούς πολυπλοκότητας που την χαρακτηρίζει ως φαινόμενο, αντανακλά μια ρευστότητα στις σκέψεις του ομιλητή τονίζοντας συνάμα το στοιχείο της δημιουργικότητας αναφορικά με την παρουσίαση των εξιστορούμενων συμβάντων. Η Siewierska (2004) αναφέρει πως η χρήση των αντωνυμιών δευτέρου προσώπου διατηρεί ένα κομμάτι της αρχικής αναφοράς στον αποδέκτη του μηνύματος, με την ερμηνεία της πρόσκλησής του για τοποθέτηση του εαυτού του στη θέση του δρώντος προσώπου με αποτέλεσμα τη φαινομενική ανάμειξή του στην πλοκή της αφήγησης και της πρόκλησης της ενσυναίσθησης. Επιπρόσθετα, μια τακτική για να προκληθεί η ενσυναίσθηση στον αποδέκτη και, συνάμα, συμμετέχοντα του αφηγηματικού επεισοδίου είναι η μαρκαρισμένη γενίκευση, η οποία επέρχεται από τη χρήση αντωνυμιών δευτέρου προσώπου για γεγονότα που αφορούν αποκλειστικά και μόνο τους ίδιους τους ομιλητές. Κατά αυτόν τον τρόπο, με τη μέθοδο της εν λόγω γενίκευσης δίνεται έμφαση στην

κοινή αποδοχή μεταξύ των συμμετεχόντων της ίδιας επικοινωνιακής αφηγηματικής συνδιάδρασης. (Scheibman, 2007).

Ενώ ο τυπικός τρόπος εξιστόρησης επιτρέπει τον αποδέκτη των μηνυμάτων να αποστασιοποιηθεί και να απολαύσει τα αφηγούμενα γεγονότα και την πλοκή αυτών, θεσπίζοντας μεταξύ της αφήγησης και της πρόσληψης του αφηγηματικού μηνύματος ένα διακριτό κενό διαφοροποίησης, η χρήση του β' προσώπου συντελεί στην παραβίαση του κανόνα της απόστασης. Ο αποδέκτης, δηλαδή, αναμειγνύεται φαινομενικά στον αφηγηματικό κόσμο, ενώ παράλληλα τοποθετείται σε πρώτο πλάνο η επιτελεστική και δημιουργική φύση της αφήγησης (Fludernik, 1994: 457). Οι προτασιακοί τύποι που εμπεριέχουν λεξήματα με πλήρη αντιστοιχία στο β' πρόσωπο αποστασιοποιούνται ρητά από τον υπόλοιπο λόγο, ενώ πολλές φορές δεν υπάρχει ένδειξη συσχέτισης με τον αφηγηματικό κόσμο. Η απόκλιση από τη νόρμα εντείνεται σε πολλές περιπτώσεις με τη χρήση των ρηματικών τύπων σε ενεστωτικό χρόνο είτε σε δευτεροπρόσωπη προστακτική έγκλιση (Fludernik, 1994: 457-458).

Επιπρόσθετα, ο Genette (1983) είχε υποστηρίξει πως λόγω απόκλισης η δευτεροπρόσωπη αφήγηση δυσκολεύει τον διαχωρισμό της ομοδιηγητικής από την ετεροδιηγητική, ενώ στη συνέχεια την ταξινομήσε στην κατηγορία των ετεροδιηγητικών, μια θεωρία που όμως δεν ανταποκρίνεται στην πληθώρα των ομοδιηγητικών ή αυτοδιηγητικών αφηγήσεων παρελθοντικών γεγονότων με πρόδηλη την εμφάνιση της χρήσης του β' προσώπου (Genette, 1983a: 92-93). Το μοντέλο του Stanzel (1979) θεωρείται εξίσου ελλειπτικό αναφορικά με τη δευτεροπρόσωπη αφήγηση παρά την ιδιαίτερα σημαντική τοποθέτησή του ως προς την αμαρκάριστη επιλογή. Η Kacandes (1992) στηρίζει την ανάλυσή της βάσει της κλιμάκωσης της λειτουργίας προσαγόρευσης, η οποία διαχωρίζεται μεταξύ της ξεκάθαρης προσαγόρευσης και της αποκλειστικά ρητορικής προσαγόρευσης. Στην πρώτη περίπτωση, ο αποδέκτης του μηνύματος είναι ενδεχομένως ικανός να ανταποκριθεί, ενώ στη δεύτερη η αντίστοιχη γλωσσική πράξη εκλαμβάνεται ως τεχνική που δεν τοποθετεί τον αποδέκτη ως παρόντα στο ίδιο επικοινωνιακό επίπεδο με τον ομιλητή. Όπως επεσήμαναν τόσο ο Margolin (1990) όσο και η Fludernik (1994a) μέσω της απλής παρουσίας της αντωνυμίας «εσύ» ταυτίζεται ο αποδέκτης του αφηγηματικού μηνύματος με τον πρωταγωνιστή εφόσον η αντωνυμία αναφέρεται στον πρωταγωνιστή.

5.3 Συνομιλιακό χιούμορ

Όπως προκύπτει και στην ανάλυση κάποιων εκ των επιλεγμένων δίγλωσσων συνομιλιακών αποσπασμάτων της παρούσας έρευνας, είναι συχνή η πρόκληση του γέλιου, εξαρτώμενη πάντα από την εκάστοτε αφηγηματική δράση ενός επικοινωνιακού επεισοδίου. Στο θεωρητικό πλαίσιο κρίνεται, επομένως, αναγκαίο να παρουσιαστούν βασικά στοιχεία του συνομιλιακού χιούμορ. Εν αντιθέσει με τις λέξεις, που αποτελούν σημασιολογικά συσχετίσεις μιας ηχητικής ακολουθίας με ένα αντίστοιχο εννοιολογικό περιεχόμενο, το γέλιο, ως δείκτης συμφραστικοποίησης για το χιούμορ (Kotthoff, 2001) ή αλλιώς έναυσμα περικειμενοποίησης κατά τον Gumperz (1982), σηματοδοτεί την ασυμβατότητα με την αναμενόμενη πλοκή είτε ενός προφορικού αφηγήματος είτε απλώς μιας τυχαίας επικοινωνιακής διάδρασης συνομιλητών, έχοντας ως αποτέλεσμα την πρόκληση συνθηκών ανατροπής ή έκπληξης (Αρχάκης, 2014: 297).

Η υποκειμενικότητα αποτελεί βασικό στοιχείο κατά την ανάλυση, δηλαδή την πρόσληψη και κατανόηση της πρόθεσης της εκάστοτε χιουμοριστικής συνεισφοράς εντός ενός προφορικού επικοινωνιακού επεισοδίου και την εν συνεχεία αντίδραση των συνομιλητών (Lewis, 1989: 11-13, Hay 2001: 56). Έτσι χρήζεται αναγκαία η επιμέρους μελέτη των συνεισφορών αυτών για την ευκολότερη κατανόηση της χιουμοριστικής διάθεσης ως ολότητας (Attardo, 1994: 9). Πιο συγκεκριμένα, για να χαρακτηριστεί ένα προφορικό επικοινωνιακό επεισόδιο ως χιουμοριστικό, θα πρέπει να συγκροτείται εν γένει από δύο διαφορετικά γνωσιακά σχήματα, μεταξύ των οποίων υπάρχει γνωσιακή αντίθεση. Η αντίθεση αυτή απορρέει από την ύπαρξη κάποιου στοιχείου ικανού να διαφοροποιήσει και να ανατρέψει την ήδη γνώριμη κατάσταση της πρώτης γνωσιακής δομής, αξιοποιώντας την προϋπάρχουσα γνώση σχετικά με το αφηγούμενο γεγονός και εκλαμβάνοντάς την ως προϋπόθεση για την κατανόηση από πλευράς του/της αποδέκτη/τριας του μηνύματος. Η αφηγηματική αυτή τακτική εμπερικλείεται ουσιαστικά στην έννοια της συνεκτικότητας ενός κειμένου (Αρχάκης, 2014: 297), μιας και η αποδοχή της χιουμοριστικής διάθεσης εξαρτάται αδιαμφισβήτητα από το εκάστοτε κοινωνικό πλαίσιο και τη σύγκλιση απόψεων, αντιλήψεων και πεποιθήσεων μεταξύ του πομπού του μηνύματος και του αποδέκτη.

Τα στοιχεία, που προσδίδουν χιουμοριστικό ύφος στο περιεχόμενο των κειμένων, είναι η ατάκα και η χιουμοριστική φράση, η διαφορά των οποίων έγκειται στην τοποθέτησή τους εντός της αφηγηματικής πλοκής. Ειδικότερα, η χιουμοριστική φράση μπορεί να ενσωματωθεί σε οποιοδήποτε σημείο, δίχως να κωλύει την αφηγηματική πλοκή, σε αντίθεση με την ατάκα

που απαντάται στην καταληκτική συνεισφορά ή περίοδο του κειμένου, παρέχοντας την καθοριστική ερμηνεία ή επίλυση της διαταραχής των προαναφερμένων γεγονότων/καταστάσεων. Πέραν της προαναφερμένης πρόκλησης του γέλιου, μεταξύ των δεικτών περικειμενοποίησης που σηματοδοτούν την ύπαρξη χιουμοριστικού ύφους συγκαταλέγονται, επίσης, βάσει των αναφορών του Αρχάκη (2014: 310) οι εκάστοτε σχολιασμοί και οι επαναλαμβανόμενες ατάκες ως γλωσσικοί δείκτες, οι σωματικές κινήσεις, οι χειρονομίες, οι εκφράσεις του προσώπου ως εξωγλωσσικοί δείκτες καθώς και ο επιτονισμός, η παύση, η ένταση και η ταχύτητα εκφώνησης ως παραγλωσσικοί δείκτες.

Εννοιολογικά και ερμηνευτικά, το χιούμορ στοχοποιεί τη σύγκριση του ίδιου του πομπού του μηνύματος είτε με την παλιότερη εκδοχή του εαυτού του είτε με τους συμμετέχοντες του συμβάντος στον αφηγούμενο κόσμο και/ή με τους αποδέκτες του μηνύματος στον διεπιδραστικό κόσμο της επικοινωνιακής πραγματικότητας. Έτσι, αναλόγως των συνθηκών και των αναγκών των υπό ανάλυση επικοινωνιακών περιστάσεων δύναται να κατασκευαστούν διαφορετικές ταυτότητες στα πλαίσια της οριοθετικής λειτουργίας του χιούμορ. Πρόκειται στην ουσία για την επιδοκιμασία, δηλαδή αποδοχή, ή αποδοκιμασία και αυτομάτως απόρριψη αντιλήψεων και πεποιθήσεων των υπό συζήτηση (βάσει των επικοινωνιακών επεισοδίων) ομάδων και κοινοτήτων, που τίθενται στο στόχαστρο της εκάστοτε μελέτης (Αρχάκης & Τσάκωνα, 2011: 98-128).

Τα δεδομένα που εξετάζονται σε αυτήν την εργασία αποτελούν συνομιλιακά κείμενα δίγλωσσου λόγου και, με βάση τα παραπάνω, αναλύονται ως προς τις γλωσσικές προτιμήσεις των συνομιλητών, τη συχνότητα και την αιτία των εκάστοτε γλωσσικών μετακινήσεων από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα της επαρχίας Εορδαίας και ανιστρόφως. Όσον αφορά τη συνομιλιακή αφήγηση, η φυσική ροή του δίγλωσσου λόγου των πληροφορητών της παρούσας εργασίας εμπεριείχε και αφηγήματα, τα οποία, στα πλαίσια της εναλλαγής των δύο γλωσσικών κωδίκων (ελληνικός και σλαβικός), εξετάζονται ως προς την αφηγηματική τους δομή και την απορρέουσα κατασκευή κοινωνικών ταυτοτήτων. Λόγω, επίσης, της συχνότητας της χρήσης του δευτέρου προσώπου κατά την αφηγηματική δράση δεν παραλείπεται στο μέρος της ανάλυσης, που ακολουθεί, η περαιτέρω προσέγγιση αυτών των ιδιαίτερων αφηγηματικών χαρακτηριστικών. Επιπρόσθετα, καθώς το γέλιο και η χιουμοριστική διάθεση αποτελούν συχνά αναπόσπαστο κομμάτι του προφορικού λόγου, κάποια στοιχεία του συνομιλιακού χιούμορ εντάσσονται στην ανάλυση των επιλεγμένων μεταγραμμένων αποσπασμάτων.

6. Μεθοδολογία έρευνας

6.1.Επιλογή πληροφορητών

Εξετάζοντας τις υπάρχουσες συνθήκες και τον βαθμό διγλωσσίας που χαρακτηρίζει την επαρχία Εορδαίας περιορίστηκε η επιτόπια έρευνα για την αποπεράτωση της παρούσας εργασίας σε ομιλητές/τριες άνω των 60 χρόνων, τόσο εντός των γεωγραφικών ορίων της εξεταζόμενης επαρχίας, όσο και στην κοινότητα Βαρικού του νοτιότερου τμήματος του νομού Φλώρινας. Η επιλογή αυτή βασίστηκε στην κατηγοριοποίηση των δίγλωσσων γηγενών ομιλητών σε τρεις κυρίως ομάδες βάσει της ηλικίας τους. Η πρώτη γλωσσική ομάδα απαρτίζεται από τους γηραιότερους ομιλητές (άνω των 60) που κατέκτησαν προφορικά στην πλειονότητά τους πρώτα τη σλαβομακεδονική και κατόπιν την ελληνική με την έναρξη της υποχρεωτικής θεσμοθετημένης από το κράτος ελληνικής γλωσσικής εκπαίδευσης σε ηλικία 6-7 ετών. Πρόκειται ουσιαστικά για δίγλωσσους ομιλητές, που η χρονολογία γέννησής τους τοποθετείται μια δεκαετία πριν αλλά και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η γενιά αυτή χαρακτηρίζεται ως η τελευταία με μητρική γλώσσα την υπό εξέταση σλαβική γλωσσική ποικιλία, γεγονός που καθιστά εφικτό τον χαρακτηρισμό της σλαβομακεδονικής ως γλώσσας υψηλής βιωσιμότητας για τα χρονικά εκείνα πλαίσια, λόγω της συνεχούς χρήσης της στις καθημερινές επικοινωνιακές διαδράσεις των προαναφερόμενων ομιλητών και ομιλητριών (Van Boeschoten, 1999).

Στα ιστορικά γεγονότα, που σηματοδοτούν την αφετηρία για εμφανή διαφοροποίηση της τότε ισχύουσας γλωσσικής κατάστασης, συγκαταλέγεται η γλωσσική ορκομωσία της κοινότητας Καρδιάς του νομού Κοζάνης (1959), όπως έχει ήδη αναφερθεί στην ενότητα της «Γλωσσικής κοινότητας» της παρούσας εργασίας. Σταδιακά, η γενιά αυτή των σλαβόφωνων ομιλητών αρχίζει να απέχει από τη χρήση του σλαβικού κώδικα σε επικοινωνιακά περιβάλλοντα, όπου συμμετέχουν νεότερα μέλη (δηλαδή τα δικά τους παιδιά κατά τις επόμενες δεκαετίες). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τον καθορισμό της δεύτερης ομάδας, στην οποία συμπεριλαμβάνονται ομιλητές του ηλικιακού φάσματος 40-60 ετών, για τους οποίους η ελληνική χαρακτηρίζεται ως μητρική και δύνανται να αλληλεπιδρούν απλά επαρκώς σε επικοινωνιακά περιβάλλοντα, όπου υπερισχύει η χρήση του σλαβικού κώδικα. Η ελληνική, με εκτεταμένες σλαβικές γλωσσικές παρεμβολές σε επικοινωνιακές περιστάσεις με κύριους συμμετέχοντες τα οικογενειακά μέλη των ομιλητών της κατηγορίας αυτής, προσμετράται ως βασικό χαρακτηριστικό τους γλωσσικό γνώρισμα, το οποίο εξαρτάται, όμως, από την ηλικία, το επάγγελμα αλλά και το βαθμό συμμετοχής τους σε κλειστού ή ανοιχτού τύπου κοινωνικά

δίκτυα. Έτσι συντελούν, αν και σε περιορισμένη κλίμακα, στη διατήρηση της διγλωσσίας υπό τις προαναφερόμενες συνθήκες.

Στην τρίτη ομάδα συγκαταλέγονται ομιλητές νεότερης ηλικίας, οι οποίοι υπήρξαν για μεγάλα χρονικά διαστήματα εκτεθειμένοι στο γλωσσικό άκουσμα (π.χ. σε οικογενειακά επικοινωνιακά περιβάλλοντα αποτελούμενα από ηλικιωμένους δίγλωσσους ομιλητές) με αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας παθητικής διγλωσσίας. Έτσι, επιτρέπεται σε πολύ περιορισμένο βαθμό η μερική λεκτική κατανόηση από πλευράς τους, δίχως όμως να μπορούν να πραγματοποιήσουν προφορική χρήση του σλαβικού κώδικα. Η υποβόσκουσα διγλωσσία καθίσταται ενεργή μόνο σε περιπτώσεις που οι εν λόγω αποδέκτες των δίγλωσσων μηνυμάτων ξεπεράσουν στο διάβα του χρόνου λόγω ακουστικής συνήθειας το στάδιο της απλής κατανόησης, φτάνοντας σε εκείνο της προφορικής χρήσης.

Αξίζει να σημειωθεί πως οι ταξινομημένες ομάδες αποκλίνουν αν εξεταστούν αντιπαραθετικά μεταξύ των επιλεγμένων κοινοτήτων, καθώς γεωγραφικοί και κοινωνικοί παράγοντες διαμορφώνουν και τα ηλικιακά όρια των ομάδων αυτών. Πιο αναλυτικά, ομιλητές της δεύτερης προαναφερθείσας γλωσσικής ομάδας στην κοινότητα Βαρικού χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο βαθμό διγλωσσίας και παρουσιάζουν αποτελεσματικότερες επικοινωνιακές πρακτικές σε σύγκριση με τους αντίστοιχους ηλικιακά ομιλητές των πεδινών κοινοτήτων, οι οποίοι λόγω γεωγραφικής γειννίας με το αστικό κέντρο της επαρχίας Εορδαίας (Πτολεμαΐδα) αποποιήθηκαν πολύ πιο γρήγορα τη διγλωσσία, με πολύ περιορισμένη χρήση αυτής σε ιδιωτικές και οικογενειακές περιστάσεις. Επιπλέον, σε χωριά μικτά με κατοίκους τόσο γηγενείς όσο και ανήκοντες σε οικογένειες του προσφυγικού ελληνισμού, η εκτεταμένη χρήση της ελληνικής από τους ομιλητές όλων των ηλικιών συνετέλεσε κατά το πέρας των δεκαετιών στην επιλεκτική χρήση του σλαβικού γλωσσικού κώδικα, ιδίως από τους νεότερους ομιλητές, με στόχο την αποφυγή της ανεπιθύμητης κοινωνιολinguιστικής απομόνωσης.

Η αιτιολόγηση της επιλογής στα πλαίσια της παρούσας εργασίας για καταγραφή του προφορικού γλωσσικού κώδικα, χρήση του οποίου γίνεται από μέλη της κοινότητας Βαρικού, απορρέει ουσιαστικά από το ίδιο το διαλεκτολογικό συνεχές. Παρά τη διοικητική ένταξη της κοινότητας στον νομό Φλώρινας και παρά τα αρκετά διαφοροποιημένα στοιχεία του συγκεκριμένου ιδιώματος σε μορφολογικό και λεξιλογικό κυρίως επίπεδο (εν συγκρίσει με εκείνων των κοινοτήτων της Εορδαίας), δεν παρουσιάζει τόσο μεγάλη απόκλιση, η οποία να καθιστά άκυρη την ένταξη αυτού στην ομάδα των σλαβικών ιδιωμάτων της Εορδαίας, ή

απλώς την παράλληλη και συγκριτική μελέτη τους. Αν και ορεινός οικισμός, η μείξη με οικογένειες άλλων εορδαϊκών κοινοτήτων κατόπιν παντρείας και τα γεωγραφικά κριτήρια (γεινίαση με την Πτολεμαΐδα, δηλαδή το αστικό κέντρο της Εορδαίας, καθιστώντας ευκολότερη την πρόσβαση της κοινότητας για τις εμπορικές συναλλαγές της στην περιοχή αυτή) συνετέλεσαν στην ανυπαρξία μεγάλων διαφοροποιήσεων, όσον αφορά το διαλεκτολογικό φάσμα μεταξύ των τοπικών ιδιωμάτων της επαρχίας Εορδαίας και αυτού της κοινότητας Βαρικού. Επίσης, σε τοπική γλωσσο-λαογραφική μελέτη (Σακελλάρης, 2001: 37) γίνονται αναφορές για έντονες γλωσσικές αποκλίσεις μόνο εκτός των ορίων της επαρχίας και κατόπιν αντιπαραθετικής σύγκρισης των ιδιωμάτων της Εορδαίας με εκείνων των ευρύτερων περιοχών της Φλώρινας και Έδεσσας. Έτσι στα πλαίσια της παραδοσιακής διαλεκτολογίας μπορεί να εκληφθεί η βαρικιώτικη σλαβική γλωσσική ποικιλία ως μέρος ενός ισόγλωσσου, της διαλεκτικής δηλαδή γραμμής που σηματοδοτεί τα όρια μεταξύ των γεωγραφικών περιοχών (Chambers & Trudgill, 2011: 119) της Εορδαίας και Φλώρινας βάσει της διαφοροποίησής τους ως προς συγκεκριμένα γλωσσικά (ως επί το πλείστον μορφοφωνολογικά) χαρακτηριστικά.

6.2. Έρευνα πεδίου- Συλλογή δεδομένων

Η διαδικασία συλλογής δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της ελεύθερης και στοχευμένης συνέντευξης. Οι μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις, αποσπάσματα των οποίων αποτέλεσαν τη βάση της παρούσας εργασίας, παραχωρήθηκαν από 12 δίγλωσσους ομιλητές και ομιλήτριες κοινοτήτων της Εορδαίας (νομός Κοζάνης) καθώς και της κοινότητας Βαρικού (νομός Φλωρίνης). Στο σύνολο των συνεντευξιαζόμενων προσμετρώνται 2 ομιλητές (ετών 81 και 70) και 2 ομιλήτριες (ετών 78 και 85) της κοινότητας Καρδιάς, 2 ομιλήτριες της Μαυροπηγής (90 και 61 ετών), 1 ομιλητής της Ερμακιάς (ετών 71), 1 ομιλήτρια της Ολυμπιάδας (ετών 78), 1 ομιλήτρια της κοινότητας Εμπορίου (ετών 70), 3 ομιλήτριες της κοινότητας Βαρικού (ετών 79, 78 και 76). Οι 9 ομιλήτριες κατατάσσονται στην ομάδα των γυναικών επαρχιακών περιοχών, που η ενασχόληση από μικρή παιδική ηλικία με τις βιοποριστικές δραστηριότητες του αγροτικού βίου ήταν το κύριο χαρακτηριστικό τους γνώρισμα. Στη συνέχεια και λόγω της αλλαγής των συνθηκών διαβίωσης περιορίστηκαν οι εν λόγω ομιλήτριες στις οικιακές δραστηριότητες. Εν αντιθέσει με αυτές, οι επιλεγμένοι ομιλητές, παρά τον πρωταρχικό υποχρεωτικό αγροτικό τους βίο, εργάστηκαν μέχρι τη συνταξιοδότησή τους στα τοπικά ορυχεία της ΔΕΗ (νομού Κοζάνης και Φλωρίνης).

Δε θα μπορούσε να παραληφθεί, στο σημείο αυτό, η αναφορά στη μεγάλη δυσκολία της εύρεσης ανάλογου βιβλιογραφικού υλικού σε τοπικές βιβλιοθήκες της ευρύτερης περιοχής, μιας και εκλείπουν καταγραφές συγκεκριμένα για τον σλαβικό κώδικα της Εορδαίας. Στις δυσκολίες συγκαταλέγεται και η πρωταρχική ή μετέπειτα αρνητική στάση κάποιων πληροφορητών και μελών των υπο εξέταση δίγλωσσων κοινοτήτων στα πλαίσια της έρευνας πεδίου. Ένας πληροφορητής αρνήθηκε να συμπεριληφθούν συνομιλιακά αποσπάσματά μας στην εν λόγω εργασία (συνολική διάρκεια της συνέντευξης 02:01:46), ενώ παράλληλα τρεις δίγλωσσες ομιλήτριες αρνήθηκαν εξαρχής να μαγνητοφωνηθούν ενώ είχαν αρχικά συναινέσει για παραχώρηση συνέντευξης. Η αντίδραση αυτή δεν αποτέλεσε έκπληξη, καθώς αποδίδεται στη μακρόχρονη προσπάθεια αποφυγής της κοινωνικής περιθωριοποίησης, προερχόμενης από τις πολιτικές και εθνικές ταυτότητες, με τις οποίες μπορεί να συνεπάγεται η χρήση της σλαβομακεδονικής. Εξάλλου η επιδίωξη να μετατραπεί η ετερότητα σε ομοιότητα στα πλαίσια του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου είναι σύνηθες φαινόμενο τις τελευταίες δεκαετίες.

Πιο συγκεκριμένα, οι παλιότερες αλλά και πρόσφατες πολιτικές συνθήκες που επικρατούν στο βόρειο ελλαδικό χώρο (χειμώνας 2017-2018), λόγω του ιστορικού «Μακεδονικού

ζητήματος» περί της ονομασίας του γειτονικού κράτους της FYROM (Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας), και η επικρατούσα πεποίθηση των περισσότερων δίγλωσσων ομιλητών, πως η όποια προσέγγιση και αναφορά του θέματος της διγλωσσίας στιγματίζει την εθνική τους υπόσταση, οδηγούν σε απόρριψη της ετερογλωσσίας και αποποίηση οποιουδήποτε στοιχείου διαφοροποίησης με αποτέλεσμα την ταχύτατη φθίνουσα πορεία της γλώσσας. Ο Kahl (2010: 387) αναφέρει πως οι σλάβικοι κώδικες δε χαίρουν μεγάλης εκτίμησης από τους ομιλητές τους, καθώς στο βορειοελλαδικό χώρο υπάρχει γλωσσική ταύτιση αυτών με τον γλωσσικό κώδικα της γείτονος χώρας, ο οποίος διαθέτει θεσμική αναγνώριση και χρήση σε εκπαιδευτικό, νομικό, διοικητικό επίπεδο. Έτσι, συντελείται η απουσία θέλησης για προβολή και διατήρηση του προφορικού κώδικα, στον οποίο προσδίδεται συχνά ο χαρακτηρισμός «ιδίωμα δίχως γραμματική», «ανάμεικτη γλώσσα» ή «κλεμμένη γλώσσα». Αδιαμφισβήτητο είναι εξάλλου το γεγονός της συρρίκνωσης ή προαγωγής των μειονοτικών γλωσσών μιας κοινωνίας βάσει του καθολικού χειριστικού τρόπου της ύπαρξης των εν λόγω γλωσσικών κωδικών στα πλαίσια της γενικότερης εσωτερικής κι εξωτερικής (γλωσσικής) πολιτικής του εκάστοτε κράτους (Τσιτσελίκης, 1997: 788).

Οι παραπάνω λόγοι συνετέλεσαν σε μια ευκολότερη πρόσβαση σε ομιλητές, που ξεπερνούν το ηλικιακό φάσμα των 70 ετών, καθώς η πολιτική τους τοποθέτηση, με αφετηρία τις όποιες υπάρχουσες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες, απέχει από την καθημερινότητά τους λόγω του προχωρημένου της ηλικίας τους και της ανυπαρξίας προβλημάτων περί κοινωνικής ανέλιξης. Αντιθέτως η χρήση του εν λόγω κώδικα εκλαμβάνεται ως δεδομένο χαρακτηριστικό της κοινωνικής δράσης τους και του γλωσσικού τους ρεπερτορίου και όχι ως φλέγον πολιτικό ζήτημα. Επίσης, η πρόσβαση στους επιλεγμένους ομιλητές και ομιλήτριες στα πλαίσια της έρευνας πεδίου και η επιθυμία τους να καταγραφθούν οφείλονται είτε στην ύπαρξη του μεταξύ μας συγγενικού δεσμού είτε ένεκα φιλίας με νεότερα μέλη του οικογενειακού τους περιβάλλοντος. Υπό άλλες συνθήκες η υλοποίηση θα ήταν ουσιαστικά ανέφικτη ή σε άκρως περιορισμένο βαθμό πραγματοποιήσιμη.

Χρονική αφετηρία για την υλοποίηση της επιτόπιας έρευνας ορίζεται ο χειμώνας 2016 ενώ η διάρκεια κυμαίνεται στα δύο περίπου έτη, καθώς η πραγματοποίηση των συνεντεύξεων και η συλλογή αξιόλογου προς γλωσσολογική ανάλυση υλικού έγινε αποσπασματικά λόγω της μη διαμονής μου στην περιοχή. Το στοιχείο αυτό δεν καθιστούσε, επομένως, εφικτή την ευέλικτη προσέγγιση των υπαρχόντων πληροφορητών και πληροφορητριών με στόχο τη συλλογή του απαιτούμενου μαγνητοφωνημένου υλικού.

Πιο αναλυτικά, το απομαγνητοφωνημένο ηχητικό υλικό διαχωρίζεται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη αφορά συνεντεύξεις με τους επιλεγμένους ομιλητές και ομιλήτριες, κατά τη διάρκεια των οποίων τέθηκαν ερωτήματα σχετικά με ζητήματα καθημερινότητας των παλαιότερων χρόνων, όπως ασχολίες και υποχρεωτικές δραστηριότητες αγροτικού τύπου, έθιμα, ήθη και συνήθειες που χαρακτήριζαν την πολιτισμική ταυτότητα της εκάστοτε κοινότητας καταγωγής των ομιλητών και ομιλητριών. Στη θεματική των ερωτήσεων προσμετρώνται συνήθειες κοινωνικού περιεχομένου, όπως για παράδειγμα προξενιό, γάμοι, βαφτίσεις, καθώς και αναφορές και αφηγήσεις ιστορικών γεγονότων της περιόδου του Εμφυλίου Πολέμου. Η ηλικία τους επέτρεπε τη μη λήθη πεπερασμένων αυτοβιοματικών καταστάσεων ή την αναφορά σε αυτά βάσει προφορικών αφηγήσεων γηραιότερων (αποθανόντων) μελών της ίδιας κοινότητας. Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται διάλογοι που μαγνητοφωνήθηκαν με τη φυσική παρουσία μου, αλλά η συμμετοχή μου στα συγκεκριμένα επικοινωνιακά επεισόδια ήταν περιορισμένη έως και μηδαμινή. Το περιεχόμενο των αποσπασματικών αυτών διαλόγων μπορεί να χαρακτηριστεί ως τυχαίο και ανάλογο του υπάρχοντος επικοινωνιακού συγκείμενου.

Η συνολική διάρκεια των μαγνητοφωνημένων δεδομένων ανέρχεται στις 13 ώρες 27 λεπτά, εκ των οποίων ο χρόνος των επιλεγμένων αποσπασμάτων υπολογίζεται περίπου στις 3 ώρες. Πιο συγκεκριμένα, από τους πληροφορητές και πληροφορήτριες της κοινότητας Καρδιάς συλλέχθηκαν μαγνητοφωνημένα δεδομένα των 5 ωρών και 34 λεπτών, της κοινότητας Βαρικού και Εμπορίου ανέρχεται το υλικό στις 3 και 2 ώρες αντιστοίχως. Λιγότερο από μιάμιση ώρα διαρκεί το ηχητικό υλικό των κοινοτήτων Ερμακιάς, Ολυμπιάδας και Μαυροπηγής. Το μεγαλύτερο κομμάτι των μαγνητοφωνημένων δεδομένων, λόγω της μη χρήσης και ανάλυσης στα πλαίσια της παρούσας έρευνας, παραμένει μη μεταγραμμένο. Εξάλλου, αποσπάσματα επικοινωνιακών συμβάντων με καθαρά ιστορικό περιεχόμενο ή βιοματικές αφηγήσεις με χρονική αφετηρία τη δεκαετία του '40 και '50 (γεγονότα ή παραλειπόμενα του Εμφυλίου Πολέμου στην υπό εξέταση περιοχή) δε συμπεριλήφθηκαν στην περαιτέρω ανάλυση των μεταγραμμένων αποσπασμάτων ή δεν απομαγνητοφωνήθηκαν εξ αρχής.

Στα πλαίσια της μεταγραφής των μαγνητοφωνημένων δεδομένων για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας προτιμήθηκαν τα λατινικά γραφήματα, μιας και η χρήση του ελληνικού αλφαβήτου δε συνάδει εκ μορφολογικής όψευς με τη φύση του προφορικού κώδικα επικοινωνίας των δίγλωσσων ομιλητών της εξεταζόμενης επαρχίας. Στα δάνεια γραφήματα

από το σερβοκροατικό αλφάβητο προσμετρώνται τα š, ž και ě ενώ το μοναδικό γράφημα-δάνειο του κυριλλικού αλφαβήτου υπήρξε το k με φωνολογική αντιστοιχία /c/.

Επιπροσθέτως, τα σύμβολα μεταγραφής και οι συντομογραφίες που χρησιμοποιήθηκαν παρατίθενται ακολούθως:

- // διακοπή
- (.) παύση
- (()) εξωγλωσσική πληροφορία
- [] ταυτόχρονη ομιλία
- <x> μη κατανοητή λέξη
- x:: επιμήκυνση συλλαβής
- ? ερωτηματικός επιτονισμός
- ↑ ανοδικός επιτονισμός

Ερμ: ερμηνεία

τουρκ: τουρκικό

ελλην: ελληνικό

πληθ: πληθυντικός αριθμός

7. Ανάλυση

7.1 Ανάλυση βάσει των προτυπικών δομών του AUER

Εκλαμβάνοντας την εναλλαγή κώδικα ως μέρος της συνομιλιακής δράσης, η ανάλυση της οποίας πρέπει να πραγματοποιείται πάντα στα πλαίσια της θέσης της στο συνομιλιακό περιεχόμενο (Wei, 2005: 276), παρατίθεται στη συνέχεια, βάσει του δομικού μοντέλου ανάλυσης του δίγλωσσου λόγου που εισήγαγε ο Auer (1995), η ανάλυση επιλεγμένων αποσπασμάτων των απομαγνητοφωνημένων φυσικών συνομιλιών, που ηχογραφήθηκαν με απώτερο σκοπό την εκπόνηση της εν λόγω εργασίας. Οι ενδοπροτασιακές ή διαπροτασιακές εναλλαγές κώδικα εκλαμβάνονται ως χαρακτηριστικό στοιχείο της οργάνωσης, δομής και λειτουργίας του δίγλωσσου λόγου. Χάρη της πραγματολογικής λειτουργικότητας του λόγου και της πολυλειτουργικότητας των εναλλαγών κωδίκων στο δίγλωσσο λόγο, παρατηρείται στα αποσπάσματα που ακολουθούν, πως δεν δύναται η εμφάνιση μόνο μιας εκ των τεσσάρων προτυπικών δομών εναλλαγής κώδικα βάση της θεωρίας του Auer. Απεναντίας, η μη τυπολογική αυτή ταύτιση, το γεγονός ότι δεν βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή και η έλλειψη ευδιάκριτων συχνά περιορισμών μεταξύ των τεσσάρων δομικών σχημάτων οδηγούν στη μελέτη και ανάλυση των ακόλουθων επικοινωνιακών συμβάντων στα πλαίσια ενός συνεχούς δίγλωσσου λόγου. Τα δίγλωσσα ρεπερτόρια, εξάλλου, δεν παραμένουν στατικά αλλά βρίσκονται σε μια συνεχή διαδικασία γλωσσικής αλλαγής (Γεωργαλίδου, 2014: 347). Οι προτυπικές δομές εναλλαγής κώδικα, που συνδέονται είτε με την οργάνωση του λόγου είτε με τους/τις συμμετέχοντες/ συμμετέχουσες, εξετάζονται επίσης τόσο αντιπαραθετικά όσο και συνθετικά στα όρια του συνεχούς του δίγλωσσου λόγου, ενώ παράλληλα μπορούν να συνδεθούν με υπερκείμενες και με τοπικά προσδιορισμένες τάξεις του λόγου.

Στα δύο πρώτα αποσπάσματα, που ακολουθούν, σημειώνεται τυπολογική ταύτιση με την πρώτη προτυπική δομή εναλλαγής κώδικα, με βάση το μοντέλο που προτείνει ο Auer, όπου η εναλλαγή από τον κώδικα Α στον κώδικα Β αποσκοπεί στην οργάνωση του λόγου μαρκάροντας κατ' αυτόν τον τρόπο διαφορετικές πραγματολογικές λειτουργίες του. Πιο συγκεκριμένα, το πρώτο απόσπασμα αποτελεί μέρος της συνομιλίας μεταξύ των δύο σλαβόφωνων ομιλητών της κοινότητας Καρδιάς (Κ: ετών 70 και Τ: ετών 81).

Απόσπασμα (1)

1. Τ: Αλλά, sfato, ftesa L. Koga utide da a prae συμβόλαιο, mu reku tuga, e::j idna plemna ima tam naka.

(Αλλά, συμπέθερε, φταίει ο Λ. (όνομα). Όταν πήγε να κάνει το συμβόλαιο, του είπα τότε, έ::ι

ένας αχυρώνας υπάρχει εκεί πέρα ((άκρη του χωραφιού)).

2. K: Koga gu pravi συμβόλαιτο, ama ne vidī kouku su kouku e niv'ta, šo διαστάσεις?
(Όταν έκανε το συμβόλαιο, μα δεν είδε πόσο επί πόσο είναι το χωράφι, τι διαστάσεις;).

3. T: Za niv'ta ne piše oti može da ima i plemna.

(Για το χωράφι ((το συμβόλαιο)) δε γράφει ότι μπορεί να υπάρχει και αχυρώνας).

4. K: Vetkiut. (Ο παλιός (ιδιοκτήτης)).

5. T: Vetkiut, šo a proda nejna ((niva)).

(Ο παλιός, που πούλησε το δικό του ((το χωράφι)).

6. K: Eνώ drugiot prae ((plemna)). (Eνώ άλλος κάνει ((αχυρώνα)).

7. T: Su radost. Drug ja prae. Su radost. Udre na σταθμότο, skapo mu dojdī. Utidi na Sulpono, skapo. Imaše naet, kak pravi na Bošoftsi kujkاتا, tam da izbera nista da prae tamo. Αλλά a starpa.

(Με χαρά. Άλλος τον κάνει ((τον αχυρώνα)). Με χαρά. Πήγε στον σταθμό ((περιοχή της πόλης)), ακριβό του ήρθε. Πήγε στην Άρδασσα ((χωριό της Εορδαίας)), ακριβό. Είχε σκοπό, όπως έκανε στη Μαυροπηγή το σπίτι, εκεί να μαζεύει πράγματα να κάνει εκεί. Αλλά την πάτησε).

[...]

8. T: Čekaj, čekaj. (Περίμενε, περίμενε).

9. K: E:: L. setne ne prai κίνηση da gu istera natre?

(E::: Ο Λ. μετά δεν κάνει κίνηση να τον διώξει από μέσα;)

10. T: Ne može! Ima praveno na:: (.)

(Δεν μπορεί! Έχει κάνει σε:: (.)

11. K: Šo? (Τι;)

12. T: Ima gudini. (Έχει χρόνια).

13. K: Kouku godini? (Πόσα χρόνια;)

14. T: Ne znam kouko. Treba, δε μου λες, treba αποζημίωση da mu plate?

(Δε ξέρω πόσο. Χρειάζεται, δε μου λες, χρειάζεται αποζημίωση να του πληρώσει;)

15. K: Da, neka ode na edno συμβολαιογράφο, neka upita.

(Ναι, ας πάει σε έναν συμβολαιογράφο, ας ρωτήσει).

16. M: Ne sakate kafe? (Δε θέλετε καφέ;)

17. K: Ne, ma čuro. (Όχι, μα κορίτσι).

18. M: Kafe? (Καφέ;)

19. T: Ti pii? (Εσύ ήπιες;)

20. K: Ne sakam jas. (Δε θέλω εγώ).

21. T: Ajde praj, praj, κάνε! *(Αιντε κάνε,κάνε, κάνε!)*
22. K: Κάνε.
23. M: Μέτριο;
24. T: Μέτριο.
25. M: Και στους δυο?
26. T: [Ναι].
27. K: [Ναι].
28. T: A, da rečime sega, šo reči? Sega [da ode]
(A, να πούμε τώρα, τι είπες; Τώρα να πάει)
29. K: [Da ode] na drugo simbolajografu, ne na K.
(Να πάει σε άλλο συμβολαιογράφο, όχι στον K.)
30. T: A:::
31. K: Da mu reče, vo e provlim'ta.
(Να του πει, αυτό είναι το πρόβλημα).
32. T: Ναι αλλά da mu reče, ne utfori očite tuga! Zašo ne gi utfori?
(Ναι αλλά να του πει, δεν τ' άνοιζες τα μάτια σου τότε! Γιατί δε τ' άνοιζες;)

Στο συγκεκριμένο συμβάν η διαπροτασιακή εναλλαγή κώδικα και μετακίνηση στην ελληνική αποσκοπεί, ουσιαστικά, στην αλλαγή θέματος λόγω της μοναδικής εμβόλιμης ερώτησης (συνεισφορά 16) από πλευράς μου (εβρισκόμενη στον ίδιο χώρο αλλά αρχικά δίχως συμμετοχή στη συνομιλιακή δράση των δύο ηλικιωμένων αντρών). Κι ενώ αρχικά η εμβόλιμη ερώτηση της συνεισφοράς 16 «Ne sakate kafe?» *(Δε θέλετε καφέ;)* τίθεται στον ίδιο γλωσσικό κώδικα (σλαβικό), του οποίου γίνεται χρήση ως κύρια γλώσσα-βάση από πλευράς των δυο συνομιλητών σε ολόκληρο το επικοινωνιακό επεισόδιο, κατόπιν της μεταξύ τους συνεννόησης στον ίδιο κώδικα για το αν επιθυμούν ή όχι να τους προσφερθεί καφές, η απάντηση (συνεισφορά 21) εμπεριέχει ενδοπροτασιακή εναλλαγή κώδικα «Ajde praj, praj, κάνε!» *(Αιντε κάνε, κάνε, κάνε!)*. Στην τυπική αυτή περίπτωση διόρθωσης μαρκάρεται, από την μια, η συστηματική σύνδεση του λόγου με τις ταυτότητες των δυο ηλικιωμένων ομιλητών και, από την άλλη, η κατασκευή της τρίτης νεανικής ταυτότητας, καθώς η συνήθεια της γλωσσικής εναλλαγής από τη σλαβομακεδονική στην ελληνική σε επικοινωνιακά πλαίσια με μικρή ή απλώς ξαφνική συμμετοχή νεαρών μελών της κοινότητας, ως επιπρόσθετοι αποδέκτες των μηνυμάτων, αντικατοπτρίζει σχεδόν πάντα την προτιμώμενη χρήση μονάχα της ελληνικής. Η παραπάνω τοποθέτηση αποδεικνύεται μέσω της απόκρισης «Ναι» των

ηλικιωμένων συνομιλητών (σειρά 26, 27), η οποία πραγματοποιείται στα ελληνικά κατόπιν του ερωτήματος στην ελληνική «Και στους δυο?» της συνεισφοράς 25. Χαρακτηριστική είναι και πάλι στη συνεισφορά 28 «A, da rečime sega, šo reči? Sega [da ode]» (*A, να πούμε τώρα, τι είπε; Τώρα [να πάει]*) η οργανωτική εναλλαγή από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα, η οποία μαρκάρει την επιλογή άλλου συνομιλητή καθώς και την αλλαγή θέματος. Ουσιαστικά περικειμενοποιείται η επιστροφή στο θέμα που διαπραγματεύονταν οι συνομιλητές πριν την εμβόλιμη ακολουθία.

Αξίζει να σημειωθεί πως εκτός της ύπαρξης γλώσσας-βάσης (σλαβικός κώδικας) στη μεταξύ των ομιλητών επικοινωνιακή συνδιάδραση πραγματώνονται στιγμιαίες μετακινήσεις στον κώδικα της ελληνικής, εφόσον υπάρχει ανάγκη για λεξιλογική κάλυψη λόγω ελλείμματος στον σλαβικό κώδικα (π.χ. *κίνηση, αποζημίωση, συμβολαιογράφος, διαστάσεις*). Οι εν λόγω μετακινήσεις αντιστοιχούν ουσιαστικά στην τέταρτη προτυπική δομή του Auer, όπου η επιλεγμένη από τους συνομιλητές γλώσσα παραμένει ελάχιστα σε αναστολή (Torras & Gafaranga, 2002).

Αντιστοίχως, και στο απόσπασμα (2) συναντάται η λειτουργική ως προς την οργάνωση του λόγου εναλλαγή της γλώσσας-βάσης με μετάβαση (στη συνεισφορά 17) από τον εξ αρχής επιλεγμένο κώδικα της ελληνικής στον σλαβικό κώδικα, έχοντας πλήρη αντιστοιχία με τη προτυπική Δομή I του Auer. Πρόκειται για απόσπασμα της συνομιλιακής συνδιάδρασης δυο ομιλητριών της κοινότητας Μαυροπηγής (E: ετών 91 και A: ετών 60), μεταξύ των οποίων υπάρχει στενός οικογενειακός δεσμός.

Απόσπασμα (2)

1. E: Πήρα εγώ τηλέφωνο.
2. A: Πήρες;
3. E: Δεν ήσουν σπίτι.
4. A: A:::
5. E: Πτολεμαΐδα θα ήσουν.
6. A: Μα μήπως δε χτύπησε ή μήπως μιλούσα;
7. E: Δε θα ήσουν σπίτι.
8. A: Μήπως μιλούσα?!
9. E: Κάτσε, κάτσε.
10. A: Φάε, φάε εσύ.
11. E: Έφαγα εγώ. Έφαγα.

12. A: E (.) τι έβαλες εκει μέσα?

13. E: A?

14. A: Τι έβαλες μες στο ποτήρι?

15. E: E, στα παιδιά.

16. A: Σε ποια παιδιά?

17. E: Stoj ma! Mini, mini, sedni! Mini!

(Κάτσε μα! Πέρασε, πέρασε, κάτσε! Πέρασε!)

18. A: A!

19. E: Τι κάνατε όλοι? Καλά είστε όλοι?

20. A: Καλά, καλά. Να, ο Χ. είχε δουλειά εδώ στη νομαρχία και θα 'ρθει. Στάσου θα το φέρω πιο εδώ πέρα ((εννοεί τραπεζάκι)).

21. E: E, ναι. Lele, το φάρμακο! Sa zaglikosfam ut vo φάρμακο ut rabot' te, setne koj mi zeva vie?

(Πολύ γλυκό μου 'ρχεται από αυτό το φάρμακο, από τέτοια πράγματα, ύστερα ποιος μου τα παίρνει αυτά;)

22. A: Koj i zeva vie? Jas sekui rano gi zevam.

(Ποιος τα παίρνει αυτά; Εγώ κάθε πρωί τα παίρνω).

23. E: Izlezi sega vo. Sega iliačte i tia. Sa iskarame za iliačte s' te tuga, mu veliam. Τώρα αυτά τα φάρμακα είναι.

(Βγήκε τώρα αυτό. Τώρα τα φάρμακα και αυτά. Μαλώσαμε για τα φάρμακα όλοι τότε, του λέω. Τώρα αυτά τα φάρμακα είναι).

24. A: Fotografiite zašo ne i ustai tamo gore ma?

(Τις φωτογραφίες γιατί δε τις αφήνεις εκει πάνω μα;)

25. E: Tamo ikladu gjo, da mu klam ram. Snošni za tamo da kasnat, da zevat er šo ut natre. Blizo.

(Εκει τις έβαλα δήθεν, να τις βάλω κορνίζα. Χθες ((έβαλα)) για εκει να φάνε, να πάρουν οτιδήποτε από μέσα ((από το πανέρι που πηγαίνουν στα μνήματα)). Κοντά).

26. A: Fotografiite ne jadat.

(Οι φωτογραφίες δεν τρώνε).

27. E: O Σ. με λέει umbren' te ljuge ne jadat.

(Ο Σ. μου λέει οι νεκροί άνθρωποι δεν τρώνε).

28. A: Da i ustaiš umbren' te. Da puliš uspredi.

(Να τους αφήσεις τους νεκρούς. Να κοιτάς μπροστά).

29. E: Arno mu veliam. Umbren' te ama i nie ne i ustavame, su malat' ta koga odat, mu veliam.

(Καλά του λέω. Νεκροί ((είναι)) αλλά και μεις δεν τους αφήνουμε, με το πανέρι όταν πάνε ((στα μνημόσυνα)), του λέω).

30. A: Da i ustaiš tia. Jaska utidu, si gu izmu su xlorini, si a zapali kandil'ta, klečki, raboti, sate si i isčistu. I sega pak kí odam, kí a zapalvam kandil'ta. I ti ne kí lafiš. A, brakovi kí ima.

F. brak gu urisfaja. F. brak kí prae πρώτη Ιουνίου.

(Να τους αφήσεις αυτούς. Εγώ πήγα, καθάρισα με χλωρίνη, άναψα την καντήλα, κλαδιά, πράγματα, όλα τα καθάρισα. Και τώρα πάλι θα πάω, θα την ανάψω την καντήλα. Και συ δε θα μιλάς. Α, γάμους θα έχουμε. Ο Φ. γάμο ορίσανε. Ο Φ. γάμο θα κάνει πρώτη Ιουνίου).

31. E: Koj znae? *(Ποιος ξέρει;)*

Από τη συνεισφορά 17 μέχρι και την 21 παρατηρείται το στάδιο της προσπάθειας για μετάβαση από τον έναν κώδικα στον άλλον (Δομή II), κατά το οποίο γίνεται εκ νέου προσωρινή παρεμβολή της ελληνικής (συνεισφορά 19) «Τι κάνατε όλοι? Καλά είστε όλοι?» μέχρι την τελική καθιέρωση του σλαβικού κώδικα στη σειρά 21 «E, ναι. Lele, το φάρμακο! Sa zaglikosfam ut vo φάρμακο ut rabot'te, setne koj mi zeva vie? *(Πολύ γλυκό μου 'ρχεται από αυτό το φάρμακο, από τέτοια πράγματα, ύστερα ποιος μου τα παίρνει αυτά;)*. Στο σημείο αυτό της συνομιλιακής συνδιάδρασης των δυο γυναικών, η κάθε συνεισφορά αντιστοιχεί με μια πρώτη ματιά σε αλλαγή θεματικού περιεχομένου. Πρόκειται, αρχικά, για έντονη παρότρυνση μέσω συνεχούς χρήσης της προστακτικής για να καθίσει η νεότερη συνομιλήτρια στη συνεισφορά 17 «Stoj ma! Mini, mini, sedni! Mini!» *(Κάτσε μα! Πέρασε, πέρασε, κάτσε! Πέρασε!)*. Ακολουθεί στην πρόταση 19 ερώτημα γενικότερου ενδιαφέροντος για την κατάσταση της οικογένειας «Τι κάνατε όλοι? Καλά είστε όλοι?» ενώ με την καταληκτική εναλλαγή κώδικα και την οριστική επικράτηση του σλαβικού ως γλώσσα-βάση του δίγλωσσου συνομιλιακού επεισοδίου τίθεται στο επίκεντρο της συνομιλίας η ισχύουσα για εκείνη την χρονική στιγμή φαρμακευτική αγωγή της γηραιότερης συμμετέχουσας του επεισοδίου «E, ναι. Lele, το φάρμακο! Sa zaglikosfam ut vo φάρμακο ut rabot'te, setne koj mi zeva vie?» *(Πολύ γλυκό μου 'ρχεται από αυτό το φάρμακο, από τέτοια πράγματα, ύστερα ποιος μου τα παίρνει αυτά;)* στη συνεισφορά 21.

Με μια πιο λεπτομερή ανάλυση, όμως, στη συνεισφορά 17, η γηραιότερη συνομιλήτρια (E) φαίνεται να επανεισάγει την πρόσκληση της σειράς 9 «Κάτσε, κάτσε» και αλλάζει το θέμα που εγκαινιάστηκε στη σειρά 12 «E (.) τι έβαλες εκεί μέσα?». Η απάντηση της σειράς 10 «Φάε, φάε εσύ» ερμηνεύεται σαν έμμεση άρνηση της ομιλήτριας να δεχτεί την πρόσκληση να καθίσει. Στη σειρά 11 «Έφαγα εγώ. Έφαγα» η ομιλήτρια (E) έμμεσα αντιμετωπίζει την εικαζόμενη αιτία άρνησης της πρόσκλησης με την επιβεβαίωση ότι έχει τελειώσει το φαγητό

της, από την οποία παράγεται το υπονόημα, ότι η επισκέπτρια (Α) δεν ενοχλεί και άρα η πρόσκληση παραμένει σε ισχύ. Εκείνη, όμως, ανταποκρίνεται (Α) σε αυτή τη συνομιλιακή κίνηση αλλάζοντας το θέμα της συζήτησης, γεγονός που και πάλι μετράει σαν έμμεση άρνηση (σειρά 12) «Ε (.) τι έβαλες εκεί μέσα?». Μετά την εμβόλιμη ακολουθία (12-16) η πρώτη ομιλήτρια (Ε) αλλάζοντας τον γλωσσικό κώδικα μαρκάρει, ουσιαστικά, την αλλαγή του θέματος (Δομή Ι) και την επανεισαγωγή της πρόσκλησής της με τη χρήση του σλαβικού κώδικα «Stoj ma! Mini, mini, sedni! Mini!» (*Κάτσε μα! Πέρασε, πέρασε, κάτσε! Πέρασε!*). Εφόσον πλέον το αίτημα ικανοποιείται, επιστρέφει στον αρχικό κώδικα (ελληνικό) ολοκληρώνοντας το τελετουργικό της υποδοχής φιλοξενούμενων με την ερώτηση «Τι κάνετε όλοι? Καλά είστε όλοι?» της σειράς 19. Έτσι, οι γλωσσικές μετακινήσεις, στην προκειμένη περίπτωση, δεν αφορούν τις προτιμήσεις των συνομιλητριών ως προς την επιλογή κώδικα, ώστε να υπάρξει συμφωνία για την κοινή χρήση ενός εκ των δύο (Δομή ΙΙ), μα την λειτουργική οργάνωση του λόγου τους (Δομή Ι).

Σε ορισμένα σημεία η στιγμιαία μετάβαση στον ελληνικό κώδικα (Δομή ΙV) αποσκοπεί μόνο στην εύρεση και εκφορά λέξεων, οι οποίες απουσιάζουν από τον συχνά ελλειπτικό ως προς το εύρος του σύγχρονου λεξιλογίου σλάβικο κώδικα (π.χ. Sa zaglikosfam ut vo φάρμακο ut rabot' te). Αξίζει να σημειωθεί πως στη συνεισφορά 27 «Ο Σ. με λέει umbren'te ljuge ne jadat.» (*Ο Σ. μου λέει οι νεκροί άνθρωποι δεν τρώνε*) δεν μπορεί να οριστεί λόγω της ενδοπροτασιακής εναλλαγής κώδικα καμία γλώσσα ως βάση της, καθώς κατά το πρώτο ήμισυ της τα λεξήματα προέρχονται από την ελληνική, ενώ κατά το δεύτερο ήμισυ από τον σλαβικό κώδικα. Το ασταθές δίγλωσσο μέσο που προκύπτει μπορεί να εκληφθεί ως μέρος του υπερκείμενου οργανωτικού σχήματος της συνομιλίας (Meeuwis & Blommaert, 1998) και συντελεί στα πλαίσια της επικοινωνιακής δράσης ως εισαγωγή μεταφερόμενου λόγου. Η αντίθεση ανάμεσα στις γλώσσες αποδίδει, στην ουσία, τις διαφορετικές φωνές που αναλαμβάνουν την ευθύνη για τα όσα λέγονται στο αφηγηματικό κείμενο. Λόγω της ηλικίας, όμως, του ομιλητή, του οποίου η άποψη παρουσιάζεται από την ηλικιωμένη στην εν λόγω συνεισφορά, και της κατάταξής του στην ομάδα των δεινών ομιλητών της σλαβομακεδονικής που υπερβαίνουν τα 60 έτη (στοιχείο που επιβεβαιώνεται και από τον μεταξύ τους συγγενικό δεσμό ως υιός της ομιλήτριας), υπάρχει μεγάλη πιθανότητα η άποψη αυτή να διατυπώθηκε από τον ίδιο στον σλαβικό κώδικα. Η αναπαραγωγή αυτής από την ηλικιωμένη ομιλήτρια (Ε) μέσω της χρήσης πλάγιου λόγου μπορεί να εμπεριέχει για αυτόν τον λόγο τη στιγμιαία μετακίνηση από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα, χωρίς ουσιαστικά να παρεμβάλλεται μετάφραση των λεγόμενων του απουσιάζοντα ομιλητή.

Στο παράδειγμα (3) ενώ αρχικά οι συνομιλιακές επιλογές των ομιλητών περιορίζονται στη χρήση μόνο της ελληνικής, αποτελώντας έτσι το κοινό συνομιλιακό μέσο του αποσπάσματος (ομιλία μεταξύ εμού και ομιλήτριας της κοινότητας Βαρικού, ετών 75), παρατηρείται ότι εντός της συνεισφοράς (7), που αποτελεί και την καταληκτική συνεισφορά του εν λόγω επεισοδίου, γίνεται γλωσσική εναλλαγή από την ελληνική στον σλαβικό κώδικα ως μέσο οργάνωσης του λόγου (Δομή I).

Απόσπασμα (3)

1. Π: *Ιγώ έχω 20 χρόνια παραπάνω που έρχονται εδώ που::*
2. Μ: *Και σε ψάχνουν για εργασία?*
3. Π: *Με ψάχνουν, με ψάχνουν. Και όλοι μου την άρεσαν ((τη φωνή)).*
4. Μ: *Αυτοί τι είναι? Από το πανεπιστήμιο, από πού?*
5. Π: *Έρχονται από κει, από κει που πρέπει έρχονται.*
6. Μ: *Αχά. ((Επιφώνημα κατάφασης))*
7. Π: *Και μου λέγανε, και με ψάχνουν και μου την άρεσαν και τη φωνή μου και μου είπαν να με βγάλουν στη τηλεόραση. Εγώ πενθούσα τότες, δεν ήθελα να βγω στη τηλεόραση και μοιρολογούσα και αυτά τα πήραν, και πήρε αυτή απ' τη Θεσσαλονίκη ((η φοιτήτρια)) βραβείο απ' τα δικά μου τα τραγούδια *šo rideše, sega* περιμένει τώρα, *ne znam ako ja imat tie rušeno, zee* βραβείο, *zee* βραβείο *i Leren i puše na arxeologiotto <x>* na Αθήνα. *I aresaja nogo i ma zea telefon toa napre i mi reče, vele*, πολύ βαθμό πήρες και συ κι εγώ. Από πού τα πήρες? Από τη νομό Φλώρινας, από μια κυρία.*

*([...]*που μοιρολογούσα, τώρα περιμένει τώρα, δε ξέρω άμα αυτοί της έχουν στείλει, πήρε βραβείο, πήρε βραβείο και η Φλώρινα και έστειλε στο αρχαιολογίο <x> στην Αθήνα. Και τους άρεσε πολύ και με πήρε τηλέφωνο αυτή πρώτα και μου είπε, λέει, πολύ βαθμό [...]*)*

Η σλαβόφωνη συνομιλήτρια (Π) δείχνει να προτιμά τη χρήση της σλαβομακεδονικής στη συνέχιση της αφήγησής της, με την εναλλαγή κώδικα να επισημαίνει την αφηγηματική στρατηγική που λειτουργεί σαν έμεση αξιολόγηση του συμβάντος ως πολύ σημαντικού για την προσωπική της ιστορία. Με στόχο τη διευκόλυνση και την καλύτερη οργάνωση της ομιλίας της, κάτι που δομικά συγκλίνει με τη Δομή I και III, η ταυτόχρονη χρήση των δύο κωδίκων συντελεί στην κατασκευή ενός δίγλωσσου μέσου. Στη σειρά 7, δηλαδή, μετακινείται από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα, ενώ καταληκτικά γίνεται και πάλι εναλλαγή, όπως διαφαίνεται και στις ακόλουθες ελληνικές φράσεις «πολύ βαθμό πήρες και συ κι εγώ. Από πού τα πήρες? Από τη νομό Φλώρινας, από μια κυρία». Στο σημείο αυτό, αξίζει να τονιστεί πως για την εύκολη μεταφορά του ευθύ λόγου της φοιτήτριας (πρόταση 7), η οποία στο

παρελθόν είχε προβεί σε ηχητική καταγραφή του ίδιου ηλικιωμένου μέλους της κοινότητας Βαρικού, χρησιμοποιείται η ελληνική δίχως η μετάφραση στον σλαβικό κώδικα να κρίνεται αναγκαία από την ηλικιωμένη δίγλωσση ομιλήτρια. Η γλωσσική αυτή προτίμηση αποδίδει, όπως και στο προηγούμενο απόσπασμα, τις διαφορετικές φωνές των ομιλητριών. Επιπλέον, στο μέρος της συνεισφοράς, όπου έχει προηγηθεί εναλλαγή και χρήση του σλαβικού κώδικα, πραγματοποιούνται στιγμιαίες μετακινήσεις προς την ελληνική (Δομή IV), λόγω της παντελούς απουσίας σλαβικών λεξημάτων με αντίστοιχη λεξιλογική ερμηνεία (π.χ. βαθμός, βραβείο, νομός).

Στη συνέχεια έπεται ένα μικρό απόσπασμα ενός επικοινωνιακού συμβάντος με δεύτερη συμμετέχουσα την μια εκ των δύο ομιλητριών της κοινότητας Καρδιάς (ετών 78).

Απόσπασμα (4)

1. Μ: Εσείς οι γυναίκες, όταν μαζευόσασταν να κάνετε και κόρες ((έθιμο για χειροποίητα φύλλα-πέτουρα)), τραγουδούσατε?

2. Σ: Ba. Ne piea, kori koga pravea. Samo sučea.

(Μπα. Δεν τραγουδούσαν, όταν έκαναν κόρες. Μόνο άπλωναν φύλλα).

3. Μ: Πότε έτσι τραγουδούσατε, δηλαδή, γυναίκες όταν μαζευόντουσαν? Πότε ήτανε που [λες?]

4. Σ: [E::] čenki koga ljupea, koga pravea, tuga! Imaše ženi šo znaea da peat i piea.

(E::: καλαμπόκια όταν ξεφλούδιζαν, όταν έκαναν, τότε! Υπήρχαν γυναίκες που ήξεραν να τραγουδούν και τραγουδούσαν).

5. Μ: Θυμάσαι τραγούδια?

6. Σ: Jas ne znam ič. Nitu znam da peam, nitu znam (.)

(Εγώ δε ξέρω καθόλου. Ούτε ξέρω να τραγουδώ, ούτε ξέρω (.)).

7. Μ: Αφού ξες ωραία να μοιρολογάς όμως.

8. Σ: Τη γιαγιά που τη μοιρολογούσα↑?

9. Μ: Μα και η θεία η Φ. ((η αδερφή της)) και συ πολύ ωραία μοιρολογούσατε. Πάρα πολύ ωραία.

[παρεμβάλλονται σχολιασμοί για την αδερφή της]

10. Μ: Μόνο μοιρολόγια ξέρεις?

11. Σ: E:::

12. Μ: Τέτοια χαρούμενα?

13. Σ: Όχι, όχι. Δε ξέρω να τραγουδάω εγώ.

14. Μ: Αλήθεια?

15. Σ: Όχι! Ούτε τόσο. Ne znam da peam. Bab'ti R. može da znae da pee.

(Δε ξέρω να τραγουδώ. Η γιαγιά σου η Ρ. μπορεί να ξέρει να τραγουδά).

Μελέτωντας το παραπάνω απόσπασμα διαφαίνεται η ύπαρξη διαπραγμάτευσης του μέσου συνομιλίας μέχρι την καταληκτική συναίνεση ως προς τη χρήση ενός εκ των δύο γλωσσικών κωδίκων, στην προκειμένη περίπτωση της ελληνικής γλώσσας (Δομή II βάση των προτυπικών δομών εναλλαγής κωδίκων του Auer). Η εναλλαγή αυτή, πρακτικά, αφορά πρωτίστως τα συμμετέχοντα πρόσωπα μιας συνομιλιακής διάδρασης και όχι την οργάνωση του δίγλωσσου λόγου εν γένει (Γεωργαλίδου, 2014: 337).

Πιο συγκεκριμένα, όμως, η διαφορετική γλωσσική προτίμηση των συνομιλητριών αποτυπώνεται μέχρι και τη συνεισφορά 7, όπου γίνεται συνεχής χρήση της ελληνικής από πλευράς μου ενώ η συνομιλήτρια (Σ) προτιμά στις αποκρίσεις της τη χρήση μόνο του σλαβικού κώδικα, χωρίς ουδεμία στιγμιαία μετακίνηση από τον κώδικα αυτόν στην ελληνική. Η εναλλαγή από τον σλαβικό στον ελληνικό κώδικα (σειρά 8) «Τη γιαγιά που τη μοιρολογούσα?», προκύπτει στην περίπτωση αυτή στα πλαίσια της προσπάθειάς της (Σ) να αντικρούσει το επιχείρημα, που εκφέρεται στη συνεισφορά 7 «Αφού ξες ωραία να μοιρολογάς όμως», το οποίο αποτελεί αληθινό παρελθοντικό γεγονός (Δομή I). Έπεται, επίσης, η κατ' επανάληψη άρνησή της περί της γνώσης τραγουδιών, μαρκάροντας έτσι την επανεισαγωγή της αρχικής της άρνησης μέσω της επαναληπτικής χρήσης του αρνητικού μορίου *όχι* στις επόμενες σειρές (13 και 15).

Εξετάζοντας το απόσπασμα από πλευράς κατασκευής ταυτοτήτων, διαφαίνεται στην εναλλαγή από τον σλαβικό στον ελληνικό κώδικα ο ισχυρός περιορισμός που επιβαλλόταν στα μέλη της κοινότητας παλαιότερων γενιών (σήμερα υπερβαίνουν την ηλικία των 70 χρόνων) να μην τραγουδούν, εκτός μοιρολογιών, υπό θετικές κι ευχάριστες συνθήκες. Μαρκάρεται, δηλαδή, η επιθυμία κι επιτακτική ανάγκη της ηλικιωμένης συνεντευξιαζόμενης ομιλήτριας (Σ) για αποδοχή από την άλλη συνομιλιακή πλευρά της άρνησής της να παραχωρήσει οποιοδήποτε εύθυμο τραγούδι. Ουσιαστικά, αντικρούει την πρόδηλη επιμονή μου για τελική εκφορά της προσδοκώμενης θετικής απάντησης από πλευράς της. Στο σημείο αυτό, η χρήση της ελληνικής περικειμενοποιεί την επιθυμία της (Σ) για τελική παύση της εν λόγω συνομιλίας ή τουλάχιστον θεματική αλλαγή, στοιχείο που δομικά συγκλίνει με την οργανωτική λειτουργία των γλωσσικών μετακινήσεων βάσει της προτυπικής Δομής I.

Στην καταληκτική συνεισφορά (15) του επεισοδίου η συνεντευξιαζόμενη μετά τον δείκτη της επανεισαγωγής της άρνησής της στον κώδικα της ελληνικής «Όχι! Ούτε τόσο» μετακινείται εκ νέου στον σλάβικο κώδικα «Ne znam da pream. Bab'ti R. može da znae da pee» (*Δε ξέρω να τραγουδώ. Η γιαγιά σου η Ρ. μπορεί να ξέρει να τραγουδά*) μαρκάροντας έτσι τη γνωσιακή αντίθεση και μετατόπιση του συνομιλιακού ενδιαφέροντος κατόπιν λεκτικής αναφοράς σε άλλο πρόσωπο, το οποίο δύναται να τραγουδά δίχως περιορισμούς (Δομή I). Η επιλογή της αναφοράς του συγκεκριμένου προσώπου (R) οφείλεται στο γεγονός πως δε χαρακτηρίζεται από κατάσταση χηρείας, και ως μέλος της ίδιας κοινότητας θα μπορεί να ικανοποιήσει το αίτημά μου. Εν κατακλείδι, το εν λόγω απόσπασμα αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα του συνεχούς των γλωσσικών εναλλαγών, που μπορεί να χαρακτηρίσει τον δίγλωσσο προφορικό λόγο των υπό μελέτη σλαβόφωνων ομιλητών.

Στη συνέχεια παρατίθεται ένα επιπλέον μέρος της συνομιλιακής διάδρασης με την ίδια ομιλήτρια της κοινότητας Καρδιάς (Σ), στη διάρκεια της οποίας γίνεται εκτενής αναφορά και περιγραφή των εθιμοτυπικών γεγονότων, βάσει των ηθών και παραδόσεων της συγκεκριμένης κοινότητας σε συνθήκες προετοιμασίας και διεκπεραίωσης γάμου. Χρονολογικά τα αφηγούμενα γεγονότα λόγω της ηλικίας της συνεντευξιαζόμενης (ετών 78) τοποθετούνται στις δεκαετίες του '50, '60 και '70 (δηλαδή μέχρι και την κατεδάφιση του οικισμού καταγωγής της, το 1976, λόγω της αναπόφευκτης μετεγκατάστασης που είχε επιβληθεί από τη ΔΕΗ).

Απόσπασμα (5)

1. Μ: Θέλω να μου πεις, όσο μπορείς έτσι να θυμηθείς, όταν λέγαμε ότι θα κάνουμε γάμο την Κυριακή, πότε ξεκινούσε ο γάμος?

2. Σ: Πριν μια βδομάδα.

3. Μ: Πριν μια εβδομάδα.

4. Σ: E, pravea kolaci, gu kanea sel'to, s'to selo, setne zafaštaja blagi da sučat.

(E, έκαναν κουλούρια, προσκαλούσαν το χωριό, όλο το χωριό, ύστερα έπιαναν να απλώνουν φύλλα για γλυκά ((εννοεί μπακλαβά)).

5. Μ: Το χωριό το καλούσανε με κουλούρια?

6. Σ: Με κουλούρια. Su blagi da sučat, sa bireja rodnin'te. Setne kfas faštaja. U Sreda na vičerta beše, u Čtfr'tuk na vičerta faštaja tro ζυμάρι taka, setne misea lep za brakut, setne grideja sfirkite, u Nidelja sfireja, igraja sanoš, sa vinčaja, sanoš setne da prae brak, da igrat oro, na ran'to a izvagaja nivesta oklu sel'to, s'te taka bea na brakut, gu zavrtfaja sel'to, setne sa rasukfaše brakut.

(Με κουλούρια. Με γλυκά ((μπακλαβάδες)) να απλώνουν φύλλα, μαζεύονταν οι συγγενείς. Υστερα έπιαναν προζύμι. Την Τετάρτη το βράδυ ήταν, την Πέμπτη το βράδυ έπιαναν λίγο ζυμάρι έτσι, μετά ζύμωναν ψωμί για τον γάμο, κατόπιν έρχονταν οι οργανοπαίχτες, την Κυριακή έπαιζαν, χόρευαν όλο το βράδυ, στεφανώνονταν, κατόπιν το βράδυ να κάνουν γάμο, να χορεύουν, το πρωί έβγαζαν τη νύφη μια γύρα στο χωριό, όλοι έτσι ήταν στον γάμο, το γύριζαν το χωριό, κατόπιν τελείωνε ο γάμος).

7. Μ: Την Πέμπτη ήτανε το kfas (το έθιμο για το προζύμι)? Πόσες γυναίκες μαζεύονταν?

8. Σ: Kouku rodniń' te, s' te sa zbervaja tamo, pet-šes ženi, vie i znaiam. Drugo ništo ne znaiam.

(Πόσοι συγγενείς, όλοι μαζεύονταν εκεί, πέντε- έξι γυναίκες, αυτά ξέρω. Τίποτ' άλλο δε ξέρω).

9. Μ: Πόσες πίτες κάνατε την Πέμπτη?

10. Σ: Pu tro, πίτες tuga ne praveja. Taka s' kaš da klavat maslo, salo, raboti, takfo, ne praveja tuga piti. Tuga čorba. Idno kazan s' kaš da kladat, iti niku ofca da zakoljat, da pravat su nikui kromče.

(Σιγά, πίτες τότε δεν έκαναν. Έτσι έπρεπε να βάλουν λάδι, λίγδα, πράγματα, τέτοια, τότε δεν κάνανε ((γι' αυτό)) πίτες. Τότε φαγητό. Ένα καζάνι ήθελαν να βάλουν, ή κανένα πρόβατο να σφάζουν, να κάνουν ((φαγητό)) με κανένα κρεμμύδι).

11. Μ: Όμως αυτό που λένε (.) θα χορέψουμε τις πίτες? ((έθιμο του χωριού))

12. Σ: Idna rugača. Lep praveja, toukano, ja, ((αναπαραστατική κίνηση με τα χέρια της)) na idna tepsia, a klavaja na stredi i taa a igraja. Taka πίτες, nemaše πίτες. Tuga ne praveja πίτες. (Μια πογκάτσα ((το ψωμί του γάμου)). Έκαναν ψωμί, τόσο, να, ((αναπαραστατική κίνηση με τα χέρια της)) σε ένα ταψί, το έβαζαν στη μέση και το χόρευαν. Έτσι πίτες, δεν είχε πίτες. Τότε δεν έκαναν πίτες).

13. Μ: Δεν είχε (.) Nemaše pari. (Δεν υπήρχαν χρήματα).

14. Σ: Sega peat i pravat πίτες. Tuga nemaše pari.

(Τώρα τραγουδούν και κάνουν πίτες. Τότε δεν είχε χρήματα).

15. Μ: Και εκτός από το kfas και από τη πίτα που λέγαν τη rogača, τι άλλο; Δεν κάνανε μπακλαβά; Δεν μαζευόντουσαν?

16. Σ: Idna blaga. Taka pulea. I takfi misurki, tro salnutuk, tro suv grozde, takfi, na sofrata. (Ένα γλυκό. Έτσι έκαναν (κυριολ. έβλεπαν). Και τέτοια πιατάκια, λίγα στραγάλια, λίγη σταφίδα, τέτοια, στο χαμηλό τραπέζι).

17. Μ: A, nemaše::? (A, δεν είχε::;)

18. Σ: Nemaše taka. Ja! S' kaš da zakoljat, toj šo imaše idna ofca, da klat u kazanut, ma su kromet s' kaš da ja prajat, ma i er šo s' kaš da ja prajat, taa beše. Taa beše, nemaše. Takfo brak

sa praveše. Φτώχεια. S'te taka, su ekonomija.

(Δεν είχε έτσι. Ια! Ήθελαν να σφάζουν ένα πρόβατο, αυτός που είχε, να το βάλουν στο καζάνι, είτε με κρεμμύδι ήθελαν να το κάνουν, είτε με σιδηρόποτε ήθελαν να το κάνουν, αυτό ήταν. Αυτό ήταν, δεν είχε. Τέτοιος γάμος γινόταν. Φτώχεια. Όλοι έτσι, με οικονομία).

19. Μ: Μετά την Παρασκευή τι κάνανε; Την Πέμπτη ήταν υποτίθεται το kfas...

20. Σ: Ič ništo. Puleka da usčistat, udeše i eden da mu čestite, takfi, ič ništo.

(Απολύτως τίποτα. Σιγά – σιγά να καθαρίσουν, πήγαινε και κάποιος να τους ευχηθεί, τέτοια, απολύτως τίποτα).

21. Μ: Και την Κυριακή, τι ώρα?

22. Σ: Και τη Κυριακή udeja sfirkite, igraja, praveja, setne udeja, nivesta a zivaja, sa venčaja, γλέντι nadru.

(Και την Κυριακή πήγαιναν οι οργανοπαίχτες, χόρευαν, έκαναν, ύστερα πήγαιναν, έπαιρναν τη νύφη, στεφανώνονταν, γλέντι έξω).

23. Μ: Ο γάμος πότε ξεκινούσε? Μετά την εκκλησία, μετά τη λειτουργία από τις 11, από τις 10?

24. Σ: Όχι μα. Ερχόνταν, sfirkite grideja, igraja, sfireja, igraše zetut, setne udeja nivesta da a zevat.

(Όχι μα. Έρχονταν, οι οργανοπαίχτες έρχονταν, χόρευαν, έπαιζαν τα όργανα, χόρευε ο γαμπρός, ύστερα πήγαιναν να πάρουν τη νύφη).

25. Μ: Κατάλαβα.

26. Σ: Setne udeja. *(Κατόπιν πήγαιναν).*

27. Μ: Και μέχρι τι ώρα πήγαινε? Δηλαδή μετά την ακολουθία, ο γάμος στην εκκλησία, μέχρι τι ώρα μπορεί να κρατήσει? //

28. Σ: Όλη τη νύχτα ύστερα χόρευαν, στο σπίτι, σε ένα δωμάτιο ((μιμητικός ήχος για κρουστά όργανα)) στο δωμάτιο. Όλος ο κόσμος μαζεμένο εκεί.

29. Μ: Και χωρούσανε?

30. Σ: Χωρούσαν, δε χωρούσαν, εκεί. Αυτό ήταν το γάμο.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το απόσπασμα αυτό, καθώς ενώ εγκαινιάζεται με τη χρήση του γλωσσικού κώδικα της ελληνικής (Μ), γίνεται στις επόμενες αποκρίσεις της συνομιλήτριας (Σ) επιλογή χρήσης του σλαβικού κώδικα για εκφορά όλων των αποκρίσεων της, ώσπου στις προτάσεις 27, 28, 29 και 30 φαίνεται να υπάρχει τελική συναίνεση ως προς το γλωσσικό μέσο της συνομιλίας λόγω της καταληκτικής γλωσσικής μετακίνησης της (Σ) στην ελληνική (Δομή II). Στην ουσία, η διατήρηση της ελληνικής στη συνεισφορά 30

«Χωρούσαν, δε χωρούσαν, εκεί. Αυτό ήταν το γάμο» μαρκάρει την αντίρρηση της ηλικιωμένης ομιλήτριας για τη δική μου εξιδανικευμένη εκδοχή για τις γιορτές του γάμου. Μαρκάρεται, δηλαδή, η (μη προτιμητέα) διαφωνία της με τη δική μου τοποθέτηση. Στις συνεισφορές 6, 10, 12, 14, 18, 22 και 24 υπάρχει τυπολογικά μερική ταύτιση με τη δομή IV βάσει των θεωριών του Auer, καθώς η αναστολή χρήσης του σλαβικού κώδικα από πλευράς της ηλικιωμένης ομιλήτριας (Σ) είναι μόνο παροδική (π.χ. *φτώχεια, πίτες, με κουλούρια*).

Πιο συγκεκριμένα, στην σειρά 24 «*Οχι μα. Ερχόνταν, sfirkite grideja, igraja, sfireja, igraše zetut, setne udeja nivesta da a zevat*» πραγματοποιείται στιγμιαία εναλλαγή κώδικα στα πλαίσια της ροής του λόγου της ομιλήτριας (Σ), η οποία χρησιμοποιεί αρχικά τον ελληνικό κώδικα μαρκάροντας την αντίθεσή της (*Οχι μα*) ως προς την αναφορά της πρωινής ώρας έναρξης του γάμου της προηγούμενης συνεισφοράς (23) «Ο γάμος πότε ξεκινούσε? Μετά την εκκλησία, μετά τη λειτουργία από τις 11, από τις 10?». Στην επεξηγηματική αυτή πρόταση (24), το σύνολο των ρηματικών τύπων, που αντιστοιχούν σε μια αλληλουχία ενεργειών, αποδίδεται προφορικά στον σλαβικό κώδικα, με εξαίρεση τον πρώτο ρηματικό τύπο (*Ερχόνταν*), περικειμενοποιώντας έτσι την έμφαση της πράξης αυτής (Δομή I). Κάτι αντίστοιχο πραγματοποιείται και στην πρόταση 22 «*Και τη Κυριακή udeja sfirkite, igraja, praveja, setne udeja, nivesta a zivaja, sa venčaja, γλέντι nadru*» (*Και την Κυριακή πήγαιναν οι οργανοπαίχτες, χόρευαν, έκαναν, ύστερα πήγαιναν, έπαιρναν τη νύφη, στεφανώνονταν, γλέντι έζω*). Η έναρξη της απόκρισης αποδίδεται, στο σημείο αυτό, στην ελληνική (*Και τη Κυριακή*), καθώς πρόκειται για επανάληψη τμήματος της ερώτησης που προηγήθηκε και αποδόθηκε στον ελληνικό κώδικα (σειρά 21) «*Και την Κυριακή, τι ώρα?*». Στη συνέχεια, όμως, γίνεται εκφορά λόγου στον σλαβικό κώδικα (*udeja sfirkite, igraja, praveja, setne udeja, nivesta a zivaja, sa venčaja, γλέντι nadru*) με στιγμιαία μετακίνηση προς την ελληνική μόνο στην περίπτωση του λεξήματος *γλέντι*, μαρκάροντας έτσι εμφατικά τη λέξη αυτή ως τη ληκτική δράση της σειράς των ενεργειών που περιγράφηκαν από την ίδια (Σ) σχετικά με την ημέρα του γάμου. Συμπερασματικά, το παραπάνω απόσπασμα αποτελεί ένα ακόμη ενδεικτικό παράδειγμα, όπου οι προτυπικές δομές εναλλαγής κωδίκων μελετώνται ως κομμάτι ενός συνεχούς δίγλωσσου λόγου, καθώς τα όρια μεταξύ αυτών δεν είναι πάντα ευδιάκριτα.

Επιπροσθέτως, παρατίθεται ένα ακόμη απόσπασμα από τη συνομιλιακή διάδραση με τις δύο (Τ, Σ) εκ των τριών επιλεγμένων πληροφορητριών της κοινότητας Βαρικού.

Απόσπασμα (6)

1. Τ: Sa amkate su jajca su furk'ta? Nie na zapuštejne šo veliš, kažmu, šo praveme jajca su

firk'ta.

(Πιάνετε το αυγό με τη φούρκα; ((Το έθιμο της Άμκα)) Εμείς για τη νηστεία που λες, πες της, τι κάναμε τ' αυγά με τη φούρκα).

2. Σ: Βάζουμε σε ένα vreteno, σε ένα ζύλο μια άσπρη κλωστή, τρυπάμε ένα αυγό, με ένα βελόνι. Το σόι όλο, εγώ ακόμη το κάνω στα εγγόνια μου.

3. Μ: Και ποιος θα το πιάσει.

4. Σ: Με το στόμα, στο στόμα και τα εγγόνια και οι μαμάδες. Δέκα-δεκαπέντε έχω γω, πόσοι είναι, όλοι τους περνάω έτσι και ανοίγουν το στόμα ποιος θα το πιάσει.

5. Τ: Εμείς στο μαγαζί είχαμε 25 χρόνια, στο μαγαζί, εγώ έχω που κάναμε firk'ta εκεί ο Τ.Λ. i Κ.Τ. Na našo dujkan sa imam i slika, šo sa amkaja su jajc'ta, na dujkanot. Amkaja, se amkaat. Koj ke go larne jajceto.

(Στο δικό μας μαγαζί έχω και φωτογραφία, που έκαναν με τη φούρκα το έθιμο με τ' αυγά, στο μαγαζί. Έκαναν το έθιμο της Άμκα. Ποιος θα πιάσει με το στόμα τ' αυγό).

6. Σ: Και αυτά που λες. Την άλλη Κυριακή ύστερα περνάει, περνάν rgniče (επιστροφή). Πάει η νύφη στη μαμά να φάει να πει και πήγε και στο σόι για κέρασμα. Τους έπαιρναν το σόι ((για κέρασμα)).

7. Τ: Τότε κάνανε πάρα πολλά.

8. Σ: Πάρα πολλά, πάρα πολλά, πάρα πολλά. Κούραση. Δεν κουραζόμασταν, ήμασταν νέοι.

Ενδοπροτασιακή εναλλαγή κωδίκων, που συντελεί στον μη ορισμό γλώσσας-βάσης αλλά απεναντίας στην ύπαρξη ενός δίγλωσσου μέσου (Georgalidou, M., Kaili, H. & Celtek, A., 2010), συναντάται στη συνεισφορά 5 του παραπάνω αποσπάσματος, το οποίο αποτελεί μέρος της συνομιλιακής διάδρασης με τις δύο αδερφές ομιλήτριες της κοινότητας Βαρικού (ετών 79 και 76). Ουσιαστικά, η εναλλαγή αυτή που συγκλίνει με την προτυπική Δομή III του Auer, απορρέει από την πραγματολογική λειτουργία και ενδεικτικότητα της μετακίνησης από μια πιο γενικευμένη κατάσταση σε κάτι πιο ειδικό. Στην προκειμένη περίπτωση, με τη μετακίνηση στον σλαβικό κώδικα η ομιλήτρια παραθέτει περισσότερες πληροφορίες (*Na našo dujkan sa imam i slika: Στο δικό μας μαγαζί έχω και φωτογραφία*) αλλά και επεξηγεί περαιτέρω το προς συζήτηση έθιμο (*Koj ke go larne jajceto: Ποιος θα πιάσει με το στόμα τ' αυγό*). Μάλιστα, η μείξη των δυο κωδίκων ως ένα δίγλωσσο μέσο αποτελεί σύνηθες φαινόμενο των δίγλωσσων ομιλητριών και ομιλητών των υπό εξέταση κοινοτήτων, κατασκευάζοντας με αυτό τον τρόπο τη δίγλωσση ταυτότητα των εν λόγω ομιλητριών έναντι της νεανικής δικής μου, που διαφοροποιείται ως προς τον περιορισμένο βαθμό χρήσης του σλαβικού κώδικα. Στη συνεισφορά 6 υπάρχει επίσης δομική ταύτιση με τη Δομή IV, καθώς

με τη χρήση του λεξήματος *prniče* γίνεται προσωρινή αναστολή της γλώσσας-βάσης του εν λόγω επικοινωνιακού επεισοδίου, που είναι η ελληνική, μιας και η ερμηνευτική αντιστοιχία με λέξημα της ελληνικής απουσιάζει από το γλωσσικό ρεπερτόριο της ομιλήτριας (Σ). Η πρόταση, που ακολουθεί του όρου *prniče*, δρα ως συμπληρωματική επεξήγηση του εν λόγω λεξήματος και αποδίδεται στα ελληνικά «Πάει η νύφη στη μαμά να φάει να πιει και πήγε και στο σόι για κέρασμα», καθώς, όπως προαναφέρθηκε, η γλώσσα-βάση τόσο της συνεισφοράς αυτής όσο και ολόκληρου του αποσπάσματος είναι η ελληνική.

Όσον αφορά τις γλωσσικές προτιμήσεις των δύο συνομιλητριών φαίνεται να υπάρχει απόκλιση, όπως προκύπτει από τα συνομιλιακά μεταγραμμένα δεδομένα. Ενώ η ομιλήτρια (Τ) ξεκινά, ουσιαστικά, με την επιλογή του σλαβικού κώδικα κατά την εκφορά της πρώτης ερώτησης «*Sa amkate su jajca su furk'ta? Nie na zapuštejne šo veliš, kažmu, šo praveme jajca su furk'ta*» (*Πιάνετε το αυγό με τη φούρκα; ((Το έθιμο της Άμκα)) Εμείς για τη νηστεία που λες, πες της, τι κάναμε τ' αυγά με τη φούρκα*) συνεχίζει με μίξη των κωδίκων στη συνεισφορά 5 «Εμείς στο μαγαζί είχαμε 25 χρόνια, στο μαγαζί, εγώ έχω που κάναμε furk'ta εκεί ο Ί.Λ. i Κ.Τ. Na našo dujkan sa imam i slika šo sa amkaja su jajc'ta na dujkanot. Amkaja, se amkaat. Koj ke go lapne jajceto» (*Στο δικό μας μαγαζί έχω και φωτογραφία, που έκαναν με τη φούρκα το έθιμο με τ' αυγά στο μαγαζί. Έκαναν το έθιμο της Άμκα. Ποιος θα πιάσει με το στόμα τ' αυγό*) και καταλήγει με την γλωσσική της μετακίνηση στην ελληνική «Τότε κάνανε πάρα πολλά» (σειρά 7). Αντιθέτως, η δεύτερη ηλικιωμένη συνομιλήτρια (Σ), επιλέγει αποκλειστικά τον ελληνικό κώδικα ως γλώσσα-βάση του προφορικού της λόγου. Με αυτόν τον τρόπο δύναται να αιτιολογηθεί και η εμφάνιση της προτυπικής δομής II, με τελική συναίνεση ως προς τον προτιμώμενο κώδικα (όπως, ενδεικτικά, αναλύθηκε και στην προηγούμενη παράγραφο).

Συμπερασματικά, οι τέσσερις προτυπικές δομές του Auer, που χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλείο ανάλυσης στα παραπάνω αποσπάσματα, συντελούν στην κατανόηση των διαφορετικών συνομιλιακών λειτουργιών της μετακίνησης από τον σλαβικό κώδικα της Εορδαίας στον ελληνικό (και αντίστροφα), βάσει πάντοτε των γλωσσικών αναγκών και του περιεχομένου του εκάστοτε υπό μελέτη απομαγνητοφωνημένου συνομιλιακού επεισοδίου. Διαφαίνεται, συχνά, από την πραγματολογική θεώρηση των επικοινωνιακών λειτουργιών του δίγλωσσου λόγου των σλαβόφωνων πληροφορητών και πληροφορητριών, η εξυπηρέτηση της καλύτερης οργάνωσης του λόγου τους μέσω της εναλλαγής των γλωσσικών κωδίκων (Δομή I) ή η διαφορετική προτίμησή τους ως προς την επιλογή γλωσσικού κώδικα στα πλαίσια μιας επικοινωνιακής διάδρασης έως ότου να υπάρξει η μεταξύ τους γλωσσική συμφωνία (Δομή

II). Στην παραπάνω ανάλυση των μεταγραμμένων αποσπασμάτων των σλαβόφωνων εορδαϊκών συνομιλιών προκύπτει συχνά και η στιγμιαία γλωσσική μετακίνηση δίχως την αλλαγή της επιλεγμένης εξ αρχής γλώσσας-βάσης (Δομή IV) καθώς και η ύπαρξη ενός δίγλωσσου μέσου, υπό συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις, ως του υπερκείμενου σχήματος οργάνωσης των δίγλωσσων αυτών συνομιλιών (Δομή III). Σε περιπτώσεις που η οριοθέτηση των προαναφερόμενων δομικών σχημάτων δεν δύναται να πραγματοποιηθεί με ευκολία, γίνεται λόγος για την πολυλειτουργική φύση των εναλλαγών, με ένταξη αυτών σε περισσότερες από μια δομές. Μάλιστα, στην ενότητα αυτή, παρουσιάστηκε η δυναμική διαχείριση των ταυτοτήτων και γλωσσικών ρεπερτορίων των σλαβόφωνων ομιλητών και ομιλητριών μέσω της συστηματικής χρήσης της εναλλαγής κωδίκων.

7.2 Αφήγηση και ταυτότητα

Στη συνέχεια ακολουθεί μια διεξοδική ανάλυση αφηγηματικών αποσπασμάτων, που αποτελούν τμήματα των καταγεγραμμένων συνομιλιών στα πλαίσια της έρευνας πεδίου στις δίγλωσσες εορδαϊκές κοινότητες. Με αφετηρία την εξέταση του τρόπου με τον οποίο δομήθηκαν οι εν λόγω αφηγήσεις, συμπεριλαμβανομένων των υφολογικών και γλωσσικών προτιμήσεων των δρώντων ομιλητών και ομιλητριών, δύναται να διασαφηνιστούν οι έμφυλες ταυτότητές τους και η κοινωνιογλωσσική κατάσταση, που χαρακτηρίζει την εκάστοτε προς μελέτη δίγλωσση κοινότητα. Αυτό επιτυγχάνεται, ουσιαστικά, μέσω της τοποθέτησης του/της ομιλητή/ομιλήτριας έναντι είτε των συμμετεχόντων, εφόσον υφίστανται, των προς εξέταση επικοινωνιακών συμβάντων, είτε του ευρύτερου κοινωνιο-ιδεολογικού περιβάλλοντος.

Στο παρακάτω αφηγηματικό απόσπασμα η ομιλήτρια της κοινότητας Ολυμπιάδας (ετών 78) εξιστορεί στα πλαίσια της συνομιλιακής μας δράσης ένα περιστατικό της νεανικής της ηλικίας, το οποίο υπήρξε καθοριστικό στοιχείο της μετέπειτα προσωπικής της ιστορίας, όσον αφορά την επιλογή συντρόφου. Στα πλαίσια καθορισμού συντρόφου και έναρξης του έγγαμου βίου για τις έφηβες/ ενήλικες κοπέλες, το περιστατικό αυτό εναντιώνεται στις αυστηρές κοινωνικές και οικογενειακές απαιτήσεις της εποχής εκείνης.

Απόσπασμα (7)

1. M: Τον καιρό εκείνο κάνανε προξενιά?
2. B: Κάνανε.
3. M: Μόνο με προξενιά ή::?
4. B: Ή και έτσι.
5. M: Και έτσι.
6. B: Όχι:: σα και μένα. Προξενιά ne sakaja (*δεν ήθελα*).
7. M: Το προξενιό πως το λέμε στα (.) po našī (*στα δικά μας*)?
8. B: Προξενιό? A:: Da a sakaat (*Να την θέλουν*).
9. M: Προξενιότο?
10. B: Προξενιότο ((γελάει)). Sakaja, kak da kažam. A:: .hh Da mu naprajat nivest' ta. Nivesta! (*Ηθελαν, πώς να το πω. A:: .hh Να του κάνουν νύφη. Νύφη!*)
11. M: Αλλά πιο πολύ ήταν με προξενιό ή έτσι? Πιο πολύ με προξενιό, ε?
12. B: Όχι, και έτσι. Εγώ έτσι ήμουνα. Θα με πάρουνε για το Πάσκα τότες, ήταν ένας απ' το Καναδά, gu dunisoja. Edno staro dedo grba::vo ((γελάει)). I setne si kladu jas, sestrami mi

soši στενή φούστα. Ama i (.) ne da rečam, lepa beše, beše:: (.) moj da utipaš šo beše. I ma soši στενή, κοκαλή, su belo i šo ne. I edno be::lo. Jas ili maški da nosam, ama kosuli i takfi e nogo ((lepo)), s'kaš' da vrtzam i αλλά (.) Nogo takfa beše i nin'ta rabota. I vo brat šo sa utepa, teško tamo deka ki oš, ne ki ma ustaiš edna košula za košula i pulover. Se taka sakaše katu na maški katu demek taka. I šo veliš, ma isčesla K., jas vo nitu gu znaeše, oni šo pravea, pravea, na Amerika da ma puštat, pari da mu puštam, da imat oni pari. Jaska, moja duša druitže puleše. I izlegam na veranta, ili dolu (.) kak izlegam šo idna pantofla i su idna čela, da sa reče, va e ziliava ((γελάει)). Su kočo kos'ta K. ma isčesla. Τέλος πάντων (.) idna cela i idna čurapa. Mojata majka (.) ma deka ki oš tuka, deka ki oš tuka, vika ((γέλιο)).

(Θα με πάρουνε για το Πάσκα τότες, ήταν ένας απ' τον Καναδά, τον έφεραν. Ένας γέρος παππούς καμπουριασμένος ((γελάει)). Και ύστερα έβαλα εγώ, η αδερφή μου μ' έραψε στενή φούστα. Μα (.) να μην λέω, όμορφη ήταν, ήταν:: (.) εμένα να ρωτήσεις τι ήταν. Και μου έραψε στενή, πολύ στενή, με άσπρο και τι δεν είχε. Και ένα ά::σπρο. Εγώ και αντρικά να φοράω, αλλά πουκάμισα και τέτοια είναι πολύ ((ωραία)), έπρεπε και να τα δένω, αλλά (.) Τέτοια ήταν η δικιά τους η δουλειά. Και αυτός ο αδερφός που σκοτώθηκε, δύσκολα εκεί που θα πας, δε θα μου αφήσεις πουκάμισο για πουκάμισο και πουλόβερ. Πάντα έτσι ήθελε σαν αντρικά σαν δήτην έτσι. Και που λες, με χτένισε ο Κ. εγώ αυτόν ούτε που τον ήξερα, αυτοί ότι έκαναν, έκαναν, στην Αμερική να με στείλουν, χρήματα να τους στέλνω, να έχουν αυτοί χρήματα. Εγώ, η δική μου ψυχή άλλον κοιτούσε. Και βγαίνω στη βεράντα, ή κάτω (.) όπως βγαίνω με μια παντόφλα και με ένα παπούτσι, να πούνε, αυτή είναι χαζή ((γελάει)). Με κότσο τα μαλλιά ο Κ. με χτένισε. Τέλος πάντων (.) ένα παπούτσι και μια κάλτσα. Η μάνα μου (.) που θα πας εδώ ((εννοεί εκεί)), που θα πας εδώ, φωνάζει ((γέλιο))).

13. M: ((γέλιο)) Και τελικά?

14. B: Ama ne e (.) ne e! (Μα δεν είναι (.) δεν είναι!)

15. M: Τον διώξατε?

16. B: Ku::ce ku::ce vika majkami, sestrami, sati brajka, demek ki sastoram jas Amerikanci, jas ki i naprajam. Kak ne mi e, kak ki živam su edno čovek koga ne gu sakam? Ne, ne, ne ((αρνητική κίνηση κεφαλιού)).

(Σκυλί::, σκυλί:: φωνάζει η μάνα μου, η αδερφή μου, όλα τ' αδέρφια, υποτίθεται ότι θα γινόμεουν εγώ Αμερικάνα, εγώ να τους κάνω ((ανθρώπους)). Πώς δεν μου είναι δυνατόν, πώς θα ζήσω με έναν άνθρωπο όταν δεν τον θέλω? Όχι, όχι, όχι ((αρνητική κίνηση κεφαλιού)).

Η επιλογή της αφήγησης του εν λόγω παρελθοντικού συμβάντος από τη συνεντευξιαζόμενη ομιλήτρια συγκλίνει με τις απόψεις περί επιλογής από πλευράς των γυναικών του

περιεχομένου των προς εξιστόρηση συμβάντων, το οποίο σχετίζεται, κυρίως, με κοινωνικές καθημερινές δυσκολίες, την πρόκληση κοινωνικής αμηχανίας ή έντονων συναισθημάτων, όπως φόβο, ταραχή, ανασφάλεια καθώς και λανθασμένες ή ορθές επιλογές και χειρισμούς αναφορικά με τα δρώντα πρόσωπα της αφηγηματικής δράσης (Γεωργακοπούλου, 2006: 68, Johnstone, 1993: 69-70). Στους ισχυρισμούς αυτούς, όπως και στην περίπτωση του συγκεκριμένου αποσπάσματος, υπάρχει συχνά δραματοποίηση των υπαρχόντων καταστάσεων ή των μη φυσιολογικών συμπεριφορών, θέτωντας έμμεση αντιπαράθεση των πεπραγμένων με τα όσα προστάζουν οι κοινωνικές νόρμες. Στο παραπάνω απόσπασμα η τοποθέτηση αυτή διαφαίνεται στις φράσεις της συνεισφοράς (12) «*jas vo nitu gu znaeše, oni šo pravea, pravea, na Amerika da ma puštat, pari da mu puštam, da imat oni pari. Jaska, moja duša druitže puleše*» (εγώ αυτόν ούτε που τον ήξερα, αυτοί ότι έκαναν, έκαναν, στην Αμερική να με στείλουν, χρήματα να τους στέλνω, να έχουν αυτοί χρήματα. Εγώ, η δική μου ψυχή άλλον κοιτούσε) και του ρητορικού ερωτήματος της συνεισφοράς (16) «*kak ki živam su edno čovek koga ne gu sakam?*» (πώς θα ζήσω με έναν άνθρωπο όταν δεν τον θέλω?).

Πιο συγκεκριμένα, εφαλτήριο έναυσμα για τη μετάβαση της προφορικής ομιλίας στο προφορικό αφηγηματικό είδος από πλευράς της συνεντευξιαζόμενης (B) υπήρξε, στην ουσία, το τιθέμενο ερώτημα για την ύπαρξη ή μη προξενίων την εποχή εκείνη (συνεισφορά 1), όπου και επέρχεται αυτομάτως η θεματοποίηση του εν λόγω επικοινωνιακού συμβάντος. Η αφήγηση, που ξεκινά στη συνεισφορά (12), φέρει τα χαρακτηριστικά μιας τυπικής προφορικής αφήγησης, καθώς συγκεντρώνει όλα τα συστατικά του πυρήνα ενός αφηγηματικού επεισοδίου.

Στην αρχή της συνεισφοράς (12) προλογίζεται το θέμα (περίληψη) με τη χρήση της φράσης *Όχι, και έτσι. Εγώ έτσι ήμουν, προΐδεάζοντας* στην ουσία τον συμμετέχοντα δρώντα της συνομιλίας για μια αφηγηματική εξιστόρηση ενός συμβάντος αντίστοιχου του λεκτικού περιεχομένου της φράσεως. Κατόπιν, δίνεται ο προσανατολισμός με τη φράση *Θα με πάρουνε για το Πάσκα τότες, ήταν ένας απ' το Καναδά, gu dunišoja (τον έφεραν)*, όπου και εμπερικλείονται οι βασικές πληροφορίες του συμβάντος γνωστοποιώντας το χρονικό πλαίσιο (Πασχαλινές μέρες σε κάποια χρονιά της νεανικής της ηλικίας), τους συμμετέχοντες (τα εμπλεκόμενα οικογενειακά μέλη και ο ενδιαφερόμενος ξενιτεμένος), ο τόπος που αντιστοιχεί στο χωριό καταγωγής της, το οποίο υποδηλώνεται μέσω της χρήσης του ρηματικού λεξήματος *dunišoja* (έφεραν).

Στην εξέλιξη της δράσης εμπεριέχονται τα σχετικά συμβάντα με χρονική ακολουθία, δίνοντας απαντήσεις σχετικές με την πλοκή των γεγονότων και φτάνοντας στην καταληκτική διαμόρφωση μιας νέας τάξης πραγμάτων, καθώς η φύση των εξιστορούμενων γεγονότων διαταράσσει την ισορροπία, που υπαγορεύει το υπάρχον ισχύον αξιακό σύστημα. Στην κορύφωση της εξέλιξης της αφηγηματικής δράσης συντελεί η χρήση του ιστορικού ενεστώτα, όπως *vrtzam* (δένω), *nosam* (φοράω), *rušam* (στέλνω), *imat* (έχουν), *izlegam* (βγαίνω), *vika* (φωνάζει), η χρήση του ευθύ λόγου «*deka ki oš tuka, deka ki oš tuka*» (που θα πας, που θα πας εδώ (εννοεί εκεί)) καθώς και η πρόταση «*da sa reče*» (να πουν) με ατελές ποιόν ενέργειας αποδίδοντας έτσι με αμεσότητα τα παρελθοντικά γεγονότα. Το αποτέλεσμα των αφηγούμενων συμβάντων προλογίζεται με το σύντομο ερώτημα που επακολουθεί «*Και τελικά?*» της πρότασης (13). Η απάντηση επέρχεται στη συνεισφορά (16), όπου με απόδοση ευθύ λόγου χαρακτηρίζεται η (B) από τα λοιπά οικογενειακά μέλη ως σκυλί.

Από εξωτερική αξιολογική θεώρηση, η φραστική δομή «*Jaska, moja duša druitže puleše*» (εγώ, η ψυχή μου άλλον έβλεπε) και το ρητορικό ερώτημα «*kak ki živam su edno čovek koga ne gu sakam?*» (πώς θα ζήσω με έναν άνθρωπο όταν δεν τον θέλω?) γνωστοποιούν, ουσιαστικά, τα πραγματικά συναισθήματα της αφηγήτριας και τη στάση της απέναντι στα τεκταινόμενα. Έχει προηγηθεί σχολιασμός της επιθυμίας των υπολοίπων για την αναγκαστική πραγματοποίηση του γάμου της με τον ξενιτεμένο εντός των φράσεων *oni šo pravea, pravea, na Amerika da ma rušat, pari da mi rušam, da imat oni pari* (αυτοί ότι έκαναν, έκαναν, στην Αμερική να με στείλουν, χρήματα να τους στέλνω, να έχουν αυτοί χρήματα). Παράλληλα υπάρχει και υπόρρητος σχολιασμός μέσω του σχηματισμού λεπτομερών εικόνων, π.χ. *i izlegam na veranta, ili dolu* (.) *kak izlegam šo idna pantofla i su idna cela* (Και βγαίνω στη βεράντα, ή κάτω (.) όπως βγαίνω με μια παντόφλα και με ένα παπούτσι), της εννοιολογικής επανάληψης (*Jaska, moja duša* – εγώ, η ψυχή μου), της απόδοσης ευθύ λόγου όπως «*Mojata majka* (.) *ma deka ki oš tuka, deka ki oš tuka, vika*» (Η μάνα μου (.) που θα πας εδώ, που θα πας εδώ, φωνάζει), «*Ku::ce ku::ce*» (Σκυλί, σκυλί) και, επιπλέον, της ελλειπτικής συντακτικής πρότασης «*edno staro dedo grba::vo*» (ένας γέρος παππούς καμπουριασμένος). Παρά την παρεμβολή της σύντομης αναφοράς στο εκλιπόντα μέλος της οικογένειας, το γεγονός της ιδιαίτερης αμφίεσης της αφηγήτριας, που αποτελεί και το κύριο μέρος της εξέλιξης της δράσης (Αρχάκης 2014, 447-449), καθιστά το κείμενο χιουμοριστικό. Ουσιαστικά, τα χιουμοριστικά στοιχεία του αφηγήματος συνδέονται με τη δραματοποίηση του συμβάντος καθώς, στα πλαίσια του παρελθοντικού χρόνου της εκτύλιξης ανάλογων γεγονότων, η ισχύς

της άποψης του οικογενειακού περίγυρου ήταν σχεδόν πάντα καθοριστική, ακόμη και στις περιπτώσεις απουσίας της ανάλογης επιθυμίας από πλευράς των νεαρών κοριτσιών.

Δομικά, το κλείσιμο του επεισοδίου πραγματοποιείται στη συνεισφορά (16) αρχικά με το ρητορικό ερώτημα «*kak ki živam su edno čovek koga ne gu sakam?*» (πώς θα ζήσω με έναν άνθρωπο όταν δεν τον θέλω?), εκφράζοντας την αντιθετική στάση της (B) έναντι της υπό περιγραφής κατάστασης. Ακολουθεί η καταληκτική επαναληπτική χρήση του αρνητικού μορίου *ne* (όχι), μην επιτρέποντας την ύπαρξη περαιτέρω ερωτημάτων, διότι η εν λόγω άρνηση βοηθά στη μετάβαση από τον παρελθοντικό κόσμο της ομιλήτριας στην παρούσα κατάσταση (χηρείας από τον μετέπειτα επιλεγμένο από την ίδια σύζυγο).

Στο απόσπασμα (7) προβάλλεται η αξιακή τοποθέτηση της αφηγήτριας και η επιλεγμένη από την ίδια ασυμβατότητα ως προς τους ισχύοντες κώδικες του αξιακού συστήματος του παρελθοντικού χρόνου, στον οποίο διαδραματίζεται το επεισόδιο, γεγονός που καθιστά το συμβάν από πλευράς της αξιοσημείωτο. Ο οικογενειακός περίγυρος εκπροσωπεί, ουσιαστικά, την κανονικότητα του κοινοτικού κώδικα συμπεριφοράς, βάσει των πολιτισμικών και ηθολογικών για την εποχή εκείνη δεδομένων, ενώ διαφαίνεται παράλληλα η προσπάθειά του για συνετισμό της αφηγήτριας, με στόχο την προσδοκώμενη αξιακή μετατόπισή της. Η αρχική χιουμοριστική διάθεσή της με τη χρήση των επιθετικών προσδιορισμών *staro* (γέρος) και *grbavo* (καμπουριασμένος) για την παραστατική περιγραφή του ενδιαφερόμενου άντρα, στον οποίο αντιστοιχεί και ο ονοματικός χαρακτηρισμός *dedo* (παππούς) σε συνδυασμό με την εμφάνιση παραγλωσσικών στοιχείων (γέλιο) και κατόπιν την καταληκτική εξωγλωσσική χρήση της αρνητικής κίνησης του κεφαλιού, συνοδευόμενης από την εκφορά του αρνητικού μορίου *ne* (όχι), περικειμενοποιούν την απουσία οποιασδήποτε επιθυμίας ή προσπάθειας της ομιλήτριας για ενδεχόμενη μετατόπιση από τις προσωπικές πεποιθήσεις στο ισχύον αξιακό σύστημα. Κατασκευάζεται έτσι, από τη μια, η έμφυλη ταυτότητα του νεαρού κοριτσιού, που υποχρεούται να συμμορφωθεί στις αξίες και τα ήθη της εποχής αλλά, από την άλλη της ισχυρής προσωπικότητας, που δε δύναται να περιοριστεί στις βλέψεις και επιλογές του ισχυρού οικογενειακού της κλοιού. Όσον αφορά τη χιουμοριστική φράση της συνεισφοράς (12) *Edno staro dedo grba::vo* (ένας γέρος παππούς καμπουριασμένος), συναντάται ενσωματωμένη στην αφηγηματική δράση δίχως να την διακόπτει, μιας και το χιούμορ ανήκει στους μηχανισμούς της έμμεσης αξιολόγησης. Ακολουθώντας, με την εμφάνιση του γέλιου, ως δείκτη περικειμενοποίησης του χιούμορ, τονίζεται η αντίθεση και ασυμβατότητα του γνωσιακού σχήματος της εμφάνισης του

ενδιαφερόμενου άντρα με τη ρεαλιστική κατάσταση και παράλογη ενδοοικογενειακή απαίτηση για τέλεση του προξενιού.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τα χιουμοριστικά στοιχεία του αφηγήματος, βάσει των απόψεων του Labov, η μεταφορά λόγων τρίτων προσώπων με τη χρήση του ευθύ λόγου μπορεί να οδηγήσει σε χιουμοριστική εξέλιξη της πλοκής της αφήγησης με αποτέλεσμα την επιθυμητή πρόκληση γέλιου (Johnstone, 1993: 73, Norrick, 2000: 172). Το στοιχείο αυτό συναντάται ενδεικτικά στη συνεισφορά (13) με τη φράση «*Mojata majka (.) ma deka ki oš tuka, deka ki oš tuka, vika ((γέλιο))*» (*Η μάνα μου (.) μα που θα πας εδώ, που θα πας εδώ, λέει*). Στην ουσία, ο ευθύς λόγος χρησιμεύει ως αξιολογικός μηχανισμός στην πλοκή της αφήγησης τονίζοντας μέσω της δραματοποίησης, στο συγκεκριμένο σημείο της αφηγηματικής δράσης, την ασυμβατότητα μεταξύ των δύο γνωσιακών δομών, δηλαδή της αναμενόμενης και της κατ' επιλογήν μη ευπρεπούς για την περίσταση εμφάνισης της αφηγήτριας. Ο κατασκευασμένος διάλογος, που απορρέει από τη χρήση του ευθύ λόγου, συντελεί στην περίπτωση αυτή στον καθορισμό ενός δεσίματος μεταξύ του αφηγητή και του ακροατηρίου (Tannen, 1986 & 1989: 98-133), γεγονός που συνέβη και στον πραγματικό χρόνο της αφηγηματικής δράσης του παραπάνω αποσπάσματος, καθώς η συνεισφορά (13) που έπεται ως απόκριση από πλευράς μου, ως συνεντεύκτριας, έχει ως αφετηρία το γέλιο. Εντός του πλαισίου των συμφραζομένων και βάσει της ουσιαστικής πρόθεσης του αφηγητή επαναπροσδιορίζεται η αρχική ερμηνευτική αξία του διαλόγου, στον οποίο ο διαχωρισμός μεταξύ της φωνής του πραγματικού πομπού του εν λόγω μηνύματος και του φορέα (μέσω της χρήσης του ευθύ λόγου) είναι σαφής (Coulmas, 1986). Με μια γενικευμένη θεώρηση ολόκληρου του αφηγηματικού επεισοδίου, διαφαίνεται από την πλευρά της συνομιλήτριας (B) και ακροάτριας (M) των αφηγηματικών μηνυμάτων η αποδοχή της ασυμβατότητας των εκάστοτε διαφορετικών γνωσιακών σχημάτων. Ο παιγνιώδης τρόπος πρόσληψης αυτών, που συνεπάγεται αυτομάτως και με την προαναφερμένη αποδοχή και επιδοκιμασία, αντανακλάται στην πρόκληση γέλιου ως αντίδραση, όπως ενδεικτικά στις συνεισφορές (12) και (13). Έτσι, στα πλαίσια της εξιστόρησης των παρελθοντικών βιωμάτων της ομιλήτριας, γίνεται αποδεκτή και από τις δύο συνομιλιακές πλευρές η τροπή οποιουδήποτε τραγικού στοιχείου σε κωμικό, επιτρέποντας μέσω του γέλιου την απομάκρυνση του φόβου και της πίεσης, η πρόκληση των οποίων επέρχεται από τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές νόρμες, τρέποντας παράλληλα το στίγμα σε θετικό παράγοντα (Van Boeschoten, 2006: 367).

Ένα πρόσθετο χιουμοριστικό στοιχείο του παραπάνω προφορικού αφηγήματος, που χρήζει αναφοράς στα πλαίσια της ανάλυσης της εναλλαγής γλωσσικών κωδίκων, αποτελεί το

λέξημα «κοκαλή» (πολύ στενή) της φραστικής δομής *I ma sođi* στενή, κοκαλή, *su belo i šo ne* (συνεισφορά 12). Πρόκειται, στην ουσία, για ακούσια πρόκληση χιουμοριστικού ύφους (Attardo, 1994:31) στο σημείο αυτό της αφηγηματικής πλοκής, καθώς το λέξημα «κοκαλή» αποτελεί παρά μόνο ένα δίγλωσσο ή απλώς ενδογλωσσικό λάθος, το οποίο δύναται να περικειμενοποιηθεί ως ανέκδοτο (Ervin-Tripp & Lampert, 2009: 24). Από πλευράς των δίγλωσσων σλαβόφωνων ομιλητών του υπο εξέταση ηλικιακού φάσματος, είναι σύνηθες στα πλαίσια είτε γλωσσικής μετακίνησης είτε μονογλωσσικής χρήσης της ελληνικής, το φαινόμενο της εκφοράς ελληνικών λεξημάτων με λανθασμένη μορφολογική δομή λόγω της ελλιπούς ορθής λεξιλογικής και γραμματικής γνώσης του ελληνικού γλωσσικού κώδικα. Στην περίπτωση αυτή το εν λόγω λέξημα, που φέρει το σημασιολογικό ερμήνευμα της «στενής φούστας σαν κόκαλο», θα μπορούσε να συνοδευτεί από τον εξωγλωσσικό δείκτη του γέλιου, είτε κατά την εκφορά του από την αφηγήτρια (B), είτε κατά την πρόσληψη του μηνύματος από πλευράς μου, ως συμμετέχουσας της συγκεκριμένης επικοινωνιακής διάδρασης (Archakis & Tsakona, 2005). Λόγω, όμως, της προϋπάρχουσας οικειότητας με το δίγλωσσο ρεπερτόριο των υπό μελέτη ομιλητών/τριών και γνώσης του προτιμητέου σχηματισμού ανάλογων μορφολογικών δομών, δεν εκδηλώθηκε αντίδραση συνοδευόμενης από γέλιο όσον αφορά την άλλη συνομιλιακή πλευρά.

Και ενώ το επικοινωνιακό συμβάν ξεκινά με την προτιμητέα χρήση της ελληνικής, η ηλικιωμένη ομιλήτρια επιλέγει στην αφηγηματική της δράση (σειρά 12) ως γλώσσα-βάση τη σλαβομακεδονική. Αντιθέτως, η ελληνική αποτελεί την κύρια γλώσσα εκφοράς όλων των τιθέμενων ερωτημάτων προς την αφηγήτρια (B) από πλευράς μου (M) ως αποδέκτης των αφηγηματικών δεδομένων. Στις συνεισφορές 8 και 12 προτιμάται από τη σλαβόφωνη πληροφορήτρια η γλωσσική μετακίνηση από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα εξυπηρετώντας, έτσι, στην οργάνωση του δίγλωσσου λόγου της (Δομή I). Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση της σειράς 8 «Προξενιό? A:: Da a sakaat» (*Να την θέλουν*) η εναλλαγή περικειμενοποιεί την προσπάθειά της για περιφραστική ερμηνευτική απόδοση του όρου «προξενιό» στον σλαβικό κώδικα. Από την άλλη, στη συνεισφορά 12 η γλωσσική μετακίνηση, που συντελείται ουσιαστικά από την αρχή, δηλαδή στην τρίτη πρόταση «Θα με πάρουνε για το Πάσκα τότες, ήταν ένας απ' το Καναδά, *gu dunisoja*» (Θα με πάρουνε για το Πάσκα τότες, ήταν ένας απ' τον Καναδά, *τον έφεραν*), αποτελεί δείκτη περικειμενοποίησης της έναρξης της αφηγηματικής δράσης, που λαμβάνει χώρα στο εν λόγω επικοινωνιακό συμβάν (Δομή I). Στο παιχνίδι του μικτού κώδικα εντάσσεται το λέξημα «προξενιότο», του οποίου το θέμα απορρέει από την ελληνική γλώσσα, ενώ παράλληλα γίνεται η τυπική

προσθήκη του σλαβικού επιθήματος -το, όπως έχει ήδη προαναφερθεί στα χαρακτηριστικά του υπό μελέτη κώδικα στην ενότητα 2. Αξίζει να σημειωθεί πως ενώ η γλώσσα-βάση του αφηγήματος, όπως διαφαίνεται στη συνεισφορά 12 είναι η σλαβομακεδονική, υπάρχουν τρεις στιγμιαίες γλωσσικές μετακινήσεις στην ελληνική. Πρόκειται, αρχικά, για την ονοματική φράση «στενή φούστα», η οποία επαναλαμβάνεται ως «στενή, κοκαλή» (πολύ στενή) και, ουσιαστικά, αντικατοπτρίζει την Δομή IV βάση των προτυπικών δομών του Auer, καθώς η γλώσσα-βάση παραμένει ίδια. Η στιγμιαία αυτή γλωσσική μετακίνηση εξυπηρετεί, όμως, την οργανωτική λειτουργία του λόγου της ηλικιωμένης αφηγήτριας (Δομή I). Έχοντας το στοιχείο της υπόρρητης αξιολόγησης, πρόκειται, στην περίπτωση αυτή, για δείκτη περικειμενοποίησης της έμφασης που η ίδια δίνει στην εμφάνισή της. Στη συνέχεια, το ελληνικό λέξημα «αλλά» καθώς και η φράση «τέλος πάντων» διαχωρίζουν, στα πλαίσια της οργανωτικής λειτουργίας του δίγλωσσου λόγου της, την αλληλουχία των αφηγηματικών δράσεων, όπως προκύπτουν από την εν λόγω αφηγηματική πλοκή.

Στο ακόλουθο επικοινωνιακό επεισόδιο, πέραν από την παρουσία μου ως συνεντεύκτριας (M), συμμετέχει ένα ακόμη μέλος της τοπικής κοινότητας (δίγλωσση μεσήλικας) σε παθητικό ρόλο, ως απλός συνδεδετικός κρίκος μεταξύ εμού και της ηλικιωμένης συνεντευξιαζόμενης (Π), με σκοπό την πραγματοποίηση της εν λόγω καταγραφής στα πλαίσια της επιτόπιας γλωσσολογικής έρευνας.

Απόσπασμα (8)

1. Π: Sa bireme u Nidel'ta na vičer'ta da vičer'me.

(Μαζευόμασταν την Κυριακή το βράδυ να δειπνήσουμε).

2. Μ: ((επιφώνημα κατάφασης))

3. Π: Τελευταία. I da i baknime r'cte, da mu dajme pari, i με το αυγό. Sa amkame. Με το sukalo, ποιος θα το πιάσει. Το κάναμε αυτό πρώτα και ύστερα τρώγαμε, δίναμε τα λεφτά, τρώγαμε. Πολύ ωραία, πιο ωραία ήμασταν. Τώρα λεν άσχημα λόγια η νεολαία. Δεν είναι έτσι.

(Και να φιλήσουμε τα χέρια, να τους δώσουμε χρήματα και με το αυγό. Κάναμε το έθιμο της Άμκα. Με τον ζύλινο πλάστη, ποιος θα το πιάσει [...]).

4. Μ: Έπρεπε να φιλήσεις το χέρι του.

5. Π: Το χέρι.

6. Μ: Απ' τους μεγαλύτερους.

7. Π: Απ' τους μεγαλύτερους να σέβεσαι και πιο ωραία ζωή είχαμε. Da a bakniš r'kta, nogo arni beme ((κίνηση χεριού)).

(Να το φιλήσεις το χέρι, πολύ καλά ήμασταν).

8. M: I šo drugo imaše, ti άλλο κάναμε εκείνη τη μέρα? Είχε πίτα? *(Και τι άλλο είχε, [...])*

9. Π: Ύστερα, i setne sa usunuvaše Pundelniku, posteme Pondelniku μεις κορίτσια, posteme Pondelniku, Ftorniku, Streda, ούτε νερό ούτε ψωμί. Τη Πέμπτη το πρωί jademe. Ούτε νερό, πως αντέχαμε. Αλλά ήταν καθαρή η ατμόσφαιρα, beše čista. Αντέχαμε, anteksfame (.) Praveme, nogo lepi raboti praveme. I posteme, ne jademe meso dur na Veligdeni. U Petku maslo ne, u Sabot' ta to u Streda ne, kouku lugja beme touku lazička maslo s'kaš da klaš na madzata. I narodut beše po zdrav. Meso jademe na Veligden, čekame meso. Na Božiku, na Bugurdica, e:: praveja κάπου-κάπου neko pile s'kaš da zaklat, neko kokoška da zaklaš, σέβαση na Θεό θυμάμαι, sega nema σέβαση. Υπέρ φύσιο izlegome, izlegome ili ne? Izlego::me!! Ne vervame gospu. Ima lugje ne vervat gospu. Jaska ne, tamo sum na to. Na utkina Bab, Αγία Σοφία šo ja napravija na manastiru, na krieše tamo το μισό το χωριό.

(Ύστερα, και μετά ξημέρωνε Δευτέρα, νηστεύαμε Δευτέρα μεις τα κορίτσια, νηστεύαμε Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, ούτε νερό ούτε ψωμί. Την Πέμπτη το πρωί τρώγαμε. Ούτε νερό πώς αντέχαμε. Αλλά ήταν καθαρή η ατμόσφαιρα, ήταν καθαρή. Αντέχαμε, αντέξαμε (.) Κάναμε, πολύ καλές δουλειές ((πράγματα)) κάναμε. Και νηστεύαμε, δεν τρώγαμε κρέας μέχρι το Πάσχα. Την Παρασκευή καθόλου λάδι, το Σάββατο, όχι την Τετάρτη, όσα άτομα ήμασταν τόσες κουταλιές λάδι έπρεπε να βάλεις στο φαγητό. Και ο λαός ήταν πιο υγιής. Κρέας τρώγαμε το Πάσχα, περιμέναμε ((να φάμε)) κρέας. Τα Χριστούγεννα, της Παναγιάς, e:: κάναν κάπου-κάπου κανένα πουλερικό ήθελαν να σφάζουν, καμιά κότα να σφάζεις, σεβασμό στο Θεό θυμάμαι, τώρα δεν έχει σεβασμό. Ξεφύγαμε από την Πίστη, ξεφύγαμε ή όχι; Ξεφύ::γαμε!! Δε πιστεύουμε στο Θεό. Έχει ανθρώπους δεν πιστεύουν στον Θεό. Εγώ όχι, εκεί είμαι με Αυτόν. Μας έσωσε η γιαγιά, η Αγία-Σοφία, που την κάνανε (Αγία) στο μοναστήρι⁸, μας έκρυβε εκεί το μισό το χωριό.

10. M: Αλήθεια, ε?

Όπως στο απόσπασμα (7) είναι φανερό και στο παραπάνω συνομιλιακό παράδειγμα η αφηγηματική κατασκευή ταυτότητας μέσω της τοποθέτησης της αφηγήτριας απέναντι στους συν-ήρωες και στον τότε ισχύοντα κοινωνιο-ιδεολογικό περίγυρο. Υπονοείται, επίσης, η τοποθέτηση απέναντι στις συνομιλήτριες, όπως στη συνεισφορά 9 «σέβαση na Θεό θυμάμαι, sega nema σέβαση» (σεβασμό στο Θεό θυμάμαι, τώρα δεν έχει σεβασμό), μιας και ηλικιακά η συγκεκριμένη ηλικιωμένη ομιλήτρια (Π) δεν συγκαταλέγεται στην ίδια γενιά με τις άλλες δύο συνομιλήτριες. Παράλληλα, τοποθετείται απέναντι στους αξιακούς κώδικες της κοινότητας, που αλλάζουν με τρόπο μη αποδεκτό κατά την ίδια «σέβαση na Θεό θυμάμαι, sega nema

⁸ Η Ιερά Μονή Γεννήσεως της Θεοτόκου στην Κλεισούρα του νομού Καστοριάς
<http://www.monastiria.gr/makedonia/nomos-kastorias/iera-moni-kleisouras/> (ανάκτηση στις 05.05.2018)

σέβαση. Υπέρ φύσιο izlegome, izlegome ili ne? Izlego::me!! Ne vervame gospu. Ima lugje ne vernat gospu. Jaska ne, tamo sum na to». (Σεβασμό στο Θεό θυμάμαι, *τώρα δεν έχει* σεβασμό. *Ξεφύγαμε* από την Πίστη, *ξεφύγαμε ή όχι; Ξεφύ::γαμε!! Δε πιστεύουμε στο Θεό. Έχει ανθρώπους δεν πιστεύουν στον Θεό. Εγώ όχι, εκεί είμαι με Αυτόν*).

Εξετάζοντας τη λειτουργικότητα των γλωσσικών εναλλαγών του υπό μελέτη αποσπάσματος, παρατηρείται πως στη συνεισφορά 3 «Τελευταία. I da i baknime r'cte, da mu dajme pari, i me to auγό. Sa amkame. Με το sukalo, ποιος θα το πιάσει» (Τελευταία *Και να φιλήσουμε τα χέρια, να τους δώσουμε χρήματα και με το αυγό. Κάναμε το έθιμο της Άμκα. Με τον ξύλινο πλάστη, ποιος θα το πιάσει*) οι ενδοπροτασιακές εναλλαγές, ενώ φαίνεται να αποτελούν κομμάτι ενός δίγλωσσου μέσου (Δομή III), στην ουσία περικειμενοποιούν την προσπάθεια της ομιλήτριας για απόδοση λεπτομεριών σχετικά με το υπό συζήτηση έθιμο (Δομή I) μέσω της εμφατικής επανάληψης. Το στοιχείο αυτό εξηγείται από την πρόταση που ακολουθεί εντός της σειράς 3 «Το κάναμε αυτό πρώτα και ύστερα τρώγαμε, δίναμε τα λεφτά, τρώγαμε. Πολύ ωραία, πιο ωραία ήμασταν. Τώρα λεν άσχημα λόγια η νεολαία. Δεν είναι έτσι». Στα πλαίσια των γλωσσικών μετακινήσεων, η ίδια οργανωτική λειτουργία για περικειμενοποίηση της έμφασης αλλά και επανάληψης σημαντικών για την ομιλήτρια στοιχείων, βάση της κατάστασης του παλιότερου βίου, λαμβάνει χώρα τόσο στη συνεισφορά 7 «Απ' τους μεγαλύτερους να σέβεσαι και πιο ωραία ζωή είχαμε. Da a bakniš r'kta, nogo arni beme (*Να το φιλήσεις το χέρι, πολύ καλά ήμασταν*) όσο και στη συνεισφορά 9. Ενδεικτικές είναι οι φράσεις της γλωσσικής εναλλαγής στα ελληνικά «μεις κορίτσια», «το πρωί», «ούτε νερό, πως αντέχαμε».

Στην αφηγηματική απόδοση τυπικών παραδοσιακών συνηθειών της κοινότητας Βαρικού εντοπίζεται η τοποθέτηση της ομιλήτριας ως προς τη συγκρουσιακή σχέση των παρελθοντικών κοινοτικών αξιών, βάσει των επικρατούντων ηθών και εθίμων που εκπροσωπούν ουσιαστικά οι παλιότερες ηλικιακές ομάδες της παρούσας κοινότητας, με αυτές των νεότερων γενιών. Ο σχολιασμός των παρελθοντικών τεκταινόμενων από πλευράς της ομιλήτριας (εξωτερική αξιολόγηση), σε αντιδιαστολή με τη σημερινή επικρατούσα κατάσταση επιτυγχάνεται με τη χρήση αντιθετικών επιθετικών και επιρρηματικών προσδιορισμών (*ωραία, άσχημα, nogo lepi, nogo arni*) και συνάμα με τη συνεχή επανάληψη των σχολιαστικών αυτών παρεμβολών (συνεισφορές 3, 7 και 9). Στην κατασκευή της ισχυρής ταυτότητας του θεματοφύλακα βασικών αξιών της εποχής εκείνης, σχετικά με το ευρύτερο κοινωνιο-ιδεολογικό περιβάλλον, συντελεί και το ρητορικό ερώτημα «*izlegome ili ne?*» (*ξεφύγαμε ή όχι;*) της συνεισφοράς 9 για την υπέρβαση ή μη των ορίων ως προς τον σεβασμό

στα θεία και την πίστη από πλευράς των νεότερων γενιών. Ενώ, ουσιαστικά, το ρητορικό ερώτημα έχει ως αποδέκτριες τις νεότερες συμμετέχουσες του εν λόγω επικοινωνιακού συμβάντος, απαντάται τάχιστα από την ίδια ομιλήτρια (Π). Αρχικά, γίνεται χρήση της επαναληπτικής τοποθέτησής της ως προς τη σημερινή μετατόπιση από το παλιό αξιακό σύστημα «Izlego::me!!» (*Ξεφύ::γαμε!!*), αναφέρεται, κατόπιν, στη δική της πίστη και πεποίθηση «Jaska ne, tamo sum na to» (*Εγώ όχι, εκεί είμαι με Αυτόν*) και, εν συνεχεία, γίνεται καταληκτική αναφορά ενός ιστορικού συμβάντος «Na utkina Bab, Αγία Σοφία šo ja napravija na manastiru, na kriše tamo to misó to χωριό» (*Μας έσωσε η γιαγιά, η Αγία-Σοφία, που την κάνανε (Αγία) στο μοναστήρι, μας έκρυβε εκεί το μισό το χωριό*). Το στοιχείο αυτό λειτουργεί συνδυαστικά κι επεξηγηματικά ως προς τα προαναφερόμενα σχόλια περί της ισχυρής πίστης, που αποτελούσε στοιχείο της κανονικότητας της τότε κοινοτικής ζωής.

Στο ακόλουθο απόσπασμα, που λαμβάνει χώρα με πρωταγωνίστριες τις δυο αδερφές ομιλήτριες (Σ, Τ) της κοινότητας Βαρικού και τη δική μου συμμετοχή (Μ), γίνεται αναφορά στις δυσκολίες της παλιότερης εποχής ενώ, εν συγκρίσει με τη σημερινή κατάσταση, δηλώνεται η ικανοποίηση των ομιλητριών από το παρόν βιοτικό τους επίπεδο. Πραγματοποιείται, επίσης, αναφορά σε αυτοβιογραφικό συμβάν της μιας εκ των δυο ομιλητριών (Τ), η οποία μετά τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου συγκαταλέχθηκε στα άτομα, που έπρεπε να εγκαταλείψουν αναγκαστικά τη χώρα, στοιχείο που αποτέλεσε μέρος των πολιτικών καταστάσεων της μετεμφυλιακής περιόδου. Η εν λόγω αφηγήτρια (Τ) εγκαταστάθηκε σε κροατικό έδαφος, όπου και διέμεινε για χρονική περίοδο 6 ετών λαμβάνοντας πλήρη εκπαίδευση. Η δεύτερη συμμετέχουσα (Σ) της εν λόγω επικοινωνιακής συνδιάδρασης υπήρξε μια από τις αδερφές που δεν εγκατέλειψαν την κοινότητα Βαρικού. Οι ταυτότητες, που κατασκευάζονται κατά τη διάρκεια τούτης της επικοινωνιακής δράσης, είναι τόσο μεταξύ των συν-ηρώων του αφηγηματικού επεισοδίου, των συμμετεχόντων του διαλόγου αλλά και του ευρύτερου κοινωνιο-ιδεολογικού περιβάλλοντος. Σε ελάχιστες συνεισφορές (σειρές 13, 17, 20, 22) παρεμβάλλεται ο τέταρτος παρόντας (Ν) και συμμετέχοντας της ακόλουθης συνομιλιακής δράσης, φυσικός ομιλητής του σλαβικού γλωσσικού κώδικα, ο οποίος φέρει συγγενικό δεσμό με τις συνομιλήτριες και συνετέλεσε στη θετική τους στάση για παραχώρηση προφορικού υλικού.

Απόσπασμα (9)

1. Σ: Δεν ξέρω τώρα μια χαρά είσαστε.
2. Μ: Καλά είμαστε.
3. Σ: Εμ έτσι, να είστε ευχαριστημένοι.

4. M: Είμαστε!
5. Σ: Είσαστε, γιατί να μην είσαστε.
6. T: Αν τα δείτε τα δικά μας τα βάσανα, αν τα λέ::νε.
7. Σ: Από εμάς ακόμη πιο μπροστά ακόμη πιο μεγάλα βάσανα. Εμείς πάλι καλά είμαστε.
8. T: [Ξέρω, ξέρω].
9. Σ: Εγώ είμαι ευχαριστημένη.
10. T: Και γώ είμαι.
11. M: Αλλά δεν είναι και τόσο εύκολα τώρα. Πολλοί φεύγουνε έξω.
12. Σ: Ναι, φεύγουνε.
13. N: Γιατί τότε δε φεύγανε?
14. Σ: Και τότε φεύγανε στη Γερμανί::α.
15. T: Όχι, όχι (.) τότε φεύγανε τελευταία.
16. M: Αλλά θέλω να πω δεν είναι και τόσο εύκολα, πάλι φεύγει ο κόσμος.
17. N: Τώρα είναι άλλες οι ανάγκες κι άλλα τα δεδομένα.
18. Σ: Ναι, ναι.
19. M: Εντάξει δεν είναι και πόλεμος.
20. N: Τότε το μόνο δεδομένο ήτανε να φάνε.
21. Σ: Τό:τε!
22. N: Τότε (.) Φαί, ρούχα και σπίτι. Και ρούχα α:::ν.
23. Σ: Και ρού::χα!? ((αρνητική κίνηση χεριού και μορφασμός προσώπου)). Στο ένα χρόνο άμ' αγοράζεις ένα φόρεμα, τι σα τώρα?
24. T: Koj ma? (.) Εγώ όταν ήρθα, εγώ έφερα αρκετά ρούχα, μια βαλίτσα ρούχα έφερα και μια βαλίτσα έφερα με τέτοια, με βιβλία. Και κει σα δώρο που ήσουν άριστη μαθήτρια βιβλία μας δίνανε. Μια βαλίτσα ό::λο βιβλία. Pomnam edna petnajset gudišna *Pupetana* sa vileše. Edna kniga zato tak ni a dadoja. Μια βαλίτσα (.) και όταν ήρθα που λες, ρούχα είχα 10 φορέματα.
(Ποιος μα; [...]) *Θυμάμαι ((ένα βιβλίο)) 15 χρονών Pupetana λεγόταν. Ένα βιβλίο έτσι μας το έδωσαν [...])*
25. Σ: Ε τότες εσύ όταν ήρθες τέτοια ρούχα εμείς δεν είχαμε.
26. T: Ε, δεν είχατε! Και άρχισαμέ σπίτι να κάνουμε, η μαμά, εγώ τι ήμουνα, 14 χρονώ και μισή, είχε κάνει γκραντιές για να κάνεις σπίτι καινούριο. Χωρίς μπαμπά σπίτι να κάνουμε. Και με έβαλε τότες να σηκώνω εγώ γκραδιές. Και::: πέτρες και τι.
27. M: Τι είναι γκρεντιές?
28. N: Το δοκάρι η greda.

29. T: Gredi, gredi. ((Καταφατικό επιφώνημα)). Na turi tro voda (.) s'ti fustani gi iskina. (Γκρεντιές, γκρεντιές. ((Καταφατικό επιφώνημα)). Na χύσε λίγο νερό (.) όλα τα φουστάνια τα έσκισα ((από τη δουλειά)).
30. Σ: Τη νυχτική, τότε με νυχτική κοιμόταν αυτή, εμείς δεν είχαμε νυχτική, εμείς με košulkes με.. (πουκαμίσες)
31. T: Με λέγανε γιατί φοράω νυχτική.
32. Σ: Ύστερα τη νυχτική δε πρόλαβε να τη κόψει, την έκανε φόρεμα. ((γέλια))
33. M: Εξελιγμένη!!!
34. T: Spieme u vuiče tuga. Kujka praveme, nemame kujka, u mama rasipame, u vuikov'te spieme. Vileše vujče mi, aj mar Tino aj, zap'te da si i miam su βούρτσα. Spavačka, spavačka.
(Κοιμόμασταν στου θείου τότε. Το σπίτι κάναμε, δεν είχαμε σπίτι, χαλάσαμε της μαμάς, στους θείους κοιμόμασταν. Έλεγε ο θείος μου, αχ μωρή Τίνο αχ, τα δόντια να τα πλένω με βούρτσα. Νυχτικό, νυχτικό).
35. M: Spavačka??
36. Σ: [Na νυχτικιάτα!]
37. T: [Na νυχτικιάτα!] Aj mar Tino, aj...
38. M: Spavačka??
39. T: Ne ki sa vide ni spavačka, ni βούρτσα, ni niščo.
(Δεν είχε να δεις ούτε νυχτικό, ούτε βούρτσα, ούτε τίποτα).
40. Σ: Ne ki sa vide niščo. (Δεν είχε να δεις τίποτα).
41. T: I šo veliš, kujka da praimo. Jas (.) Ma turi mamu tro voda! (.) Va beše po mala, gjo udeše na skuljo, a imaše eden daskal da mu i pule dec'ta:.. Kolko beše ona od mene, deset gudišna, kouku, dvanajset beše tuga, jas četarnajset i pol, i puleše dve deca na daskalut i udeše na skuljoto. I šo veliš, setne, a napravime kujk'ta, jas da beram kamčinja ut patut, kamejna da mu nosam na majstorite da turvat šo s'kaja droboci kamejna. I na sedninata setne ajde kí praimo natre kí prigradime su plitari, da a sečime su mama plitari.
(Και που λες, σπίτι να κάνουμε. Εγώ (.) Μα ρίξε μάνα λίγο νερό! (.) Αυτή ήταν πιο μικρή, δήθεν πήγαινε στο σχολείο, την είχε ένας δάσκαλος να του προσέχει τα παιδιά. Πόσο ήταν αυτή από μένα, δέκα χρονών, πόσο, δώδεκα ήταν τότε, εγώ δεκατέσσερα μισό, και πρόσεχε δυο παιδιά του δασκάλου και πήγαινε στο σχολείο. Μετά, που λες, κάναμε το σπίτι, εγώ να μαζεύω πετραδάκια από το δρόμο, πέτρες να κουβαλάω στους μαστόρους να ρίχνουν όπου χρειαζόταν ψιλές πέτρες. Και στη συνέχεια θα κάνουμε μέσα τα χωρίσματα με πλιθιά, με τη μάνα να κόψουμε πλιθιά).

42. N: Πλιθιά, πλιθιά.

43. Σ: Το χώμα είχε καλούπι, βάζαμε μέσα kal, λάσπη το καλούπι το τραβούσαν έτσι, έβγαινε το::

44. T: Su to prigradvame kujk'ta, ne su tuli, ne imaše tuga tuli. I šo veliš, jaska zakačena u kal'ta i pomnam edna žena vrveše ut patut, baba Lika D. Aj mar Dano, aj, kí a razboliš va čup'ta, Noembri mesec. S'kaš da mu nosam na vujče kal i da zastanam (.)

(Μ' αυτό κάναμε τα χωρίσματα στο σπίτι, όχι με τούβλα, δεν υπήρχαν τότε τούβλα. Και που λες, εγώ βουτηγμένη μέσα στη λάσπη και θυμάμαι μια γυναίκα περνούσε από το δρόμο, η γιαγιά η Lika D. Αχ μωρή Dano, αχ, θα την αρρωστήσεις αυτήν την κοπέλα, Νοέμβρη μήνα. Ήθελα να κουβαλήσω στον θείο λάσπη και μετά να σταματήσω (.)

45. Σ: Da nose kal i épaiζε πιάνο εκεί στη πόρτα. ((μιμητικός ήχος και ανάλογη κίνηση χεριών))

(Να κουβαλάει λάσπη και έπαιζε πιάνο εκεί στην πόρτα).

46. T: Ja s'kaš da zafatam Nτο ρε μι φα σολ λα σι ((γέλια)). I ma viknae (.) Aj mar Tino , aj, dunesi kamen. Mu beše podlo šo jas svireše, jas s'kaš da pram. I šo veliš ne zapira ne nuχτικιά ne ut niščo.

(Εγώ ήθελα να ξεκινήσω ((να τραγουδώ)) ντο ρε μι φα σολ λα σι ((γέλια)) Και μου φώναζε (.) Αι μαρ Τίνο, άι, φέρε πέτρα. Του ήταν υποτιμητικό που εγώ σφύριζα, εγώ ήθελα να κάνω. Και που λες δε σταματάει ούτε από nuχτικιά ούτε τίποτα).

47. Σ: I dunese knjig'te, jaska vie kí i čitam celi. Koj i ropala da i isčeta?

(Και έφερε βιβλία, εγώ αυτά θα τα διαβάσω ολόκληρα. Ποιος τα έψαξε για να τα διαβάσει;)

Στο παραπάνω επικοινωνιακό συμβάν, στο οποίο συμμετέχουν οι δύο Βαρικιώτισσες ηλικιωμένες πληροφορήτριες με ταύτιση απόψεων ως προς την ικανοποίησή τους με την παρούσα βιοτική κατάσταση και το παλιότερο βιοτικό τους επίπεδο (συνεισφορές 9 και 10), πραγματοποιείται μετάβαση από τον παρόντα χρόνο σε παρελθοντικό με εγκιβωτισμό μονολογικής αφήγησης (συνεισφορά 24). Η απόκτηση του δικαιώματος για εκτεταμένη συνεισφορά από την επίδοξη αφηγήτρια (T) απορρέει από την χρήση της προπαρασκευαστικής ακολουθίας-ερωτήσης *koj ma?* (συνεισφορά 24), η οποία δεν ακολουθείται από απάντηση της αποδέκτριας του μηνύματος (Σ), στα πλαίσια ενός αιτήματος για ακρόαση ή απλώς συνέχισης της εν λόγω διάδρασης. Το εξωγλωσσικό στοιχείο της παύσης συντελεί, αντιθέτως, στην έναρξη και ανάπτυξη της αξιομνημόνευτης κατά την εκτίμηση της αφηγήτριας εξιστόρησης.

Στο σημείο αυτό πραγματοποιείται, επίσης, μετακίνηση από τον κώδικα της ελληνικής στον σλαβικό κώδικα, που εξυπηρετεί την έναρξη και οργάνωση (Δομή I) του αφηγηματικού λόγου της ομιλήτριας. Στις συνεισφορές 34, 41, 44 και 46 γίνεται αποκλειστική χρήση της σλαβομακεδονικής με ελάχιστες στιγμιαίες μετακινήσεις (Δομή IV) στον ελληνικό γλωσσικό κώδικα, όπως στην περίπτωση του λεξήματος «βούρτσα» της συνεισφοράς 34. Απεναντίας, η δεύτερη συνομιλήτρια (Σ) της κοινότητας Βαρικού στο εν λόγω επικοινωνιακό συμβάν κάνει κατά βάση χρήση του κώδικα της ελληνικής αλλά και περιστασιακά ενός μικτού δίγλωσσου λόγου, όπως ενδεικτικά στη συνεισφορά 45 «*Da nose kal i έπαιζε πιάνο εκεί στη πόρτα. ((μμητικός ήχος και ανάλογη κίνηση χεριών)) (Να κουβαλάει λάσπη και έπαιζε εκεί στη πόρτα), όπου δεν μπορεί να οριστεί ποιος από τους δύο κώδικες υπερισχύει.*

Βάσει των θεωριών του Labov (1972) περί των αφηγηματικών συστατικών, στη συγκεκριμένη διάταξη των αυτοβιογραφικών παρελθοντικών γεγονότων εντοπίζεται συνοχή ως προς τον αφηγηματικό πυρήνα. Η περίοδος της σειράς 24 *Εγώ όταν ήρθα, εγώ έφερα αρκετά ρούχα, μια βαλίτσα ρούχα έφερα και μια βαλίτσα έφερα με τέτοια, με βιβλία αποτελεί, ουσιαστικά, την περίληψη του αφηγήματος, μιας και γίνεται ξεκάθαρη η τοποθέτηση του χρονικού πλαισίου, προλογίζεται το περιεχόμενο του αφηγήματος, ενώ συνάμα δίνονται οι βασικές πληροφορίες υποδομής της ιστορίας. Το αφηγηματικό αυτό γεγονός αντιπαρατίθεται με την άποψη της δεύτερης συνομιλήτριας (συνεισφορά 23) «*Και ρού:χα!?* ((αρνητική κίνηση χεριού και μορφασμός προσώπου)). *Στο ένα χρόνο άμ' αγοράζεις ένα φόρεμα, τι σα τώρα?»* συντελώντας, έτσι, στη διαφοροποίησή ως προς την κατασκευή της ταυτότητας της αφηγήτριας (Τ) έναντι της (Σ). Με στόχο τον σαφή διαχωρισμό των δυο αδερφών γίνεται, επίσης, χρήση του α' και β' πληθυντικού προσώπου (*τέτοια ρούχα εμείς δεν είχαμε, δεν είχατε, τη νυχτικιά τότε με νυχτικιά κοιμόταν αυτή, εμείς δεν είχαμε νυχτικιά, εμείς με košulkes*). Στην ουσία αντιπαρατίθεται το τότε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της κοινότητας (Βαρικού), μέλος της οποίας παρέμενε η (Σ) με τα δεδομένα της ζωής της (Τ), που αντικατόπτριζαν μια διαφορετική προσέγγιση του βίου και της εκπαίδευσης λόγω της ολιγόχρονης διαμονής της εκτός Ελλάδας (Crikvenica, Κροατία). Η αίσθηση της εγγύτητας μεταξύ του παροντικού επικοινωνιακού πλαισίου και του παρελθοντικού κόσμου της αφήγησης, καθώς και η αίσθηση του απροσδόκητου των γεγονότων αποδίδονται εμφατικά μέσω της προτιμητέας χρήσης του ευθύ λόγου, συμπεριλαμβανομένων και κλητικών προσφωνήσεων *Na turi tro voda, aj mar Tino aj, zap'te da si i miam su βούρτσα, ma turi mamo tro voda, Aj mar Dano, aj! Ki a razboliš va čup'ta, Noembri mesec!* (*να χύσε λίγο νερό, αχ μωρή Τίνο αχ, τα δόντια να τα πλένω με βούρτσα, μα ρίζε μάνα λίγο νερό, αχ μωρή Dano αχ. Θα το αρρωστήσεις αυτό το**

κορίτσι, Νοέμβρη μήνα), και της χρήσης του ιστορικού ενεστώτα, για την ακρίβεια της ενεστωτικής υποτακτικής χρήσης *jas da beram kamčinja, da mi nosam* (εγώ να μαζεύω πετραδάκια, να κουβαλάω). Επιπλέον, αποδίδεται η διαδοχική ακολουθία των γεγονότων με τοποθέτηση των ρηματικών λεξημάτων σε μέλλοντα χρόνο *ki praimo, ki prigradimo* (θα κάνουμε, θα κάνουμε τα χωρίσματα/ τις γκρεντιές). Όσον αφορά τον υπόρρητο σχολιασμό των πεπραγμένων, διαφαίνεται να πραγματώνεται μέσω της επαναληπτικής χρήσης των σημαντικών πληροφοριών, εκ των οποίων απορρέει και η διαφοροποίηση των υπο συζήτηση ταυτοτήτων *spravačka, spravačka, ne ki sa vide ni spravačka, ni βούρτσα, ni niščo, ne ki sa vide niščo* (νυχτικιά, νυχτικιά, δεν είχε να δεις ούτε νυχτικό, ούτε βούρτσα, ούτε τίποτα, δεν είχε να δεις τίποτα). Στα πλαίσια της εσωτερικής αξιολόγησης του αφηγήματος εντάσσεται η δημιουργία εικόνων *i romnam edna žena vrneše ut ratut* (θυμάμαι μια γυναίκα περνούσε από το δρόμο) με τη συμβολή ακόμη και εξωγλωσσικών ηχομιμητικών κινήσεων (*da nose kal i έπαιζε πιάνο εκεί στη πόρτα* ((μιμητικός ήχος και ανάλογη κίνηση χειρών)) αλλά και η χρήση προσωδιακών δεικτών περικειμενοποίησης. Πρόκειται, δηλαδή, για τον έντονο επιτονισμό συλλαβών λεξημάτων με καθοριστικό σημασιολογικό περιεχόμενο ως προς την ιδιαιτερότητα της ταυτότητας της αφηγήτριας (*Μια βαλίτσα ό::λο βιβλία*), στοιχείο που λειτουργεί ως εργαλείο κατανόησης του γενικότερου πλαισίου επικοινωνίας.

Όσον αφορά τα ιδιαίτερα στοιχεία της ταυτότητας της αφηγήτριας, αξίζει να σημειωθεί πως ο εξ'αρχής διαχωρισμός της από το λοιπό οικογενειακό σύνολο (*Με λέγανε γιατί φοράω νυχτικιά*), η προσκόλλησή της στο στοιχείο της διαφοροποίησης με ουδεμία (αρχική) προσπάθεια για ομογενοποίηση με τον περίγυρο (*Υστερα τη νυχτικιά δε πρόλαβε να τη κόψει, την έκανε φόρεμα*) αλλά και τα ελαφρώς ειρωνικά και σε μεγάλο βαθμό περιπαιχτικά λόγια του θείου για τη χρήση νυχτικιάς και βούρτσας προμηνύουν την αξιακή απόκλιση της αφηγήτριας από τη βάση του παρόντος κοινοτικού συστήματος. Ούτως ή άλλως, τα προνομιούχα αντικείμενα (βούρτσα, νυχτικιά) δε χαρακτήριζαν την κοινότητα στο σύνολό της κατά τη διάρκεια των δεκαετιών εκείνων (*Vileše vujče mi, aj mar Tino aj, zap'te da si i miam su βούρτσα. Spravačka, spravačka*). Στο τέλος του αφηγήματος διαφαίνεται η αποδοχή των ισχυόντων κανόνων και η συμβατική επανένταξη της αφηγήτριας στο σύνολο της εν λόγω κοινότητας, όπως αποδεικνύει η συμμετοχή της ίδιας στην προσπάθεια οικοδόμησης του σπιτιού. Και πάλι, όμως, δεν εκλείπουν τα στοιχεία που μαρκάρουν τη διαφοροποίησή της από τα λοιπά ενδοκοινοτικά μέλη *Da nose kal i έπαιζε πιάνο εκεί στη πόρτα, Ja s'kaš da zafatam Nto ρε μι φα σολ λα σι* (Να κουβαλάει λάσπη και έπαιζε πιάνο εκεί στην πόρτα).

Το κλείσιμο του αφηγήματος πραγματώνεται στη συνεισφορά (47), συνοψίζοντας την κατάσταση με ουσιαστική μετάβαση από τον παρελθόντα στον παρόντα χρόνο, την οποία καθιστούν φανερά τα ρήματα *duneše* και *ki i čitam* (έφερε, θα τα διαβάσω). Το καταληκτικό ερώτημα της επιγραμματικής αφηγηματικής ολοκλήρωσης εντείνει τη διαφοροποίηση μεταξύ των ταυτοτήτων των δύο αδερφών ομιλητριών, καθώς πραγματοποιείται η αντιπαραθετική αναφορά της ύπαρξης, από τη μια, μεγάλου αριθμού βιβλίων (αναλογικά με το ιδιαίτερο εκπαιδευτικό και κοινωνικό προφίλ της Τ) αλλά μηδαμινό ενδιαφέρον, από την άλλη, για ενασχόληση με αυτά, τόσο από την ίδια την αδερφή (Σ) που ποτέ δεν εγκατέλειψε την κοινότητα, όσο και από τον λοιπό οικογενειακό περίγυρο. Πρόκειται, στην ουσία, για την προφορική διατύπωση ειρωνείας, στα πλαίσια της εμφάνισης χιουμοριστικού ύφους. Δεν γίνεται, όμως, πρόκληση γέλιου, παρά την πρόδηλη ασυμβατότητα μεταξύ των δύο γνωσιακών δομών της εν λόγω συνεισφοράς (47), μιας και το τιθέμενο ληκτικό αναπάντητο ερώτημα *Koj i ropala da i isčeta?* (Ποιος τα έψαξε για να τα διαβάσει;) κατέχει κυριολεκτική σημασία, που αντιτίθεται στο σημασιολογικό περιεχόμενο της προηγούμενης πρότασης *jaska vie ki i čitam celi* (εγώ αυτά θα τα διαβάσω ολόκληρα).

Συμπερασματικά, όσον αφορά τα υπό ανάλυση αποσπάσματα της ενότητας αυτής, προκύπτει πως οι δια- και ενδοπροτασιακές γλωσσικές εναλλαγές στη φυσική ροή του αφηγηματικού λόγου, συνδυάζουν στα πλαίσια ενός συνεχούς την οργάνωση του δίγλωσσου λόγου με τις προτιμήσεις των συμμετεχόντων του εκάστοτε επικοινωνιακού συμβάντος. Μέσα από τον συνδυασμό αυτό, δύναται η κατασκευή ή οριοθέτηση των ταυτοτήτων των συνομιλητών και συνομιλητριών μέσω της τοποθέτησής τους έναντι ή υπέρ του ισχύοντος αξιακού συστήματος του εξω- ή ενδοκοινοτικού περιβάλλοντός τους. Επιπλέον, όπως απορρέει από τα παραπάνω αναλυμένα δεδομένα, τα χιουμοριστικά στοιχεία και οι δείκτες περικειμενοποίησης του χιούμορ δεν μπορούν να εκλείψουν από τέτοιου είδους δίγλωσση ανάλυση.

7.3. Δευτεροπρόσωπη αφήγηση

Στα πλαίσια της ανάλυσης των μεταγραμμένων δίγλωσσων δεδομένων, που απορρέουν από την έρευνα πεδίου της παρούσας εργασίας, προέκυψε η ανάγκη για διαχωρισμό των παρακάτω αποσπασμάτων ως προς την ιδιαιτερότητα που φέρουν στην αφηγηματική τους πλοκή. Τα κείμενα, δηλαδή που ακολουθούν, εμπεριέχουν δευτεροπρόσωπη αφήγηση και αναλύονται βάσει των προτυπικών δομικών σχημάτων της προφορικής εναλλαγής γλωσσικών κωδίκων (Auer, 1995).

Το παρακάτω απόσπασμα αποτελεί μέρος της συνομιλιακής διάδρασης με την μια εκ των πληροφορητριών της κοινότητας Καρδιάς (Σ), η οποία αφηγείται τις παρελθοντικές δραστηριότητες και εργασίες του γεωργικού και αγροτικού βίου της κοινότητας καταγωγής της.

Απόσπασμα (10)

1. M: Είναι για το πτυχίο, μην αγχώνεσαι. Θέλω να μου πεις (.) Kak da ti rečam, kak beše vo sel'to? Kak beše zivut tamo? Šo imate praveno? Cel den rabotaše, šo? Šo imaš praveno?

(Πώς να σου πω, πώς ήταν στο χωριό; Πώς ήταν η ζωή εκεί; Τι κάνατε; Όλη μέρα δούλευες, τι; Τι έκανες;)

2. Σ: Na sel'to beme, cel den na niv'te beme, rabotame. Klavame likanca, cel den da prašiš. Klavame čenki, ut ran'to du vičer'ta da prašiš, goli, bosu, koj imaše pliačka? I da sa natupfaše da dojdže, kí sa isušiš. Tutuni. Doime da berme fita. Da sadme. Da prašme. Da fatme setne patofila da trevme. Da kršime. Maki i crni maki. Crni maki. I setne da žnime. Su srput da žniime. Jas nogo prstut si gu siče. Su srput da žniime celti den. Ajde setne da vršiš, da oš ut niv'ta su karpolojut da zakačuvaš snop'ta, da i davaš na kol'ta. Aj pak na gum'to da i prazniš, aj setne da vršiš su kojna, dve kojna tri imaše, s'kaš da vrte na gum'to, mene edno koen tuka ma kasna ((*αναπαραστατική κίνηση χεριού*)), pustana, me kasna, ka ne gu skina vo. Setne da izvaš slama, ut slam'ta da klaš u plem'ta, setne da gu zberiš, da gu veiš (vrao) taka su karpoloi, veter aku ima, da gu due, da zevaš slam'ta da ustane žit'to. Setne da gu darmunišaš. Setne u vreik'to, crni maki. Aj setne čenk'te da krsiš. Da i kršime čenkite. Da i turvat na gum'to, sanoš da lupiš kučani čenk'ta. Žap'te da odat da gredat. Sanuš, aj na ran'to na tut'nut. Drutži raboti. Da periš, su kaz'not da topliš voda, da nosiš ut česm'ta voda, u kupanka taka da trš, su tocki sapun, sate plafki vie da sa napolnat, ut traetine i ut suvarena

voda. Sa čisteia, ne sa čisteia. Maki, crni maki. Aj setne da oraš, jas imam ura::no, da seeš, zvarna da udriš, gnuišta da friliš, na plešta gnuiut su košut, slama taka vaka na plešte, kojn`ta da oš da i na poiš, da i vrzdiš, da i češeš kojn`ta, kravi ako imaše, s`kaš da i izmaldziš, ak imaše ofci, s`kaš da i izmaldziš.

(Στο χωριό ήμασταν, όλη μέρα στα χωράφια ήμασταν, δουλεύαμε. Βάζαμε γλυκάνισο, όλη μέρα να τσαπίζεις. Βάζαμε καλαμπόκια, από το πρωί μέχρι το βράδυ να τσαπίζεις, γυμνοί, ζυπόλυτοι, ποιος είχε ρούχα ((εννοεί και παπούτσια)); Και να άρχιζε να βρέχει, θα στεγνώσεις. Καπνά. Πηγαίνουμε να μαζεύουμε φυτά. Να φυτεύουμε. Να τσαπίζουμε. Να πιάνουμε να καθαρίζουμε μετά τα πρώτα φύλλα (της ρίζας). Να σπάζουμε καπνό. Βάσανα και μαύρα βάσανα. Μαύρα βάσανα. Και μετά να θερίζουμε. Με το δρεπάνι να θερίζουμε. Εγώ πολλές φορές έκοβα το δάχτυλο. Με το δρεπάνι να θερίζουμε όλη μέρα. Άιντε μετά να αλωνίζεις, να πας από το χωράφι με το δικράνι να το καρφώνεις το δεμάτι, να το δίνεις (βάζεις) πάνω στο κάρο. Άι πάλι στο αλώνι να το αδειάζεις, άι μετά να αλωνίζεις με τα άλογα, δυο-τρία άλογα υπήρχαν, έπρεπε να γυρίζουν στο αλώνι, εμένα ένα άλογο εδώ με δάγκωσε ((αναπαραστατική κίνηση χεριού)), κουράστηκα, με δάγκωσε, πως δε μου το `κοψε. Ύστερα να βγάζεις το άχυρο, το άχυρο να το βάζεις στην αχυρώνα, ύστερα να το μαζεύεις (το αλώνι για να το λιχνίσεις), να το λιχνίζεις έτσι με το δικράνι, αέρα άμα έχει, να το φουσήξει, να πάρεις το άχυρο να μείνει το σιτάρι. Κατόπιν να το περνάς από το μεγάλο κόσκινο (το ντάρμαν). Μετά στο τσουβάλι, μαύρος κόπος. Άι μετά τα καλαμπόκια να τα σπάζεις. Να σπάζουμε τα καλαμπόκια. Να τα αδειάζουν στο αλώνι, όλο το βράδυ να καθαρίζεις τα κοτσάνια του καλαμποκιού. Τα βατράχια να πάνε να έρχονται. Όλο το βράδυ, άι το πρωί στα καπνά. Άλλες δουλειές. Να πλένεις, με το καζάνι να ζεσταίνεις νερό, να φέρνεις από τη βρύση νερό, στη ζύλινη λεκάνη έτσι να τρίβεις, με λίγο σαπούνι, όλα τα χέρια τέτοιες φούσκες να γεμίζουν, από το τρίψιμο και το ζεστό νερό. Καθάριζαν, δεν καθάριζαν. Βάσανα, μαύρα βάσανα. Άι μετά να οργώνεις, εγώ έχω οργώ::σει, να σπέρνεις, να χτυπάς σβάρνα, κοπριές να πετάς, στην πλάτη η κοπριά με το κοφίνι, το άχυρο έτσι στην πλάτη ((πήγαινε κοπριά και γύριζε με άχυρο)), τα άλογα να πας να τα ποτίζεις, να τα δένεις, να τα χτενίζεις τα άλογα, αγελάδες άμα υπήρχαν, ήθελες να τις αρμέξεις, άμα υπήρχαν πρόβατα, έπρεπε να τα αρμέξεις).

3. M: Εσείς τι είχατε?

4. Σ: Imame dve kravi imame i niku kouku ofci.

(Είχαμε δυο αγελάδες, είχαμε και μερικά πρόβατα).

5. M: Axa.

6. Σ: Maki, maki, a, via bea. U zim`ta s`kaj da klat edna soba, toukava bea, star`te sidea na sob`ta. Mlad`te nemaše red. Uzdolu roguzini frleni. Tie bea velenčina. I edno jatek su

slama, s`te taka bea. Su slama frleno, tamu ližea. Ni pliačka, ni ništo, ništo šo sa vele. Da ništo nemaše. Čorba, taka čorba imaše, varea tro bob, klavaia tocki bob, voda, tocki maslo, s`te voda, patati, dve patati tri, kromet, ako go mu imae i toa. Ako imaja φτώχεια, ne imaja, piperki u kisilina su klavaja (.) κύποι. Dumati (.) κύποι! Da i pravat da jadat za zim`ta. Tie bea na širejne mesto, tie bea, nemaše. Φτώχεια, φτώχεια, φτώχεια. Koj znaeše pari? Koj znaeše, koj imaše videno pari? Na kušoi slami da frliš, gnuišta, vai!

(Βάσανα, βάσανα, α, αυτά ήτανε. Τον χειμώνα ήθελαν να βάλουν μια θερμάστρα, τόση ήταν, οι παππούδες κάθονταν στη σόμπα. Οι νέοι δεν είχαν σειρά. Κάτω ψάθες απλωμένες. Αυτές ήταν οι βελέντζες. Και ένα στρώμα με άχυρα, όλα έτσι ήταν. Με άχυρο (το στρώμα) πεταμένο, εκεί ζάπλωναν. Ούτε ρούχα, ούτε τίποτα, τίποτα που λένε. Τίποτα δεν υπήρχε. Φαγητό, έτσι φαγητό υπήρχε, έβραζαν λίγο φασόλι, έβαζαν λίγο φασόλι, νερό, λίγο λάδι, μόνο νερό, πατάτες, δυο τρεις πατάτες, κρεμμύδι, αν υπήρχε και αυτό. Αν είχαν φτώχεια, δεν είχαν ((τίποτα)), πιπεριές στο ζύδι έβαζαν (.) κιούπια. Ντομάτες (.)κιούπια! Να τα κάνουν να τρώνε τον χειμώνα. Αυτά ήταν στη θέση του τυριού, αυτά ήταν, δεν είχε. Φτώχεια, φτώχεια, φτώχεια. Ποιος ήξερε από χρήματα; Ποιος ήξερε, ποιος είχε δει λεφτά; Στα κουφίνια άχυρο να πετάς, κοπριές, vai!)

7. M: Δεν είχε οικογένειες που ξέρατε ότι είναι πιο πλούσιες?

8. Σ: Είχε, είχε! Είχαν και το ψωμί όμως. Εκείνες, που ήταν πιο φτωχοί, δεν είχαν και το ψωμί.

9. M: Και ποιος τους έδινε? Koj mu davaše? (Ποιος τους έδινε;)

10. Σ: S`kaš da oš ut ni, da zevaš edna tinkia žito, da praš brašno, celo leto da ta skapat da mu rabotiš.

(Έπρεπε να πας από το σπίτι τους, να πάρεις ένα τενεκέ σιτάρι, να κάνεις αλεύρι, όλο το καλοκαίρι να σε λιώσουν να τους δουλεύεις).

11. M: Razbra. (Κατάλαβα).

12. Σ: Da se isplatiš. Celo leto s`kaš da rabotaš. Celo leto da oš da mu rabotiš, da isplatiš tenkiite žito.

(Για να ξεπληρώσεις. Όλο το καλοκαίρι έπρεπε να δουλεύεις. Όλο το καλοκαίρι να πας να τους δουλεύεις, να ξεπληρώσεις τους τενεκέδες σιταριού).

13. M: Ajde!

14. Σ: Lep nemaše, taka. Mu klavaja i čenka natre. Su trici lep, όμως beše slatko su tricite, vo lep, vo, koj znae šo klavat natre, alis prazno. Toj lep beše u furnata, ia sa čineše ((αναπαραστατική κίνηση χεριών)). Bab ti beše nogo morfitliika. [...] U let`to na niv`ta bosì na prsta (.) e: (.) I voda ((presna)) da na polniš ut česmata i na česma. Bosì.

(Ψωμί δεν είχε, έτσι. Του έβαζαν και καλαμπόκι μέσα. Με πίτουρα ψωμί, όμως ήταν νόστιμο με

τα πίτουρα, αυτό το ψωμί, αυτό, ποιος ξέρει τι βάζουν μέσα, σαν κούφιο ((μαλακό)). Αυτό το ψωμί ήταν στο φούρνο, να τόσο γινόταν ((αναπαραστατική κίνηση χεριών)). Η γιαγιά σου ήταν πολύ ταλαντούχα. [...] Το καλοκαίρι στο χωράφι ξυπόλυτοι στο χώμα (.) ε: (.) Και νερό φρέσκο να γεμίσεις από τη βρύση και στη βρύση. Ξυπόλυτοι).

15. M: Axa.

16. Σ: Nemaše takfi cimenta. Da teče krfiište. Koj znaeše čeili? Ne, nemame, ne nie sam, s'te!

(Δεν είχε τέτοια τσιμέντα. Να τρέχουν τα αίματα. Ποιος ήξερε από παπούτσια; Όχι, δεν είχαμε, όχι μόνο εμείς, όλοι!)

17. M: Και πως ήσασταν στα χωράφια bez čevli (χωρίς παπούτσια)?

18. Σ: Bosi, bosi, bosi, bosi. Taka. Traina (Ξυπόλυτοι, ξυπόλυτοι, ξυπόλυτοι, ξυπόλυτοι. Έτσι. Αγκάθια).

19. M: Και το χειμώνα και το καλοκαίρι?

20. Σ: Το χειμώνα άμα είχες κανά λάστιχο παπούτσι θα το έβαζες, άμα δεν (.) Traina u let'to s'te notzi ut uz dolu p'lni. S'kaš da sednime da i izvagame su iglata. P'lni treina ut uz dolu. Takfo život beše.

(Όλα τα πόδια από κάτω γεμάτα αγκάθια το καλοκαίρι. Έπρεπε να καθόμαστε να τα βγάζουμε με τη βελόνα. Γεμάτα αγκάθια από κάτω. Τέτοια ζωή ήταν).

21. M: Razbra. (Κατάλαβα).

22. Σ: Takfo život. (Τέτοια ζωή).

Στο παραπάνω απόσπασμα η χρήση του β' προσώπου θα μπορούσε να είχε αντικατασταθεί από πρωτοπρόσωπη αφήγηση με χρήση των αντίστοιχων αντωνυμικών και ρηματικών τύπων, τόσο στον ενικό όσο και στον πληθυντικό αριθμό, καθώς η σλαβόφωνη ομιλήτρια (Σ) φέρει την ιδιότητα της αυτοδιηγητικής αφηγήτρια, έχοντας βαθιά γνώση των πεπραγμένων, μιας και αποτέλεσαν κομμάτι του παλιότερου βίου της, χαρακτηριζόμενου κατά κόρον από γεωργικές κι αγροτικές ασχολίες. Η περιγραφική αφήγηση των αλλοτινών εκείνων καθημερινών δραστηριοτήτων είναι μακροσκελής, μιας και η χρήση του δευτέρου προσώπου συναντάται μέχρι και το τέλος του αφηγηματικού αυτού επεισοδίου. Λόγω του βαθμού δυσκολίας των εξιστορούμενων εργασιών και καθηκόντων επιτυγχάνεται μέσω της δευτεροπρόσωπης αφήγησης η εικονική ανάμειξη του ακροατή (στην περίπτωση της εν λόγω επικοινωνιακής συνδιάδρασης πρόκειται για τη δική μου ανάμειξη ως συνεντευκτρια) και προκαλείται η ενσυναίσθηση (Siewierska, 2004), η οποία και δηλώνεται μέσω της διπλής

χρήσης του ρηματικού τύπου *razbra* (κατάλαβα) στην πρόταση 11 και 21, του επιφωνήματος έκπληξης *ajde* (πρόταση 13) αλλά και του επιφωνήματος κατανόησης *aha* (συνεισφορά 15).

Όσον αφορά τις γλωσσικές μετακινήσεις, που προκύπτουν στο απομαγνητοφωνημένο απόσπασμα, παρατηρείται πως στην συνεισφορά (1) με την αλλαγή των κωδίκων από τον ελληνικό στον σλαβικό «Είναι για το πτυχίο, μην αγχώνεσαι. Θέλω να μου πεις (.) *Kak da ti rečam, kak beše vo sel'to? Kak beše zivut tamo? Šo imate praveno? Cel den rabotaše, šo? Šo imaš praveno?»* (Πώς να σου πω, πώς ήταν στο χωριό; Πώς ήταν η ζωή εκεί; Τι κάνατε; Όλη μέρα δούλευες, τι; Τι έκανες;) περικειμενοποιείται η επιλογή του σλαβικού κώδικα ως γλώσσα-βάση της ηλικιωμένης συνομιλήτριας (Σ), όπως διαφαίνεται και στις μετέπειτα αποκρίσεις της. Οι μοναδικές μετακινήσεις από πλευράς της στην ελληνική γλώσσα πραγματοποιούνται στη σειρά 8 «Είχε, είχε! Είχαν και το ψωμί όμως. Εκείνες, που ήταν πιο φτωχοί, δεν είχαν και το ψωμί» και σειρά 20 «Το χειμώνα άμα είχες κανά λάστιχο παπούτσι θα το έβαζες, άμα δεν (.)». Ουσιαστικά, απορρέουν από την προτιμητέα γλώσσα, στην οποία τέθηκε το ερώτημα που κλίθηκε να απαντήσει μέσα στην επικοινωνιακή μας διάδραση. Μιας και ο λόγος της δείχνει να είναι από την αρχή της συνομιλίας μονόγλωσσος ως προς τον σλαβικό κώδικα, ενώ ο δικός μου ως προς τον ελληνικό, οι δύο αυτές εναλλαγές θα μπορούσαν να σημάνουν τον καθορισμό μιας κοινής προτιμητέας γλώσσας (Δομή II), γεγονός που αναιρείται, όμως, από την ίδια, καθώς επανέρχεται στην χρήση του σλαβικού κώδικα και στις 2 περιπτώσεις. Αξίζει να σημειωθεί, πως με τη στιγμιαία γλωσσική μετακίνηση στη σειρά 7 μέσω της φράσης «Φτώχεια, φτώχεια, φτώχεια» μαρκάρεται η έμφαση, που αποδίδει η αφηγήτρια στα λεγόμενά της, δίχως όμως να μεταβάλλεται ο γλωσσικός κώδικας-βάση του λόγου της.

Όπως και στο προηγούμενο συνομιλιακό απόσπασμα, έτσι και στο απόσπασμα (11), οι γλωσσικές μετακινήσεις του αφηγητή (Τ) εμπεριέχουν στοιχεία δευτεροπρόσωπης αφήγησης. Πρόκειται, ουσιαστικά, για δίγλωσση συνομιλία με συνδρόντα πρόσωπα δύο μέλη της κοινότητας Καρδιάς (Τ, Ρ), για τα οποία παρατίθενται από τον (Τ) αφηγηματικά δεδομένα σχετικά με τον γάμο τους.

Απόσπασμα (11)

1. Μ: Και μετά για (.) za brakut? (Και μετά για (.) για τον γάμο);\
2. Τ: E, brak έγινε. (E, γάμος έγινε).
3. Μ: ((Επιφώνημα κατάφασης)) Και πώς ήταν εκεί τα έθιμα, τι κάνατε, πώς ξεκινήσατε,

μια βδομάδα νωρίτερα;

4. T: A, για το γάμο λες.

5. M: Για τον γάμο, ναι.

6. T: Για το γάμο *baška knigi*, πιστοποιητικό *zenaš ut tamo*, πιστοποιητικό *ut tuka, mu davaš na poput i kanonisfa, ti vele taa Nedelja ki sa vedž'ta. Fašta setne sfirki, s'oi ka mu velat, sata* (.) *takfite*.

(Για το γάμο *χώρια χαρτιά*, πιστοποιητικό *παίρνεις από εδώ*, πιστοποιητικό *από εκεί*, το *δίνεις στον παπά και κανονίζει*, σου *λέει αυτή την Κυριακή θα παντρευτείτε. Πιάνει ύστερα όργανα*, *s'oi óπως λένε, óλοι* (.) *τέτοιιοι*).

7. P: *Rodnin'te*. (*Συγγενείς*)

8. T: *Rodnin'te*. (*Συγγενείς*)

9. M: ((*επιφώνημα κατανόησης*))

10. T: *Utidome tuga da a zev'me su traxter. Ne imaše aftokin'to*.

(*Πήγαμε τότε να την πάρουμε με το τραχτέρ. Δεν υπήρχε αυτοκίνητο*).

11. M: *Su traxte::r?* (*Με το τραχτε::ρ*)?

12. T: *Su traxter*. (*Με το τραχτέρ*).

13. M: Στην καρότσα σε είχαν, γιαγιά!

14. T: Ακούς?

15. P: [Ο *κουμπάρος* ήτανε].

16. T: [I *nie, karasidni i pak ut druitži sela šo udea su kojnut, s'kaš da a klat na kojnut nivistata u zгоре, snek ja toku* ((*αναπαραστατική κίνηση*)) *da a donešat do crkf'ta i da sa vedža*.

(*Κι εμείς, κάποιοι και πάλι από άλλα χωριά που πήγαιναν με το άλογο, óπως την έβαζαν πάνω στο άλογο, χιόνι να τόσο* ((*αναπαραστατική κίνηση*)) *για να την φέρουν μέχρι την εκκλησία και να παντρευτούμε*).

Πιο συγκεκριμένα, η θεματική της προκειμένης αφήγησης περιστρέφεται γύρω από τα πεπραγμένα γεγονότα βάσει της τότε εθιμοτυπίας του γάμου των (T) και (P) στις αρχές της δεκαετίας του '60 στην επαρχία Εορδαίας. Η συνεισφορά 6 είναι η μοναδική, στην οποία γίνεται εμφάνιση της δευτεροπρόσωπης αφήγησης μέσω των ρηματικών τύπων *davaš* (*δίνεις*), *zenaš* (*παίρνεις*) και του αντωνυμικού τύπου *ti* (*vele*) (*σου λέει*). Αναφορικά με την εναλλαγή των γλωσσικών κωδίκων η αρχική μετακίνηση από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα στη σειρά 1 «Και μετά για (.) *za brakut?*» (Και μετά *για* (.) *για τον γάμο*); προκαθορίζει, óπως φαίνεται και στη συνέχεια, την χρήση ενός μικτού δίγλωσσου μέσου.

Παρά την απουσία κοινού συνομιλιακού κώδικα, η συνεχής αντιπαράθεση διαφορετικών σημειωτικών συστημάτων συμβαδίζει, ούτως ή άλλως, με τη δίγλωσση ταυτότητα των υπό μελέτη ομιλητών. Άξιας αναφοράς είναι η εναλλαγή και χρήση της ελληνικής στη σειρά 13 «Στην καρότσα σε είχαν, γιαγιά!», η οποία μαρκάρει την αλλαγή του αποδέκτη (P) του εν λόγω μηνύματος και αποτελεί, ουσιαστικά, κάλεσμα για συμμετοχή στη συνομιλιακή διάδραση ενός τρίτου προσώπου (Δομή I), μιας και η προηγούμενη προτιμητέα γλώσσα ήταν η σλαβομακεδονική (σειρές 6-12). Η γλωσσική αυτή ενέργεια συνεχίζεται και επιβεβαιώνεται από τον πρώτο συμμετέχοντα (T), ο οποίος κατόπιν, επίσης, γλωσσικής μετακίνησης θέτει στη σειρά 14 το δικό του ερώτημα «Ακούς?» στην ελληνική.

Εκτός από τα προσωπικά και χρονικά αφηγήματα, που παρατέθηκαν και μελετήθηκαν παραπάνω, ακολουθούν δυο αποσπάσματα (12, 13) της ίδιας συνομιλιακής διάδρασης με ομιλήτρια της κοινότητας Εμπορίου (E). Πρόκειται για επεξηγηματικά αποσπάσματα της τοπικής προφορικής ιστορίας (Linde, 1993), στηριζόμενης σε εθιμοτυπίες και συνήθειες της κοινότητας σε παρελθόντα χρόνο. Όπως στα προηγούμενα συνομιλιακά επεισόδια, έτσι και σε αυτήν την περίπτωση, η χρήση του β' προσώπου προσδίδει στην αφήγηση αμεσότητα λόγου αλλά και μια πιο δημιουργική χροιά στη διάρκεια της εξιστόρησης (Richardson, 2006: 35). Τα αποσπάσματα αυτά αποτελούν σύντομες ετεροδιηγητικές αφηγήσεις μηδενικής εστίασης, με μη συμμετοχή της αφηγήτριας στα εξιστορούμενα γεγονότα και παρουσίαση των σκέψεων, προθέσεων, κινήτρων και συναισθημάτων των συμμετεχόντων του αφηγηματικού αυτού επεισοδίου. Η συνομιλιακή διάδραση αντιστοιχεί στα δύο ακόλουθα αποσπάσματα με τη θεματική του χωρισμού και των παρελθοντικών περιπτώσεων της μη συμμόρφωσης μιας νέας κοπέλας με τους άτυπους κανόνες της τιμιότητας πριν τον γάμο.

Απόσπασμα (12)

1. M: Τον καιρό εκείνο χωρίζανε?
2. E: Χωρίζανε!
3. M: Αλήθεια?
4. E: Βέβαια! Όχι τόσο συχνά όπως εδώ, αλλά χωρίζανε. Πώς δε χωρίζανε!
5. M: Νόμιζα ήταν απαγορευμένο.
6. E: Όχι.
7. M: Στη Καρδιά ήτανε.
8. E: De facto! Όχι (.) πως, υπήρχανε χωρισμοί.
9. M: Δε ξέρω πώς είχαμε τόσο σκληρή, σε μας ήτανε πολύ σκληρή η κοινωνία.
10. E: Πως (.) και σε μας ήτανε τότε... *Ki ti doe na kasmetur, ki gu zemaš, kak puminvaš.*

κί puminvaš. A, η αυτή πες του.. su drugo maš ako udeše, tuga ne ta prusteše nikui. Prostim θα πει συγχωρώ. Ne ta prusteše nikui. Ta zivaše tatkuto doma, e:: ne ustavaše nitu majka ti nitu brajka ti da ti zborvat. Rabutaše katu kuč' to doma.

(Θα σου έρθει η τύχη, θα τον πάρεις, όπως περνάς, θα περνάς. A, η αυτή πες του.. με άλλον άντρα άμα πήγαινε, τότε δε σε συγχωρούσε κανείς. Prostim θα πει συγχωρώ. Δε σε συγχωρούσε κανείς. Σε έπαιρνε ο πατέρας στο σπίτι, e:: δεν άφηνε ούτε τη μητέρα σου ούτε τα αδέρφια σου να σου μιλούν. Δούλευε σαν το σκυλί στο σπίτι).

11. M: Crno kuče. (Μάυρο σκυλί).

12. E: I ne ti gu zivaja lafu cel den. (Και δε σου έπαιρναν την κουβέντα όλη μέρα).

13. M: Ωχ.

14. E: I na sofrata sidnuvaja pišim da iadat oni i setne sidnuvaše, šo uštanuvaše ut iadejne ut madza strana da iade čup'ta. I na niv'ta koga ia zivaja, ne rabutaja zaino na sašto mesto, taa rabutaše na drug'to kraj na nivjata i drug'ta familjata rabutaše na edno mesto i koga udea pud emšu, emšu είναι δέντρο, οτιδήποτε.

(Και στο τραπέζι πρώτα κάθονταν αυτοί να φάνε και μετά καθόταν, ό,τι απέμενε από το φαγητό να φάει η κοπέλα. Και στο χωράφι όταν την έπαιρναν, δε δούλευαν μαζί στο ίδιο μέρος, αυτή δούλευε στην άλλη άκρη του χωραφιού και η άλλη (υπόλοιπη) οικογένεια δούλευε σε ένα μέρος και όταν πήγαιναν κάτω από το δέντρο ((ήταν όλοι αυτοί μαζί)), emšu είναι δέντρο, οτιδήποτε).

Όσον αφορά την εναλλαγή των γλωσσικών κωδίκων, η μετακίνηση από την ελληνική στη σλαβομακεδονική από την ομιλήτρια της κοινότητας Εμπορίου στη συνεισφορά 10, αποσκοπεί στην οργάνωση του λόγου της, καθώς στο σημείο «Πως (.) και σε μας ήτανε τότε... Κί ti doe na kasmetur, κί gu zemaš, kak puminvaš, κί puminvaš» (Θα σου έρθει η τύχη, θα τον πάρεις, όπως περνάς, θα περνάς) μαρκάρεται, ουσιαστικά, η αρχή του αφηγηματικού της λόγου (Δομή I), στον οποίο και παρεμβάλλονται τα στοιχεία της δευτεροπρόσωπης αφήγησης. Στις συνεισφορές 10 και 14 σημειώνεται στιγμιαία μετακίνηση στην ελληνική «Prostim θα πει συγχωρώ» και «emšu είναι δέντρο, οτιδήποτε», όπου μαρκάρεται η επεξηγηματική δράση του λόγου της ομιλήτριας (E) αντικατοπτρίζοντας την προτυπική δομή I στα πλαίσια της οργάνωσης του δίγλωσσου λόγου.

Εν συγκρίσει με το απόσπασμα (12) της ενότητας αυτής η περιορισμένη χρήση του δευτέρου προσώπου στο ακόλουθο απομαγνητοφωνημένο κείμενο καθιστά πιο διακριτική τη λειτουργία της προσφώνησης, μιας και στις συνεισφορές 5 και 11, όπου και εμφανίζονται τύποι β' προσώπου όπως da ti napravave (να σου κάνει), da oš (να πας), da šumkaš (να

ψάχνεις), *za da naš* (για να βρεις), *da imaš* (να έχεις), γίνεται τροπή σε τριτοπρόσωπη αφήγηση, όσον αφορά τους λοιπούς ρηματικούς τύπους. Κατ' αυτόν τον τρόπο καθίσταται μεταξύ της αφήγησης και της πρόσληψης του αφηγηματικού μηνύματος διακριτό το κενό τονίζοντας τη διαφοροποίηση και συνάμα απόσταση του ακροατή από τον αφηγηματικό κόσμο.

Απόσπασμα (13)

1. E: Ne a nae česna i a vrnaja nazat. I ka varnuvaja nazat? Zivaja edno golo magare bez samar, a klavaja da sedne naopko na magari'to, obras katu na paškata na sede.

(Δεν την έβρισκαν τίμια και την γύριζαν πίσω. Και πως την γύριζαν πίσω; Έπαιρναν έναν γάιδαρο χωρίς σαμάρι, την έβαζαν να καθίσει ανάποδα στο γαϊδούρι, το πρόσωπο να κοιτάζει προς την ουρά).

2. M: Αλήθεια??

3. E: Ναι! Mu i tuvarvaja s'ti raboti šo imaše ut prika. [...] I šo imaše ut prika čup'ta, tuga prik'ta a klavaše u sentuci, su se seduci i tuvarvaja na edno drugo magare i a varnuvaja su idna šamia zaviena dan' mu sa pule glav'ta, naopko sednata. Seg a kak šo e magari'to, na paškata sednata da ma a pule paškata na magari'to, da ne bide ut spredi obrasu.

(Ναι! Της φόρτωναν όλα τα πράγματα που είχε από την προίκα. [...] Και ό,τι είχε από την προίκα το κορίτσι, τότε την έβαζαν την προίκα σε μπαούλα, μαζί με όλα τα μπαούλα την φόρτωναν σε ένα άλλο γαϊδούρι και την γύριζαν με μια μαντήλα σκεπασμένη για να μην της φαίνεται το κεφάλι, όπως ήταν ανάποδα καθισμένη. Τώρα όπως είναι το γαϊδούρι, καθισμένη ((αυτή)) στην ουρά για να βλέπει την ουρά του γαϊδουριού, για να μην κοιτάζει μπροστά το πρόσωπό της).

4. M: Σα τιμωρία.

5. E: I a nuseja doma, mu vikaja na tatko mu, im a davaja. I setne tatkoto ne mu prigorvaše. Beše gulema stramota tie gudini da ti naprave edna takfa rabota, ženskuto ne maškuto, ženskuto. I a zivaia doma ama nimaše laf za nea.

(Και την έφερναν στο σπίτι, φώναζαν στον πατέρα της, τους την έδιναν. Και ύστερα ο πατέρας δε της μιλούσε. Ήταν μεγάλη ντροπή εκείνα τα χρόνια να σου κάνει μια τέτοια δουλειά, η γυναίκα όχι ο άντρας, η γυναίκα. Και την έπαιρναν στο σπίτι αλλά δεν υπήρχε λόγος για αυτήν).

6. M: I muzeše da najde drug'to? *(Και μπορούσε να βρει άλλον;)*

7. E: Ne a zivaja. Ne a zivaja. *(Δεν την έπαιρναν. Δεν την έπαιρναν).*

8. M: Και μετά στην ουσία?

9. E: Vileja ne beše česna. *(Έλεγαν ότι δεν ήταν τίμια).*

10. M: Και μετά στην ουσία γεροντοκόριαζε.

11. E: Γεροντοκόριαζε, μιζέριαζε, αυτοκτονούσε. Ή γέρναγε σε ένα δωμάτιο παραπεταμένη. A imaja edna odaja natre, mu frlaja edno komat lep i ne a isapea za čovek natre u kujkata. Ne mu izborvaja. Majkata katu majka se bole, ut skrišum s'kaš da mu zaneše tro alva ko praveja, alva praveme ut kori tuga. Kori, st'ličeni kori, praveme alva, nimame šeker, šekeru beše, za da gu najdžaše šekerut, tribaše da oš na Kailjari da šumkaš za da naš šeker, da imaš doma tro šeker.

(Και την είχαν σε ένα δωμάτιο μέσα, της πετούσαν ένα κομμάτι ψωμί και δεν την υπολόγιζαν για άνθρωπο μέσα στο σπίτι. Δεν της μιλούσαν. Η μάνα σαν μάνα πονάει, στα κρυφά ήθελε να της πηγαίνει λίγο χαλβά όταν έκαναν, χαλβά κάναμε από πέτουρα τότε. Πέτουρα, σπασμένα πέτουρα, κάναμε χαλβά, δεν είχαμε ζάχαρη, η ζάχαρη ήταν, για να βρεις τη ζάχαρη, χρειαζόταν να πας στο Καϊλάρι ((Πτολεμαΐδα)) να ψάχνεις για να βρεις ζάχαρη, να έχεις σπίτι λίγη ζάχαρη).

12. M: Šumka τι είναι?

13. E: Da šumkaš, να ψάχνεις.

Αναφορικά με τη δομή του δίγλωσσου λόγου στην εξεταζόμενη συνομιλία, παρατηρείται ό,τι η αφήγηση διαθέτει ως γλώσσα-βάση τον σλαβικό κώδικα με ελάχιστες μετακινήσεις στην ελληνική σε περιπτώσεις μαρκαρίσματος και απόδοσης έμφασης των εξιστορούμενων ενεργειών, όπως στη συνεισφορά 11 «Γεροντοκόριαζε, μιζέριαζε, αυτοκτονούσε. Ή γέρναγε σε ένα δωμάτιο παραπεταμένη». Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί πως έχει προηγηθεί πρόταση διατυπωμένη στα ελληνικά (συνεισφορά 10: «Και μετά στην ουσία γεροντοκόριαζε»), με αποτέλεσμα να προδιαθέτει την ηλικιωμένη συνομιλήτρια για τη στιγμιαία εναλλαγή κωδίκων στη σειρά 11, μιας και επαναλαμβάνει στην περίπτωση αυτή τα προλεγόμενα της συνομιλήτριάς της.

Όπως προκύπτει από την ανάλυση των παραπάνω επικοινωνιακών επεισοδίων, παρατηρείται πως η εναλλαγή του ελληνικού με τον σλαβικό κώδικα της επαρχίας Εορδαίας αποτελεί την κυρίαρχη υφολογική επιλογή και στις περιπτώσεις επικοινωνιακών συμβάντων, όπου η χρήση του δεύτερου ενικού προσώπου αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της αφηγηματικής δράσης για πολλά αυτοβιογραφικά, χρονικά, ιστορικά αφηγήματα. Πρόκειται, στην ουσία, για συχνή προτιμητέα τακτική των δίγλωσσων σλαβόφωνων ομιλητών και ομιλητριών της Εορδαίας, μέσω της οποίας προσδίδεται, στα πλαίσια του οργανωτικού επιπέδου του δίγλωσσου λόγου τους, η επικοινωνιακή αμεσότητα βάσει του περιεχομένου του εκάστοτε επικοινωνιακού επεισοδίου.

8. Μεταγλωσσικά σχόλια για τη γλώσσα

Από τη διεξοδική μελέτη των δεδομένων που απορρέουν από τη συγκεκριμένη επιτόπια έρευνα, οι ομιλητές/ ομιλήτριες χαρακτηρίζουν τη γλώσσα ως «ντόπια», «ιντόπτσκι», «δικά μας», «naši» ή «makedonski». Η επιλογή και κατ' επέκταση χρήση του εκάστοτε κώδικα από τους γηραιότερους ομιλητές των δίγλωσσων κοινοτήτων της επαρχίας Εορδαίας έρχεται σε πλήρη αντιστοιχία είτε με τις ενδοκοινοτικές ή προσωπικές δράσεις, όπου και χρησιμοποιείται «η δική τους γλώσσα» είτε με τις επίσημες και εκτός κοινότητας δράσεις, όπου και γίνεται χρήση της «γλώσσας των άλλων», του κώδικα δηλαδή της πλειονότητας, που στην προκειμένη περίπτωση είναι η ελληνική. Ενδεικτικά παρατίθενται στην περίπτωση αυτή τα ακόλουθα συνομιλιακά αποσπάσματα:

Απόσπασμα (14)

1. Μ: Χμ.. Τι ήθελα να σε ρωτήσω (.) Πως σου ήτανε πιο εύκολα με τη γλώσσα, στα ντόπια ή στα ελληνικά?
2. Σ: Jaska du šu sa storu taka i oše sega šo udea u Kozani, επειδήs polafam grčki, mu lafeja, ne znam kak mu grede, mi vileja ut Banica sum. ((γέλια)) Zašto i smiea tro u dučan'te, šo bea žen'te, i vilea, από τη Banica είσαι που μιλάς έτσι, ne znam kak lafam, na možam da i isčistam.

(Εγώ μέχρι τώρα έγινα έτσι και ακόμα τώρα που πηγαίναμε στην Κοζάνη, επειδή μιλάω ελληνικά, μου έλεγαν, δεν ξέρω πως μου έρχεται, μου έλεγαν, ότι είμαι από την Μπάνιτσα⁹. Γιατί γελούσαν λίγο στα μαγαζιά, όπου ήταν γυναίκες, κι έλεγαν, από τη Μπάνιτσα είσαι που μιλάς έτσι, δε ξέρω πως μιλώ, δε μπορώ να τα πω καθαρά).

3. Μ: Banica η Βεύη δεν είναι? Banica?
4. Σ: Ut tuka ut vokre sa tie, Banica. ((γέλια))
(Από εδώ απ' αυτήν την μεριά είναι αυτοί, Μπάνιτσα ((γέλια))).
5. Μ: Razbra, sega razbra. Αλλά.. *(Κατάλαβα, τώρα κατάλαβα).*
6. Σ: Koga utidoja u dukian'te, deka lafeja, lafeja taka, idno grčko dve, mu frlai i edno našo, bez da sakam. ((γέλια)) Taka lafime nie, taka sne učeni.

(Όταν πήγαιναν στα μαγαζιά, όπου μιλούσαν, μιλούσαν έτσι, ένα-δυο ελληνικά, πετούσα και κανένα δικό μας, χωρίς να θέλω. Έτσι μιλάμε εμείς, έτσι είμαστε μαθημένοι).

7. Μ: Μια ερώτηση (.) Οι γειτόνισσες, οι ξαδέρφες, όταν μαζευσάσαν για καφέ, θα μιλούσατε στα ντόπια ή στα ελληνικά?

⁹ Άνω και Κάτω Κώμη (πρώην «Άνω και Κάτω Μπάνιτσα»), νομού Κοζάνης

8. Σ: Tamo? (Εκεί;)

9. Μ: I vo sel'to i tuka, όταν ήρθατε, vo crkf'ta?

(Και στο χωριό και εδώ, όταν ήρθατε, στην εκκλησία;)

10. Μ: Naši, naši. Αμα sa bireme ženi, naši! Naši lafeme. Naši lafeme. Grčki, ne!

(Δικά μας, δικά μας. Αμα μαζεύομασαν οι γυναίκες, δικά μας! Δικά μας μιλούσαμε. Δικά μας μιλούσαμε. Ελληνικά, όχι!)

Στο απόσπασμα (12) αν και η ερώτηση εμπεριέχει τη λέξη «ντόπια», οι απαντήσεις της ομιλήτριας (Σ) από την κοινότητα της Καρδιάς εμπερικλείουν τη λέξη «naši» (προτάσεις 6, 10), η οποία μεταφράζεται ως «τα δικά μας». Επίσης, η φράση της συνεισφοράς 2 «ne znam kak lafam, na možam da i isčistam» (δε ξέρω πως μιλώ, δε μπορώ να τα πω καθαρά), ακολούθως «Taka lafime nie, taka sne učeni» (Έτσι μιλάμε εμείς, έτσι είμαστε μαθημένοι) στη συνεισφορά 6 καθώς και η φράση της σειράς 10 «Αμα sa bireme ženi, naši!» (Αμα μαζεύομασαν γυναίκες, δικά μας!) καθιστούν ξεκάθαρο τον διαχωρισμό των δύο γλωσσικών κωδίκων από την ομιλήτρια σε κώδικα για τη διευκόλυνση των προσωπικών και ενδοκοινοτικών αναγκών βάσει των αντίστοιχων επικοινωνιακών περιστάσεων, για τον οποίο γίνεται κατ' εξακολούθησιν η απόδοση του χαρακτηρισμού «δικά μας» (δηλαδή ο κώδικας των σλαβόφωνων) και κατ' αντιδιαστολή στον κώδικα «των άλλων». Η διαφοροποίηση ως προς το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο διαφαίνεται και από την αντίστοιχη συμπεριφορά των συνομιλητών/ συνομιλητριών στα πλαίσια των ίδιων επικοινωνιακών συμβάντων (χλευασμός, αντιμετώπιση με γέλιο κλπ.) όπως ενδεικτικά διαφαίνεται και στη συνεισφορά 2 «Zašto i smiea tro u dučan'te» (Γιατί γελούσαν λίγο στα μαγαζιά). Στο απόσπασμα αυτό, συμπερασματικά, καθίσταται εμφανής η κοινωνιογλωσσική ταυτότητα της πληροφορήτριας (Σ) μέσα από τις γλωσσικές επιλογές της. Η ένταξη μου, αφενός, στην κοινότητα και η χρήση ενός μεικτού κώδικα, αφετέρου, «I vo sel'to i tuka, όταν ήρθατε, vo crkf'ta?» συντελούν στην μη αναστολή της προτιμητέας επιλογής της ενδοκοινοτικής χρήσης του τοπικού κώδικα και της γλωσσικής εναλλαγής από τον σλαβικό στον ελληνικό κώδικα, όσον αφορά την ηλικιωμένη (Σ).

Σε αντίθεση με το προηγούμενο απόσπασμα, όπου χρησιμοποιείται εξ ολοκλήρου ο όρος naši (τα δικά μας), η ομιλήτρια της κοινότητας Βαρικού (Π) στο ακόλουθο επικοινωνιακό συμβάν αποκαλεί τον γλωσσικό κώδικα, του οποίου και κάνει χρήση, μόνο ως makedoncki (μακεδόνικα), όπως προκύπτει στις συνεισφορές 1 και 7.

Απόσπασμα (15)

1. Π: Τη Πέμπτη na vičer'ta niščo ne praveme. Το Πέμπτη βράδυ (.) u Petku na vičer'ta gu zafaščame kfasu, Sabota miseme kolači, για τις pobratim-ες, ε:: d'vame prigači i udeme da i kain'te pobratin'te. I pieme pesni (.) na kfasu. Pesnata taa a zaborai jaska. Πάλι. Pesnata, koja ja zafasčaše kfasu, po makedoncki ja zaborai.

(Την Πέμπτη το βραδυ τίποτα δεν κάναμε. Την Πέμπτη το βράδυ (.) την Παρασκευή το βράδυ το πιάναμε το προζύμι, το Σάββατο ζυμώναμε κουλούρια, για τις πομπρατίμες ((βοηθοί στον γάμο)), ε:: δίναμε ποδιές, και πηγαίναμε να καλέσουμε τους μπράτιμους ((βοηθοί στον γάμο)). Και τραγουδούσαμε (.) στο προζύμι. Εκείνο το τραγούδι το ζέχασα εγώ. Πάλι. Το τραγούδι, που έπιαναν το προζύμι στα μακεδόνικα, το ζέχασα).

2. Μ: Μήπως λέγαν εκείνο το:: (.) «Petre»? Εκείνα τα τραγούδια τα λέγανε?

3. Π: Τα λέγανε εκείνα που τα χορεύανε. Δεν είναι εκείνο [για το::]

4. Μ: [Για το kfas]. ((το έθιμο με το προζύμι την εβδομάδα του γάμου))

5. Π: Δεν είναι για το kfas.

6. Μ: Δεν το θυμάστε καθόλου?

7. Π: ((επιφώνημα άρνησης)) Το nogo. Sega Lena na Č. naša lafojte sa i pomne, ne i pomne, ne znam. Ama taa pesna ič dek da upitfam, moja majka ut majkami e šo znam, šo i vileše na kfas, koga sa maži Lena na K., kak sa venči, vele majka tuka na kfasu makedonska pesna vele. Taa ne a zeva ut majk'mi, druizite s'te i zea, ama taa ne a zee (.) αλλά (.) Makedoncka ((pesna)) sakaš?

((επιφώνημα άρνησης)) Αυτό πολύ ((εννοεί καθόλου)). Τώρα η δικιά μας η Λένα από τους T. τα λόγια τα θυμάται, δε τα θυμάται, δε ξέρω. Αλλά εκείνο το τραγούδι δε ξέρω καθόλου που να ρωτήσω, ότι ξέρω είναι από τη μάνα μου, που έλεγε στο προζύμι, όταν παντρεύτηκε η Λένα του K., όπως στεφανώθηκαν, λέει η μάνα εδώ στο προζύμι μακεδόνικο τραγούδι. Αυτό δεν το πήρα απ' τη μάνα μου, όλα τ' άλλα τα πήρα, αλλά αυτό δεν το πήρα (.) αλλά (.) Μακεδόνικο ((τραγούδι)) θέλεις;

8. Μ: Βέβαια.

9. Π: Na rečime taa za brakovi. (Να πούμε αυτό για τους γάμους).

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί πως με αφετηρία τη γεωγραφική τοποθέτηση των κοινοτήτων προς μελέτη, οι σλαβόφωνοι ομιλητές της κοινότητας Βαρικού χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη ευκολία ως προς τη χρήση του προσδιοριστικού όρου «makedoncki», στοιχείο που δε συναντάται τόσο συχνά στους ομιλητές του ίδιου γλωσσικού κώδικα των

πεδινών κοινοτήτων της επαρχίας Εορδαίας, όπως μαρτυρεί και το προηγούμενο απόσπασμα. Η επεξήγηση απορρέει από τη γειννίαση των πεδινών κοινοτήτων με το αστικό κέντρο της επαρχίας (Πτολεμαΐδα), του οποίου και οι κοινωνιογλωσσικές ανάγκες και απαιτήσεις (κατά κόρον καθημερινή συναναστροφή με το μη γηγενές σλαβόφωνο στοιχείο) συνετέλεσαν στη διαφοροποίηση των ομιλητών αναφορικά με τη στάση τους έναντι της σλαβικής γλώσσας. Κατά συνέπεια, η προτιμώμενη αποφυγή χρήσης επιθετικών προσδιορισμών με συνδηλώσεις εθνοτικών ταυτοτήτων, που συγκλίνουν λόγω της υφιστάμενης γλωσσικής ετερότητας σε κοινωνικό αποκλεισμό, είναι σύνηθες φαινόμενο.

Και ενώ στις εξωκοινοτικές δραστηριότητες συμπεριλαμβάνονται όλες οι επικοινωνιακές διαδράσεις διοικητικού, πολιτικού, επαγγελματικού, εκπαιδευτικού και οικονομικού περιεχομένου, στις ενδοκοινοτικές δράσεις συγκαταλέγονται συνομιλίες που εμπερικλείουν έντονα συναισθήματα, καταστάσεις θρήνου (μοιρολόγια), αφηγήσεις ιστορικών γεγονότων καθώς και επικοινωνιακά επεισόδια με παρουσία νεότερων μελών του συγκεκριμένου γλωσσικού περιβάλλοντος. Στην τελευταία περίπτωση η αποφυγή κατανόησης λεκτικών στοιχείων από τα νεότερα μέλη των δίγλωσσων αυτών κοινοτήτων με χρήση από πλευράς των γηραιότερων μελών της γλωσσικής μετακίνησης από τον ελληνικό κώδικα στον σλαβικό δικαιώνει τον χαρακτηρισμό ως «γλώσσα των μυστικών» από πλευράς μεγάλου αριθμού των δίγλωσσων σλαβόφωνων ομιλητών. Ο όρος αυτός συναντάται πολύ συχνά από νεότερα μέλη των προς μελέτη κοινοτήτων, όταν κρίνεται αναγκαία η απόδοση χαρακτηρισμού από πλευρά τους για τον κώδικα αυτόν. Η προτιμώμενη αποφυγή χρήσης του σλαβικού κώδικα από τους δίγλωσσους ηλικιωμένους ομιλητές σε επικοινωνιακά συμβάντα με παρόντα τα νεότερα οικογενειακά τους μέλη διαφαίνεται και στο ακόλουθο απόσπασμα στη συνεισφορά 6. Η ηλικιωμένη ομιλήτρια Σ (της κοινότητας Καρδιάς) παραμένει ίδια με εκείνη του αποσπάσματος (12) της ενότητας αυτής.

Απόσπασμα (16)

1. Μ: Όταν εγώ σου μιλάω ελληνικά, εσένα τι σου είναι πιο εύκολο? Η σκέψη που κάνεις είναι στα ντόπια ή στα ελληνικά? Τι είναι αυτό που στο μυαλό σου έρχεται πρώτο? Πώς σου είναι πιο εύκολο?
2. Σ: I grčki možam da ti kažam ευθεία i naši možam da ti kažam ευθεία.
(Και ελληνικά μπορώ να σου τα μιλήσω ευθέως και τα δικά μας μπορώ να σου τα μιλήσω ευθέως).
3. Μ: ((καταφατικό επιφώνημα))
4. Σ: Za dvete sum, za dvete. (Και για τα δύο είμαι, και για τα δύο).

5. Μ: Όταν όμως που λένε:: παραμιλάς, που μιλάς μόνη σου ή που θα σκεφτείς κάτι, αυτό::?

6. Σ: Pu naši lafam, pu naši. Naši si lafam. Na er šo sum tuka sama, naši si lafam. Su dec'ta, su T. grčki si lafam, zašto ne znaat.

(Στα δικά μας μιλώ, στα δικά μας. Δικά μας μιλώ. Να έτσι που είμαι εδώ μόνη, δικά μας μιλάω. Με τα παιδιά, με την T. ελληνικά μιλώ γιατί δεν ξέρουν).

7. Μ: Razbra. (Κατάλαβα). Άλλο ερώτημα.. Και στην εκκλησία τις Κυριακές, σε γάμους, όταν θα ήσουν με τις συνομήλικες, su priatelki (με τις φίλες)?

8. Σ: Naši lafam. Ako ima nekoja drug, ki prigunoriš grčki. Ama ne, naši.
(Δικά μας μιλώ. Αν είναι καμιά άλλη, θα μιλήσεις ελληνικά. Αν όχι, δικά μας).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, η συνειδητοποίηση από πλευράς των ίδιων των ομιλητών της λειτουργικής σημασίας της εναλλαγής των δύο κωδικών σε καθημερινό επίπεδο. Αλληγορική είναι, στο ακόλουθο παράδειγμα, η παρομοίωση της συνεχούς γλωσσικής μετακίνησης από την τοπική σλαβική γλωσσική ποικιλία στην ελληνική γλώσσα με τη μετακίνηση του προσώπου, που αναφέρεται. Πρόκειται για συνεισφορά δίγλωσσου συνομιλιακού επεισοδίου μεταξύ των δύο πληροφορητών από την κοινότητα Καρδιά (T, K), το οποίο δε συμπεριλήφθηκε, όμως, στην παρούσα εργασία.

Απόσπασμα (17)

«Dve brati sega, bigaja setne, deka bea na Athina, na Solun, bigaja i taka a ustavi ustarena kujk'ta. I taka naka i edno mesto, i taka vaka edno mesto, a, alis jezikut, taka e»

(Δύο αδέρφια τώρα, έφυγαν μετά, όπου ήταν στην Αθήνα, στη Θεσσαλονίκη, έφυγαν και έτσι άφησαν το παλιό το σπίτι. Και από τη μια σε ένα μέρος, από την άλλη σε άλλο μέρος, να, όπως η γλώσσα, έτσι είναι).

9. Στάση των ομιλητών

Στα πλαίσια της επιτόπιας έρευνας ήταν συχνές οι περιπτώσεις της προτίμησης της μονογλωσσίας και αποστασιοποίησης από την τακτική της γλωσσικής εναλλαγής από πλευράς των συνεντευξιαζόμενων ομιλητών, εφόσον απουσίαζε το πρωταρχικό αίσθημα της μεταξύ μας οικειότητας. Πρόκειται για τους ομιλητές, με τους οποίους δεν είχε προηγηθεί άλλη συνάντηση εκτός της προκαθορισμένης με στόχο την εν λόγω μαγνητοφώνηση. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το ακόλουθο απόσπασμα της συνομιλίας με τον πληροφορητή της κοινότητας Ερμακιάς (Π), στο οποίο γίνεται χρήση μόνο της ελληνικής δίχως να προτιμάται σε καμία συνεισφορά η γλωσσική μετακίνηση από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα.

Απόσπασμα (18)

1. Π: Και γράφαμε τέσσερα αδέρφια. Τέσσερα αδέρφια γράφαμε το βράδυ για να πάμε στο σχολείο. Πηγαίναμε στο σχολείο εκεί πέρα, σήκω να πεις το μάθημα (.) Δε το ξέρω (.) Ένα, δύο, τρία, τέσσερα, φύγε! Μας παίρνανε, τα πρόβατα τα βγάζανε τώρα τον Μάη στο βουνό απάνω, τον Απρίλιο, μας πέρναν για να χτυπήσουμε τα ζώα να αρμέξουνε, μας πέρνανε εμάς. Που να γράψεις πάνω στο βουνό? Και τότε τώρα 5 παιδιά δεν κάνει κανένας, τότε 5 παιδιά ήταν το λιγότερο. 7-8-9-10-12.
2. Μ: Με τα καπνά τι κάνατε? Πως ήτανε τότε?
3. Π: Με τα καπνά το καλύτερο πράγμα. Μάζευες, έφτιαχνες βελόνιαζες, φύλλο-φύλλο βελόνιαζες, όταν ερχότανε να το πουλήσουνε, είχες 200 κιλά καπνό? Τα 100 για κάψιμο, τα 100-150 για κάψιμο άντε τα 50 στα παίρναν χάρη φιλίας. Και να πληρώσεις και το πετρέλαιο να τα κάψεις.
4. Μ: Γιατί βάζατε καπνά;
5. Π: Σε δουλειά να βρισκόμαστε. Ένα εισόδημα να έχουμε.
6. Μ: Δεν βάζατε άλλο καρπό; Κάτι άλλο;
7. Π: Ε και τι να κάνεις?

Το παραπάνω επικοινωνιακό επεισόδιο αντιπαρατίθεται με το ακόλουθο, στο οποίο ένας πρόσθετος παρευρισκόμενος ομιλητής μετατρέπει με την παρέμβασή του το συνομιλιακό επεισόδιο από μονόγλωσσο σε δίγλωσσο. Πρόκειται για έναν εκ των τεσσάρων προαναφερμένων συνεντευξιαζόμενων ομιλητών της κοινότητας Καρδιάς (Κ) και κύριο συνδετικό κρίκο της φυσικής παρουσίας και αποδοχής του πρώτου πληροφορητή από την

κοινότητα της Ερμακιάς (Π) να συμπεριληφθεί στο κομμάτι της επιτόπιας γλωσσολογικής έρευνας.

Απόσπασμα (19)

1. M: Ερώτημα από μένα (.) Στο χωριό είχαμε ένα έθιμο, πώς το λέ::με? Mečkata rodi stis, ε:: (Η αρκούδα γέννησε στις, ε::)
2. K: A, mečkata rodi, pitulici šo mu nosea na Varvara.
(A, γέννησε η αρκούδα, λαγγίτες/ τηγανίτες που της πήγαιναν της Βαρβάρας)
(έθιμο: έφτιαχναν οι γυναίκες λαγγίτες/ τηγανίτες την παραμονή του εορτασμού της Αγ. Βαρβάρας, όπως συνηθιζόταν να φτιάχνουν στις λεχώνες)
3. Π: Ε κάνανε!
4. M: Στις 3 Δεκέμβρη. Είχατε τέτοια έθιμα εσείς?
5. Π: Είχαμε, είχαμε! Της Βαρβάρας!
6. M: Της Βαρβάρας?
7. Π: Της Βαρβάρας.
8. K: Zašo mu nusea pitulici na mečkata? (Γιατί πήγαιναν λαγγίτες στην αρκούδα;)
9. M: [Το λέγατε έτσι, mečkata rodi?] (Το λέγατε έτσι, θα γεννήσει η αρκούδα;)
10. Π: Vanoš mečkata kí rode. (Απόψε η αρκούδα θα γεννήσει).
11. K: Tak gu vilea i mu nusea pitulici. Ama zašo, kak sa čine vo?
(Έτσι το έλεγαν και πήγαιναν λαγγίτες. Αλλά γιατί, πώς γίνεται αυτό;)
12. Π: Pitulici na sač. (Λαγγίτες στη γάστρα).
13. K: Na sa:::č!! Na sa:::č!! Na sačut, gu znam! (Στη γά:::στρα, στη γά:::στρα! Στη γάστρα, το ξέρω!)
14. Π: Kak gu gurea sačut, uz gore i klavaja. (Όπως τη ζέσταιναν τη γάστρα, από πάνω τα έβαζαν).
15. K: Tak i praveja tia pitilici be! (Έτσι τις έκαναν αυτές τις λαγγίτες μπρε!)
16. Π: Klavaja kfas <x>. (Έβαζαν προζύμι <x>).
17. M: Zašo taka, δηλαδή mečkata? (Γιατί έτσι, δηλαδή η αρκούδα;)
18. K: Zašo adet e vo, upita dve-tri duši, ni tie ne znaja.
(Γιατί είναι έθιμο αυτό, ρώτα δυο-τρεις ψυχές, ούτε αυτές δεν ξέρουν).

Στην περίπτωση αυτή η διαπροτασιακή οργανωτική εναλλαγή γλωσσικών κωδίκων στη συνεισφορά 1 «Ερώτημα από μένα (.) Στο χωριό είχαμε ένα έθιμο, πώς το λέ::με? Mečkata rodi stis, ε::» (Η αρκούδα γέννησε στις, ε::) αποτελεί δείκτη περικειμενοποίησης, καθώς μαρκάρει την αλλαγή της δομής προτίμησης και την επιθυμία μου, ως συνεντεύκτριας, για

μετακίνηση από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα. Ο λόγος του ομιλητή της κοινότητας Καρδιάς (K), όπως διαφαίνεται στις συνεισφορές 2,8, 11, 13, 15 και 18 όπου υπάρχει προτίμηση μόνο της σλαβομακεδονικής γλωσσικής ποικιλίας, καθώς και η διαπροτασιακή εναλλαγή κωδίκων στη συνεισφορά 9 «Το λέγατε έτσι, mečkata rodi?» (Το λέγατε έτσι, θα γεννήσει η αρκούδα;) με επανάληψη ουσιαστικά του τιθέμενου πρωταρχικού ερωτήματος (της συνεισφοράς 1) από την πλευρά μου, ως συνεντεύκτρια, φαίνεται να πείθει τον πρώτο συνομιλητή (Π) για τη γλωσσική του μετακίνηση στον σλαβικό κώδικα στη συνεισφορά 10 «Vanoš mečkata kí rode» (Απόψε η αρκούδα θα γεννήσει) και τη χρήση του έως το τέλος του καταγεγραμμένου αποσπάσματος. Σε σύγκριση με το απόσπασμα 1 διαφαίνεται από τη συνομιλιακή διάδραση πως η δίγλωσση γλωσσική παρεμβολή ενός τρίτου ηλικιωμένου ομιλητή είναι αρκετή για να αλλάξει την προτίμηση ως προς τη γλωσσική χρήση ενός άλλου ομιλητή.

Παρόμοια περίπτωση μη προϋπάρχουσας γνωριμίας με τις συμμετέχουσες ομιλήτριες είναι εκείνη των δύο αδερφών της κοινότητας Βαρικού (Σ, Τ) του αποσπάσματος που ακολουθεί:

Απόσπασμα (20)

1. Μ: Γεια:: σας. Γεια:: σας.
2. Σ: Γεια σου! Καλώς όρισες κούκλα μου!
3. Ν: Η Μαρία.
4. Μ: Να σας φιλήσω. Καλά είστε? Εγώ είμαι η Μαρία.
5. Τ: Εγώ η Κατερίνα.
6. Μ: Ut Tremnio! (Από την Καρδιά).
7. Σ: Ut Tremnio, yt naš'te. (Από την Καρδιά, από τους δικούς μας).
8. Τ: Jas Tina ut Mokreni. ((γέλια)) (Εγώ η Τίνα από το Βαρικό).

Όσον αφορά την κοινότητα Βαρικού και τις δύο συνομιλήτριες του παραπάνω αποσπάσματος, δεν φέρω την ιδιότητα του μέλους της κοινότητάς τους, ώστε να γνωρίζουν αν διαθέτω δίγλωσση επικοινωνιακή ικανότητα. Αυτός είναι και ο λόγος της πρωταρχικής χρήσης της ελληνικής στο κομμάτι της εισόδου μου στον χώρο όπου και πραγματοποιήθηκε η προγραμματισμένη συνέντευξη. Παρά την παρεύρεση ενός τέταρτου (Ν) δίγλωσσου συνομιλητή - συγγενικό μέλος και συνδεδετικός κρίκος για την παραχώρηση προφορικού υλικού από πλευράς των ηλικιωμένων αδερφών- η χρήση της ελληνικής είναι αυτονόητη για το αρχικό στάδιο της γνωριμίας. Η οργανωτική γλωσσική μετακίνηση στη συνεισφορά 6 από

πλευράς μου «Ut Tremnio!» (Από την Καρδιά) περικειμενοποιεί την επιθυμία μου για τη δημιουργία της μεταξύ μας οικειότητας μέσω της χρήσης της παλιάς σλαβικής ονομασίας της κοινότητας καταγωγής μου. Η ενέργεια, αυτή, επιτυγχάνεται καθώς οι αποκρίσεις και των δυο ηλικιωμένων συνομιλητριών έπονται στον σλαβικό κώδικα (συνεισφορές 7 και 8).

Στο απόσπασμα (21) η ομιλήτρια λόγω μεγάλης οικειότητας, απορρέουσας από τους μεταξύ μας συγγενικούς δεσμούς, και έχοντας προηγούμενη γνώση αναφορικά με την προϋπάρχουσα επικοινωνιακή μου επάρκεια στον υπό μελέτη σλαβικό κώδικα προφορικής επικοινωνίας, προβαίνει εξαρχής σε χρήση της σλαβικής γλώσσας.

Απόσπασμα (21)

1. Μ: Θα σε καταγράψω. Δεν έχεις πρόβλημα; Θα βάλω τ' όνομά σου στην εργασία.
2. Σ: ((Γέλια)) Na tjeleorash ki a izvaš? (Στην τηλεόραση θα το βγάλεις;)
3. Μ: Όχι στην τηλεόραση. Γραπτώς!
4. Σ: Ki ta zdrobam. (Θα σε κάνω κομμάτια).
5. Μ: Βιβλίο θα σε κάνω. Μαζί με σένα θα είναι και άλλα 10-11 άτομα. Χρειάζομαι από Καρδιά, πήγα Ολυμπιάδα, πήγα Βαρυκό, έναν έχω ((ομιλητή)) από Ερμακιά.
6. Σ: Deuti na mužeše da gu upitaš? (Τον παππού σου δε μπορούσες να τον ρωτήσεις;)
7. Μ: Τον ρώτησα, δε με φτάνει μόνο αυτός.
8. Σ: Ναι αλλά dan ma rišiš na knig'ta oti e mojto ime. (Ναι αλλά να μη με γράφεις στο βιβλίο, ότι είναι το δικό μου όνομα).
9. Μ: Tfojto ime. (Το δικό σου όνομα).
10. Σ: Mojto ime na knig'ta dan ma rišiš. (Το δικό μου όνομα στο βιβλίο να μη γράφεις).
11. Μ: Αλλά δε θα πεις κάτι, μόνο για τα έθιμα, ναι!
12. Σ: Ah da čuva Gosput! (Αχ να φυλάει ο Θεός!)
13. Μ: Ki ta pram διάσημη. (Θα σε κάνω διάσημη).

Στο απόσπασμα αυτό η εναλλαγή λειτουργεί ως μέσο διαπραγμάτευσης του μέσου συνομιλίας αν και η δομή αυτή συνδέεται πρωτευόντως με τους συνομιλητές και δευτερευόντως με την οργάνωση του λόγου. Η συνεχής γλωσσική εναλλαγή εγκαινιάζεται στο επικοινωνιακό αυτό επεισόδιο στην προτιμώμενη από την συνεντεύκτρια ελληνική γλώσσα, ενώ η ηλικιωμένη συνομιλήτρια αποκρίνεται συστηματικά μόνο στον σλαβικό κώδικα με δύο στιγμιαίες μετακινήσεις στις συνεισφορές 2 και 8 (τηλεόραση, ναι αλλά), δίχως να αλλάζει η γλώσσα-βάση του λόγου της. Και ενώ έχει προηγηθεί εναλλαγή κωδίκων

στη σειρά 9 «Tfojto ime» (*Το δικό σου όνομα*), αλλάζοντας την προτιμώμενη από πλευράς μου γλώσσα-βάση (ελληνική). Το επεισόδιο κλείνει με την εκ νέου γλωσσική μετακίνησή μου στον σλαβικό κώδικα και ουσιαστικά γλωσσική υποχώρηση «Ki ta gram διάσημη» (*Θα σε κάνω διάσημη*), με ενδοπροτασιακή στιγμιαία μετακίνηση μόνο στην περίπτωση του λεξήματος «διάσημη», μιας και εκλείπει η λεξιλογική αντιστοιχία στον σλαβικό κώδικα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει η επικοινωνιακή συμπεριφορά της συνεντευξιαζόμενης ομιλήτριας (P), όπως διαφαίνεται στο απόσπασμα (5), στο οποίο συμμετέχουν το ηλικιωμένο ζευγάρι (P, T) από την κοινότητα της Καρδιάς και η συνεντεύκτρια (M).

Απόσπασμα (22)

1. P: Γασό:::, ε Τά:::ση!
2. T: Έλα, ma dunesi tuka ma! (*Έλα, μα φέρ' το εδώ μα!*)
3. P: Έλα, το καφέ έγινε, έλα!!
4. T: Δε θέλω τώρα, άστο. Έλα..
5. P: Ε τώρα να το πετάξω;
6. T: Πέταξ' το! Δε θέλω!
7. P: Ύστερα μπρε θα ρθει ο Π. θα 'ργήσει μπρε!
8. T: Znam bre, zapri ma! (*Ξέρω μπρε, σταμάτα μα!*)
(*(Απομακρύνεται από τον χώρο για να τον πλησιάσει)*)
9. P: E:::i, puli šo ti rečam bre. (*E:::i, δες τι σου λέω μπρε*).
10. T: Zapri ma! (*Σταμάτα μα!*)
11. P: E se::tne? (*E μετά::;*)
12. T: E ki doiam bre, ki doiam, gredam ma. (*E θα έρθω μπρε, έρχομαι μα*).
13. P: Ela be Maria ki si ode setne, gu pravu kaf' to za da bidime zaidno. (*Έλα μπρε Μαρία, θα φύγει μετά, έκανα καφέ για να είμαστε μαζί*).
14. T: Ki gu piime ma, ki gredam sega, zapri ma. (*Θα πιούμε ((τον καφέ)) μα, θα έρθω τώρα, σταμάτα μα*).
15. P: Ak ki zabavaš, ki bega ma! (*Αν αργείς, θα φύγει μα!*)
16. T: Duneši ma na dec'ta i stiga! (*Φέρ' το μα στα παιδιά και σταμάτα*)
17. P: Γασή::!
- (*(Επιστρέφει κλείνοντας την πόρτα)*)
18. P: Νευριάστηκε με τον Α., ώρα καλή του! Έλα, παντόφλες δε σ' έδωσα.
19. M: Ne sakam, ne sakam. (*Δε θέλω, δε θέλω*).

20. P: Μα εδώ είναι μα.
21. M: Ma ne sakam, ne nosam! (*Μα δε θέλω, δε φορώ!*).
22. P: Κρύο κάνει μα!
(*(τις φέρνει)*)

Η ηλικιωμένη ομιλήτρια, ενώ γνωρίζει πως κατανοώ τον σλαβικό κώδικα με αποτέλεσμα την όποια μεταξύ μας επιτυχή δίγλωσση επικοινωνία, επιλέγει τη χρήση του σλαβικού κώδικα μόνο στην περίπτωση που τα μηνύματά της έχουν αποδέκτη τον ηλικιωμένο συνομιλητή (T) του εν λόγω συμβάντος, ο οποίος βρισκόταν απομακρυσμένος σε άλλον χώρο της οικίας κατά την εξέλιξη της επικοινωνιακής διάδρασης. Η γλωσσική της μετακίνηση από τον ελληνικό στον σλαβικό κώδικα μαρκάρι από πλευράς της ηλικιωμένης την επιλογή του αποδέκτη του μηνύματός της στη σειρά 9 «E:::i, puli šo ti rečam bre» (*E:::i, δες τι σου λέω μπρε*), που είναι ο ηλικιωμένος σύζυγός της, και ορίζει τη σλαβική γλωσσική ποικιλία ως γλώσσα-βάση της συνομιλίας μεταξύ του ζευγαριού μέχρι και τη συνεισφορά 17, όπου νευριασμένη απομακρύνεται από τον συνομιλητή. Αξίζει να σημειωθεί, πως μετά την επιστροφή της στον χώρο, όπου παρευρίσκομαι μόνο εγώ, φέροντας για την ίδια λόγω του νεαρού της ηλικίας μου την ταυτότητα του –μη σλαβόφωνου- μέλους, εναλλάσει εκ νέου στα πλαίσια της οργάνωσης του λόγου της τη χρήση των κωδίκων και εκφράζεται μόνο στα ελληνικά (σειρές 18, 20, 22), παρά τη χρήση του σλαβικού κώδικα από πλευράς μου (σειρές 19, 21).

Διαπιστώνεται, λοιπόν, από τα δεδομένα της ενότητας αυτής, πως η στάση των δίγλωσσων σλαβόφωνων ομιλητών καθορίζεται κάθε φορά σε μεγάλο βαθμό από τους συμμετέχοντες της εκάστοτε επικοινωνιακής συνδιάδρασης. Η παρουσία νεότερων ενδοκοινοτικών μελών συντελεί, δηλαδή, στην απομάκρυνσή τους από τη χρήση του σλαβικού κώδικα, έχοντας ως προτιμώμενη γλώσσα σε αντίστοιχες επικοινωνιακές περιστάσεις κατά κόρον την ελληνική. Η πρωταρχική χρήση της ελληνικής τείνει να αλλάζει με την παρουσία άλλων οικείων ηλικιωμένων σλαβόφωνων συνομιλητών. Κατά αυτόν τον τρόπο, η συχνότητα της επικοινωνιακής τακτικής της εναλλαγής του σλαβικού με τον ελληνικό κώδικα στα υπό μελέτη γλωσσικά περιβάλλοντα είναι μεγάλη. Στα παραδείγματα αυτά αντικατοπτρίζεται ουσιαστικά μια γλωσσική τακτική δεκαετιών, όπου λόγω της πεποίθησης για αποφυγή πρόσθετων γλωσσικών-επικοινωνιακών δυσκολιών στα νεότερα μέλη και εξάλειψη του όποιου κοινωνικού στιγματισμού, γίνεται ως επί το πλείστον χρήση της ελληνικής.

10. Συμπεράσματα

Στην εργασία αυτή παρουσιάστηκαν διαφορετικές πτυχές μελέτης του δίγλωσσου λόγου των σλαβόφωνων ηλικιωμένων ομιλητών και ομιλητριών της επαρχίας Εορδαίας του νομού Κοζάνης, οι οποίοι/ οποίες οργανώνουν τον δίγλωσσο λόγο τους με τα διαθέσιμα για τους/τις ίδιους/ίδιες γλωσσικά μέσα, ώστε μέσω της συνομιλιακής τους συνδιάδρασης με άλλους ομιλητές να καταστήσουν εφικτή τη διαπραγμάτευση των μεταξύ τους επικοινωνιακών σχέσεων, γλωσσικών προτιμήσεων, επικοινωνιακών σκοπών και ταυτοτήτων.

Όπως προκύπτει από την έρευνα πεδίου οι επιλεγμένοι ηχογραφημένοι ομιλητές, των οποίων η ηλικία υπερβαίνει τα 60 έτη, δε διστάζουν στις ενδοκοινοτικές επικοινωνιακές περιστάσεις να χρησιμοποιούν κατά κόρον τον σλαβικό κώδικα. Παράλληλα, σε συγκυριακές επικοινωνιακές διαδράσεις με συμμετέχοντες, μεν, μέλη της ίδιας γλωσσικής κοινότητας, αλλά μικρότερης ηλικίας, η τάση για μίξη του ελληνικού και σλαβομακεδονικού κώδικα είτε απλώς η χρήση της ελληνικής με ελάχιστες στιγμιαίες μετακινήσεις στον σλαβικό κώδικα, δίχως όμως την αλλαγή της γλώσσας-βάσης, είναι σύνηθες φαινόμενο. Σε περιπτώσεις μεγάλης οικειότητας, συγγενικού δεσμού ή προϋπάρχουσας γνώσης πως ο συνομιλητής ή η συνομιλήτρια των ηλικιωμένων σλαβόφωνων της Εορδαίας κατανοεί τον «δικό τους» σλαβικό κώδικα (*pro naši*), τότε δεν αποφεύγεται τόσο εύκολα η χρήση της σλαβομακεδονικής, όπως αποδείχθηκε και βάσει των αναλυμένων μεταγεγραμμένων δεδομένων. Μέσω της κοινωνιολογικής προσέγγισης του θέματος δεν μπορεί να παραλειφθεί η αναφορά στην προτιμητέα αποφυγή της χρήσης του σλαβικού κώδικα όχι μόνο σε συνδιαδράσεις με νεότερα μέλη, αλλά κατά κύριο λόγο σε εξωκοινοτικές επικοινωνιακές περιστάσεις.

Η πολυλειτουργική φύση των εναλλαγών μεταξύ του σλαβικού κώδικα και της ελληνικής αναλυμένων στο θεωρητικό πλαίσιο των τεσσάρων προτυπικών δομών του Auer, το συνεχές του δίγλωσσου λόγου αλλά και οι περαιτέρω πραγματολογικές ερμηνείες που προκύπτουν κατά τη διάρκεια των εξεταζόμενων επικοινωνιακών συμβάντων συντελούν στη δυναμική διαχείριση του δίγλωσσου ρεπερτορίου και στην κατασκευή/ οριοθέτηση των ταυτοτήτων των δώδεκα επιλεγμένων πληροφορητών και πληροφορητριών. Είτε μεμονωμένα είτε συνδυαστικά, οι γλωσσικές μετακινήσεις, που έχουν απώτερο στόχο είτε την οργάνωση του δίγλωσσου λόγου είτε απλά μαρκάρουν τις γλωσσικές προτιμήσεις των συνομιλητών και συνομιλητριών, βρήκαν εφαρμογή και ουσιαστικά οργάνωσαν τη δομή των παραπάνω αφηγηματικών (αυτοβιογραφικών και χρονικών) αποσπασμάτων, συμπεριλαμβανομένων ή

μη χιουμοριστικών στοιχείων. Η συχνή προτιμώμενη χρήση του δευτέρου αφηγηματικού προσώπου στοχεύει στην επίτευξη της αμεσότητας και συναντάται σε συνεισφορές με θεματικό περιεχόμενο την εξιστόρηση παρελθοντικών γεγονότων και καταστάσεων. Ενδεικτικά παρατίθεται η συνεισφορά του αποσπάσματος (10) «S'kaš da oš ut ni, da zenaš edna tinkia žito, da praš brašno, celo leto da ta skapat da mu rabotiš» (Έπρεπε να πας από το σπίτι τους, να πάρεις ένα τενεκέ σιτάρι, να κάνεις αλεύρι, όλο το καλοκαίρι να σε λιώσουν να τους δουλεύεις).

Συμπερασματικά, τα δεδομένα, που προκύπτουν από την έρευνα πεδίου για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας, μελετήθηκαν στα πλαίσια της ανάλυσης του προφορικού λόγου και των γλωσσικών φαινομένων της εναλλαγής κωδίκων και προτιμήσεων των επιλεγμένων σλαβόφωνων Εορδαίων πληροφορητών/τριών. Κρίνεται, όμως, αναγκαία μια μελλοντική περαιτέρω μελέτη και προσέγγιση του διγλωσσικού προφίλ των τωρινών ομιλητών αλλά και η μορφοφωнологική προσέγγιση της εν λόγω γλωσσικής ποικιλίας βάσει και των φαινομένων της διεπαφής γλωσσών. Εξάλλου, τα αναλυμένα δεδομένα μαρτυρούν την πληθώρα των δάνειων ενσωματωμένων ελληνικών και τουρκικών γλωσσικών στοιχείων.

Βιβλιογραφία

- Alexander, R. 2000. In Honor of Diversity: The Linguistic Resources of the Balkans. The Kenneth E. Naylor Memorial Lecture Series in South Slavic Linguistics, No. 2. Columbus, OH: The Ohio State University.
- Αρχάκης, Α. 2002. Η αφήγηση ως πεδίο έκφρασης ταυτότητας: Ανάλυση δεδομένων από νεανική συνομιλία. *Γλωσσολογία/ Glossologia* 14: 137-154.
- Archakis, A. & Tsakona, V. 2005. Analyzing conversational data in GTVH terms: A New approach to the issue of identity construction via humor. *Humor: International Journal of Humor Research*, 18: 41–68. doi: 10.1515/humr.2005.18.1.41.
- Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. 2011. Ταυτότητες, Αφηγήσεις και Γλωσσική Εκπαίδευση. Αθήνα: Πατάκης.
- Αρχάκης, Α. 2014. Αφηγηματικά είδη. Στο: *Ανάλυση Λόγου, Θεωρία και εφαρμογές*. Επιμέλεια: Γεωργαλίδου, Μ., Σηφιανού, Μ. & Τσάκωνα, Β. Αθήνα: Νήσος.
- Attardo, S. 1994. *Linguistic Theories of Humor*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Auer, P. 1995. The pragmatics of code-switching. A sequential approach. Στο Lesley Milroy & Pieter Muysken (επιμ.), *One Speaker, Two Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 115-135.
- Bamberg, M. 2011. Who am I? Narration and its contribution to self and identity. *Theory Psychology*, 21(1), 3-24.
- Βασιλακοπούλου, Α. 2014. Ανάλυση συνομιλίας: Η μελέτη της κοινωνικής δράσης μέσα από τη διεπιδραστική ομιλία. Στο *Ανάλυση Λόγου: Θεωρία και Εφαρμογές*. Σελ: 325-360. Αθήνα: Νήσος.
- Βελούδης, Γ. 2005. Η σημασία πριν, κατά και μετά τη Γλώσσα. Αθήνα: Πατάκης.
- Blom, J. P. & Gumperz, J. 1972. Social meaning in linguistic structures: Code-switching in Norway. Στο *Dell Hymes & John J. Gumperz (επιμ.), Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 407-434.
- Blum-Kulka, S. 1993: “You gotta know how to tell a story: Telling, tales and tellers in American and Israeli narrative events at dinner”. *Language in Society* 22, 361-402.
- Bruner, J. 1990. *Acts of Meaning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bugarski, R. 2004. Language and Boundaries in the Yugoslav Context. Στο *Language, Discourse and Borders in the Yugoslav Successor States*. Busch, B. & Kelly-Holmes, H. Clevedon, Buffalo, Toronto: Language Arts & Disciplines.
- Γεωργακοπούλου, Α. 2006. Συνομιλιακές Αφηγήσεις με (και για) Φύλο. Στο Θ.-Σ. Παυλίδου (επιμ.), *Γλώσσα- γένος- φύλο*. Θεσσαλονίκη: ΙΝΣ: 65-80.

- Γεωργακοπούλου, Α & Γούτσος, Δ. 2011. Κείμενο και Επικοινωνία. Ανανεωμένη έκδ. Αθήνα: Πατάκης.
- Γεωργαλίδου, Μ. 2014. Δίγλωσσες Συνομιλίες. Στο *Ανάλυση Λόγου: Θεωρία και Εφαρμογές*. Σελ: 325-360. Αθήνα: Νήσος.
- Γιαννησοπούλου, Μ. 1998. Η ανθρωπολογική προσέγγιση. Αλμωπία: Παρελθόν, παρόν και μέλλον. Στο *Μακεδονία και Βαλκάνια: Ξενοφοβία και ανάπτυξη*. 330-426. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Cantone, K. F. 2007. *Code-Switching in Bilingual Children*. The Netherlands: Springer.
- Chambers, J.K. & Trudgill, P. 2011. *Διαλεκτολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Corbett, G., & Comrie, B. 2003. *The Slavonic Languages*. Routledge.
- Coulmas, F. 1986. Reported speech: Some general issues. Στο F. Coulmas (Ed.) *Direct and indirect speech*. pp. 1-27. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Country Reports on Human Rights Practices. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor. 2001. United States: Department of State. Στο <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2001/eur/8261.htm>
- Damianopoulos, E. N. 2012. *The Macedonians: Their Past and Present*. London: Palgrave Macmillan.
- Ervin-Tripp, S. & Lampert, M. 2009. The occasioning of self-disclosure humor. In Neal R. Norrick & Delia Chiaro (Eds.), *Humor in interaction* (pp. 3–27). Amsterdam: John Benjamins. doi: 10.1075/pbns.182.01erv.
- Fisher, W. 1987. *Human communication as narration*. Columbia: University of South Carolina.
- Fishmann, J. 2000/ 1965. Who speaks what language to whom and when? Στο *Li Wei (επιμ.), Bilingualism Reader*. London: Routledge, 89-106. Ανατυπωμένο από: *La Linguistique* 2: 67-88.
- Fludernik, M. 1994. Second-person narrative as a test case for narratology. The limits of realism. Στο Harold F. Moshier (Hrsg.): *Second-person narrative*. Dekalb, Ill.: Northern Illinois Univ. Style 28 (3). P: 445-479.
- Fludernik, M. 1994a. Introduction: Second-Person Narrative and Related Issues. Style 28 (3). P: 281–311.
- Gafaranga, J. 2007. Code switching as a conversational strategy. Στο Peter Auer & Li Wei (επιμ.), *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. Berlin: Mouton de Gruyter, 279-313.
- Genette, G. 1983. *Narrative Discourse. An Essay in Method*. Ithaca, NY: Cornell University

Press.

Genette, G. 1983a. *Nouveau discours du licit*. Paris: Éditions du Seuil.

Georgakopoulou, A. 1997. *Narrative Performances: A Study of Modern Greek Storytelling*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

Georgalidou, M., Kaili, H., & Celtek, A. 2010. Code alternation patterns in bilingual family conversation: a conversation analysis approach. *Journal of Greek Linguistics*, 10(2), 317-344.

Grimes, B. F., Pittman, R. S. & Grimes J. E. 1988. *Ethnologue: languages of the world*. Summer Institute of Linguistics. Original from University of Texas.

Grice, H. P. 1975. *Logic and Conversation*. Στο Peter Cole & Jerry L. Morgan (επιμ.), *Syntax and Semantics*. Volume 9. Pragmatics. New York: Academic Press, 113-128.

Grosjean, F. (1990). The psycholinguistics of language contact and code-switching: Concepts, methodology and data. In *Papers for the Workshop on Concepts, Methodology and Data*. Network on Code-Switching and Language Contact. Strasbourg: European Science Foundation.

Gumperz, J. 1982. *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Halliday, M. A. K. 1978. *Language as Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.

Hay, J. 2001. The pragmatics of humor support. *Humor: International Journal of Humor Research* 14: 55-82.

Holmes, J. 1984. "Women's language": a functional approach. *General Linguistics* 24: 149-178.

Ιωαννίδου, Α. 1997. Τα σλαβικά ιδιώματα στη Μακεδονία: Γλωσσολογικές προσεγγίσεις και πολιτικές αποκλίσεις. Στο: *Ταυτότητες στη Μακεδονία*. Επιμ. Β. Γούναρης: 89-101. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Ιωαννίδου, Α. 2015. Παλαιοσλαβική Γλώσσα. Ενότητα 7: Από την όψιμη ινδοευρωπαϊκή στην πρωτοσλαβική και από την πρωτοσλαβική στα παλαιοσλαβικά: οι κυριότεροι κανόνες. Έκδοση: 1.0. Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/SLAVSTUD101/> [ανάκτηση 03.05.2018]

Ιωαννίδου, Α. 2018. Όχι «σλαβική διάλεκτος», γλώσσα είναι! (άρθρο της Αλεξάνδρας Ιωαννίδου με κάποια πρόσθετα στοιχεία). Στο <https://sarantakos.wordpress.com/2018/02/14/makedonski-2/> (πρόσβαση 26.04.2018).

Jelen, M. 2014. *Sprachbeschreibung, Mazedonisch*. Duisburg: Universität Duisburg- Essen. Στο www.uni-due.de/imperia/md/content/prodaz/sprachbeschreibung_mazedonisch.pdf

- Johnstone, B. 1993. *Community and contest: Midwestern men and women creating their worlds in conversational storytelling*. New York: Oxford University Press.
- Kacandes, I. 1992. *Narrative apostrophe: Case studies in second person fiction (Germany, Italy, Guenter Grass, Italo Calvino)*. Dissertation, Harvard Univ., Comparative Literature Department.
- Kahl, T. 2010. Singing without words. Language and Identity Shift among Slavic Macedonian Musicians in Greece. In: *Welt der Slaven LV*, S. 384-401.
- Karakasidou, A. 1993. Politicising culture: negating ethnic identity in Greek Macedonia. In *Journal of Modern Greek Studies 11*, 1-28.
- Kotthoff, H. 2001. Gender and joking. On the complexities of women's image politics in humorous narratives. *Journal of Pragmatics 32*: 55-80.
- Κούφης, Π. 1990. *Άλωνα Φλώρινας. Αγώνες και θυσίες*. Αθήνα.
- Κούφης, Π. 1996. *Λαογραφικά Φλώρινας-Καστοριάς*. Αθήνα.
- Κωστόπουλος, Τ. 2008. *Η απαγορευμένη γλώσσα. Κρατική καταστολή των σλαβικών διαλέκτων στην Ελληνική Μακεδονία. Δ΄ Έκδοση*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Labov, W. 1972. The transformation of experience in narrative. *Language in the inner city*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 221-235.
- Labov, W. & Waletzky, J. 1967. "Narrative analysis". *Essays on the Verbal and Visual Arts*, ed. J. Helm, 12-44. Seattle: U. of Washington Press. Reprinted in *Journal of Narrative and Life History 7*:3-38, 1997.
- Lewis, P. 1989. *Comic Effects. Interdisciplinary Approaches to Humor in Literature*. Albany: State University of New York Press.
- Linde, C. 1993. *Life Stories. The Creation of Coherence*. Oxford: Oxford University Press.
- Lunden, T. 1993. *Språkens landskap i Europa*. Lund: Studentlitteratur.
- Margolin, U. 1990. Narrative 'You' Revisited. *Language and Style 23*(4). P: 425-446.
- Lyons, J. 1995. Εισαγωγή στη Γλωσσολογία. Μετάφραση: Αραποπούλου, Μ., Αρχάκης, Α., Βραχιονίδου, Μ., Καρρά, Α., Επιμέλεια: Καρανάσιος, Γ. Αθήνα: Πατάκης.
- McAdams, D. 1997. *Stories we Live by: Personal Myths and Making of the Self*. London: Guilford Press.
- Meeuwis, M. & Blommaert, J. 1998. A monolectal view of code-switching: Layered code-switching among Zairians in Belgium). Στο Peter Auer (επιμ), *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*. London: Routledge, 76-100.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2008. Γλωσσικές παραχαράξεις. Η «Μακεδονική» των Σκοπίων και τα περί σλαβομακεδονικής μειονότητας. Στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=190288>

(πρόσβαση 26.03.2018).

Μπαμπινιώτης, Γ. 2018. «Μακεδονική»! «Μας είπαν έναν μύθο σαν να είμαστε παιδιά». Στο <http://www.babiniotis.gr/dimosieumata/27-diafora/248-makedoniki-mas-eipan-enan-mytho-san-na-eimaste-paidia> (πρόσβαση 26.06.2018).

Myers-Scotton, C. 1988. Codeswitching as indexical of social negotiations. Στο *Monica Heller* (επιμ.) *Codeswitching: Anthropological and Sociolinguistic Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter, 151-186.

Myers-Scotton, C & Bolonyai, A. 2001. Calculating speakers: Codeswitching in a rational choice model. *Language in Society* 30: 1-28.

Norrick, N.R. 2000, *Conversational Narrative. Storytelling in Everyday Talk*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

Ντίνας, Κ. 2002. Γλώσσα ή διάλεκτος; Ιδού το ερώτημα. *Μακεδόν* 9, Επιστημονική Επετηρίδα της Παιδαγωγικής Σχολής Φλώρινας, σσ. 139-160.

Ντίνας, Κ. 2003. Γλώσσα ή διάλεκτος; Ιδού το ερώτημα. Αναδημοσίευση άρθρου στον συλλογικό τόμο *Raznotchetenijata na teksta, Jubileen zbornik na prof. d-r Kiril Topalov*. Sofia: Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο «Sv. Kliment Ohridski».

Ντίνας, Κ. 2014. Ο γλωσσικός χάρτης της ευρύτερης περιοχής Κοζάνης-Γρεβενών. Στο: *Καρανάσιος, Χ., Ντίνας, Κ., Μυλωνάς, Δ. & Σκρέκας, Δ. (επιμ.) 2014. Κοζάνη, 600 χρόνια ιστορίας. Γένεση και ανάπτυξη μιας Μακεδονικής Μητρόπολης*. Κοζάνη: Δήμος Κοζάνης, σσ. 365-380.

Ochs, E. & Capps, L. 2001. *Living Narrative: Creating Lives in Everyday Storytelling*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Πυλάης, Π. ή Κ., 1990. (1870-1990): Μνήμες, βιώματα στοχασμοί, Αθήνα

Richardson, B. 2006. *Unnatural Voices: Extreme narration in modern contemporary fiction*. Columbus: Ohio State University Press.

Romaine, S. 1992. *Bilingualism*. Blackwell Publishers: Cambridge.

Rosenwald, G. C. & Ochberg, R. L. 1992. Introduction: Life stories, cultural politics, and self-understanding. *Storied lives: The cultural politics of self-understanding* : 1-18. Yale University Press.

Ρωμανός, Γ. Άποψη: Γιατί δεν υπάρχουν «Σλαβομακεδονική» γλώσσα και «Σλαβομακεδόνες». Στο

<http://www.kathimerini.gr/956454/gallery/epikairothta/politikh/apoyh-giati-den-yparchoyn-slavomakedonikh-glwssa-kai-slavomakedones> (πρόσβαση 30.04.2018).

Sakel, J. 2007. Types of loan: matter and pattern. p. 15-29 in *Matras & Sakel, eds.*

- Σακελλάρης, Τ. Καρδιά (Τρέμπενο). 400 χρόνια ιστορία και παράδοση. Θεσσαλονίκη: Μέλισσα.
- Scheibman, J. 2007. Subjective and intersubjective uses of generalizations in English conversations. In Robert Englebretson (ed.), *Stancetaking in discourse*, 111-138. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Siewierska, A. 2004. *Person*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmieger, R. 1998. *Nestramski govor. Doprinis jurnoslovenskoj dijalektologiji*. (Die Mundart von Nestram. Ein Beitrag zur südslavischen Dialektologie). Band 364. München: Verlag Otto Sagner. (Slavistische Beiträge, 364). Στο Hill. P. 1999. *Südost Forschungen München*. Bd. 58, S: 480-482.
- Smolicz, J. 1984. Minority languages and the core values of culture: changing policies and ethnic response in Australia. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 5: 23-41.
- Stanzel, F. K. 1979/1984: *A Theory of Narrative*. Trans. Charlotte Goedsche. Cambridge University Press.
- Swales, J. 1990. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tannen, D. 1986. Introducing constructed dialogue in Greek and American conversational and literary narrative. In Florian Coulmas (Ed.) *Direct and indirect speech* (pp. 311-332). Berlin, New York, Amsterdam: Mouton de Gruyter.
- Tannen, D. 1989. *Talking voices: Repetition, dialogue and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Torras, M. & Gafaranga, J. 2002. Social identities and language alternation in non-formal insitutional bilingual talk: Trilingual service encounters in Barcelona. *Language in Society* 31: 527-548.
- Τσιτσελίκης, Κ. 1997. Η αντιμετώπιση των μειονοτικών γλωσσών στην Ελλάδα και το ευρωπαϊκό νομικό περιβάλλον στα πρόθυρα του 21ου αιώνα. *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου. «Ισχυρές» και «ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή ένωση: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού* (επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σελ 785-793.
- Τσιτσελίκης, Κ. 2001. Μειονοτικές γλώσσες στην Ελλάδα. *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα* (επιμ. Α.-Φ. Χριστίδης, σε συνεργασία με τη Μ. Θεοδοροπούλου). Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, σ. 142-145.
- Τσοκαλίδου, Π. 2006. Εναλλαγή κωδίκων και φύλο: Η ελληνοαυστραλιανή περίπτωση. Στο *Γλώσσα, γένος, φύλο. Επιμέλεια: Θ. - Σ. Παυλίδου*. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. Σελ: 203-214.

Trudgill, P. 1992. The Ausbau sociolinguistics of Greece. *Plurilinguismes*, 4(Jun), 167-191.

Trudgill, P. & Schreier, D. 2006. Greece and Cyprus/ Griechenland und Zypern. P: 1881-1888. Στο *Sociolinguistics: an international handbook of the science of language and society. Soziolinguistik: ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. Herausgegeben von Ulrich Ammon [et al]. 2nd completely rev. & extended ed. p. cm. Handbooks of linguistics and communication science; 3.3. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co.

Van Boeschoten, R. 1999. Usage des langues minoritaires dans les departements de Florina et Aridea (Macedoine). *STRATES 11* (Special Issue: Le rapport rural-urbain en Grece, evolutions recentes), 173-180.

Van Boeschoten, R. 2000. When Difference Matters: Sociopolitical Dimensions of Ethnicity in the District of Florina. Στο *J.K.Cowan (επιμ.), Macedonia: The Politics of Identity and Difference*. Λονδίνο: Pluto Press.

Van Boeschoten, R. 2006. Code-Switching, Linguistic Jokes and Ethnic Identity: Reading Hidden Transcripts in a Cross-Cultural Context. *Journal of Modern Greek Studies* 24 (2):347-377.

Virtanen, T. 1992. Issues of text typology: Narrative - A 'basic' type of text? *Text* 12: 293-310.

Voss, C. 2003. Verschriftungsversuche des Ägais- Makedonischen im 20. Jahrhundert. In: *Zeitschrift für Slawistik. Band 48. Heft 3. S. 339-356*.

Wardhaugh, R. 2010. *An Introduction to Sociolinguistics* (6th ed.). UK: Wiley-Blackwell.

Wei, L. 2005. Starting from the right place: Introduction to the special issue on conversational code-switching. *Journal of Pragmatics* 37: 275-279.

Εφημερίδες

Ελληνικός Βορράς 8/7/59, σ. 5.

Φωνή της Καστοριάς, 4/10/59.

Ηλεκτρονικές παραπομπές

<https://www.ethnologue.com/language/mkd> (πρόσβαση 24.03.2018)

<http://novazora.gr> (πρόσβαση 24.03.2018)

<https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2001/eur/8261.htm>

Λεξικά

Minov, Z. & Mingovski, K. 2003. Rečnik Grčko-Makedonski, Makedonsko-Grčki: so gramatika. Štip: Venečija

Murgoski, Z. 1995. Anglisko-makedonski, makedonsko-angliski rečnik. English-Macedonian, Macedonian-English dictionary. Skopje: Avtor.

Παράρτημα

- Γλωσσική ορκωμοσία της κοινότητας Καρδιάς (Ιούλιος 1959)

- Οι κοινότητες καταγωγής των 12 επιλεγμένων πληροφορητών και πληροφορητριών της έρευνας πεδίου

